# אין קאמפף פאר אידישע רעכט

אַ בליק אין דער אידישער רעכטלאָזיגקייט און אין דער געשיכטע פון דער אידישער עמאַנציפּאַציאָנס בעוועגונג



אונטער דער רעדאקציע פון

**ב. בּאָרוכאָוו**

אַרויסגעגעבען פון
אידיש נאַצ. אַרבייטער פערבאַנד פון אַמעריקאַ
ניויאָרק, אויגוסט, 1916.

# אינהאלט:



די קאַפּיטלען 1, 3, 6, 8, 9 און 10 זיינען פערפאַסט פון ב. באָרוכאָוו.

PINSKI-MASSEL PRESS, INC
84 BOWERY, N. Y.
446

# אין קאמפף
# פאר אידישע רעכט

א בליק אין דער אידישער רעכטלאָזיגקייט
און אין דער געשיכטע פון דער אידישער
עמאנציפאציאָנס בעוועגונג



אונטער דער רעדאקציע פון

ב. באָרוכאָוו



ארויסגעגעבען פון
אידיש נאצ. ארבייטער פערבאנד פון אמעריקא
ניויאָרק, אויגוסט, 1916.

# פאָרוואָרט

די וועלט־מלחמה האָט אין זיך פערוויקעלט אַ גאַנצע מאַסע אָנגעוועהטאָגטע פראַגען, נאַציאָנאַלע, סאָציאַלע און וועלט־פּאָליטישע, וואָס האָבען שוין לאַנג געוואַרט אויף אַ געהעריגער לייזונג. ס'איז ניט אויסגעשלאָסען, אַז די גרויסע איבערקעהרענישען, וואָס מ'קאָן ערוואַרטען נאָך דער מלחמה, זאָלען ברענגען אַ טהיילווייזע אָדער אפילו אַן ענדגילטיגע לייזונג פאַר איינינע פון אָט די פראַגען.

צווישען די פּראָבלעמען, וואָס האָבען שוין לאַנג געדאַרפט געלייזט ווערען און וואָס די מלחמה האָט מיט העלישען פייער בעלויכטען פאַר דער וועלט אין זייער גאַנצען טראַגישען ערנסט, פערנעהמט די אידען־פראַגע איינעם פון די ערשטע פּלעצער. איינער פון די וויכטיגסטע מלחמה־טהעאַטערס פערשפּרייט זיך איבער אַ קאָלאָסאַלער טעריטאָריע, וואו אַ וויכטיגען טהייל פון דער בעפעלקערונג בילדען די אידישע מאַסען. ניין מיליאָן אידען וואוינען אין יענע געגענדען פון רוסלאַנד, ליטאַ, קורלאַנד, פּוילען, פּרייסען, גאַליציען, בוקאָווינא, אונגאַרן און טערקיי, וואָס בילדען דעם מזרח־טהעאַטער פון דער מלחמה. דער שווערסטער און קאַטאַסטראָפאַלסטער טהייל פון'ם וועלט־קריעג שפּיעלט זיך פאַנאַנדער דירעקט אויף די פּלייצעס פון אידישען פאָלק. דער עקאָנאָמישער חורבן, די פּאָליטישע רעכטלאָזיגקייט, די מיליטערישע הפקרות, אַלץ האָט זיך פעראייניגט צו פערוואַנדלען דאָס לעבען פון די אידישע מאַסען אין אַן אמת'ען גהינם, פול מיט איבער־מענשליכע יסורים, פיזישע און גייסטיגע.

קיינמאָל האָט נאָך די אוננאָרמאַלע לאַגע פון אידישען פאָלק ניט בעוויזען איהר צוואוואונדעטען פּנים מיט אַזאַ שרעקליכער אָפענקייט, ווי אין אָט די שוואַרצע יאָהרען פון וועלט־שרפה, און קיינמאָל האָט נאָך די שווידערליכע אידען־פראַגע ניט אָנגענומען אַזאַ אויסגעשפּראָכענעם כאַראַקטער פון אַ וועלט־פּראָבלעם, פון אַן אינטערנאַציאָנאַלען אומגליק, ווי אַצינד.

אויף די אידען פון די נייטראַלע לענדער, און בעזאָנדערס אויף די דריי מיליאָן אידען פון די פעראייניגטע שטאַאַטען, איז איצט אויסגעפאַלען די

אויפגאבע ארויפצוברענגען דאס אידישע פראבלעם אויף דער טאגעס־ארד־נונג פון דער וועלט־פאליטיק און צו פערלאנגען פון דער מענשהייט, אז די אידען־פראגע זאל איין מאל פאר אלע מאל געלייזט ווערען אויפ'ן מעגליכסט ראדיקאלען אופן. די אמעריקאנער אידען האבען אויף זיך דעם גרויסען היסטארישען חוב צו זארגען דערפאר, אז דאס אידישע פאלק זאל ענדליך בעפרייט ווערען פון זיין ביישפיעללאזער אומנארמאלער לאגע: עס מוז ענדליך געשאפען ווערען א גאראנטיע געגען דעם, וואס יערע קאטאסטראפע פון דער געשיכטע שטעלט אונזער פאלק ביים ראנד פון אונטערגאנג און וואס יעדעס מאל ווערט אונזער פאלק ערשיטערט טיעפער און געפעהרליכער, ווי אלע אנדערע פעלקער.

צו דעם צוועק מוז דאס אמעריקאנער יודענטהום קודם כל האבען א קלארעס בילד וועגען דער אידישער לאגע אין די מלחמה־לענדער. און אזוי ווי די אידען־פראגע קען אוועקגעשטעלט ווערען אויף דער פאליטישער טאגעס־ארדנונג הויפטזעכליך פון דער רעכטליכער זייט, מוז קודם כל בע־לויכטען ווערען די ר ע כ ט ל י כ ע לאגע פונ'ם אידישען פאלק אין פער־שיעדענע לענדער. דא שטויסען מיר זיך אן אויף דער פיעלזייטיגער און פערשיעדנארטיגער רעכטלאזיגקייט פון אידישען פאלק, און די ערשטע זאך, וואס מיר קענען מאהנען ביי די פעלקער פון דער ערד, איז, אז די רעכט־לאזיגקייט פון אונזער פאלק זאל אומעדום אפגעשאפט ווערען. די אידען, אלס פערזאנען, די אידען, אלס בירגער, און די אידען, אלס פאלק, מוזען אומעדום אוועקגעשטעלט ווערען אין א גלייכער רעכטליכער לאגע מיט אלע אנדערע פערזאנען, בירגער און פעלקער.

דאס קומט אונז, אלס עלעמענטארער יושר. דאס קומט אונז אלס קאמפענסאציע פאר די קרבנות, וואס מיר האבען געבראכט און וועלען נאך ברענגען בעת מלחמה און נאך איהר פאר דער מאכט און דעם גליק פון אלע לענדער. דאס קומט אונז אין די אינטערעסען פון אינזער רעטונג, פון אונזער בעפרייאונג, אין די אינטערעסען פון דער רעכטס־ארדנונג פון יענע לענדער, וואו מיר וואוינען, — דאס קומט אונז, ענדליך, אין די אינ־טערעסען פון דעם פארטשריט פון דער גאנצער מענשהייט.

די דאָזיגע בראָשורע בעהאנדעלט די אידען־פראגע אויסשליסליך פון איהר רעכטליכער, יורידישער זייט. ניט ווייל מיר וואָלטען מבזה געווען די אַנדערע זייטען פון אונזער נאציאָנאַלער עקזיסטענץ, ווי: די שווערע אַנאָמאַליען פון אונזער עקאָנאָמישען לעבען, די קולטורעלע חלאת'ען, די עמיגראציע, דעם געזעלשאפטליכען אנטיסעמיטיזם, די היסטאָרישע צו־קונפטס־האָפנונגען פון אידישען פאָלק, אָדער דעם דירעקטען חורבן, וואָס די מלחמה האָט אונז געבראכט. ניין, אָט די אלע זייטען זיינען פאר זיך ניט ווייניגער וויכטיג, איידער די רעכטליכע זייט. נאָר, ווי געזאָגט, קען פאר די פעלקער היינט־צו־טאָג אוועקגעשטעלט ווערען הויפּטזעכליך די רעכט־ליכע זייט פון אונזער פראגע, און אין איהר מוזען מיר הויפּטזעכליך קלאָר ווערען.

דער אידיש־נאציאָנאלער ארבייטער־פערבאנד האָט בעשלאָסען ארויס־צוגעבען א בראָשורע, וואָס זאָל אין קורצע און אַלגעמיינע שטריכען אָנ־צייכענען די וויכטיגסטע פראגען פון דער אידישער רעכטלאָזיגקייט און פון דער אידישער גלייכבערעכטיגונג. ער האָט מיך אינסטרואירט אזא בראָ־שורע צו פערפאסען, נאָר כדי די נויטיגע קאָמפּליצירטע ארבייט זאָל גע־מאכט ווערען וואָס שנעלער און וואָס מעהר קאָמפּעטענט, האָב איך, מיט דער הסכמה פון פערבאנד, צוגעצויגען צו דער ארבייט די פריינד בן גריון און א. טשעריקאָווער, — דעם ערשטען, אלס ספּעציאליסט אין די אַנגע־לעגענהייטען פון די באלקאן־לענדער און דער טערקיי, און דעם צווייטען, אַלס ספּעציאליסט אין רוסישע אַנגעלעגענהייטען. הוץ דעם האָט פריינד א. טשעריקאָווער איבערגענומען די געשיכטליכע איבערזיכט פון דעם קאמפּף פאר אידישער בירגערליכער עמאנסיפּאציע אין די לענדער פון מערב־אייראָפּא. די קאפּיטלען 2 און 4 זיינען פערפאסט פון טשעריקאָווער און די קאפּיטלען 5 און 7 פון בן גריון. די קאפּיטלען 1, 3, 6, 8, 9 און 10 פון מיר.

איך דריק אויס מיין טיעפען דאנק די פריינד בן גריון און א. טשערי־קאָווער פאר זייערע ווערטהפולע בייטראָגען.

נאָך א בעמערקונג, און מיר זיינען פארטיג מיט דער הקדמה. דער אידיש־נאציאָנאלער ארבייטער־פערבאנד האָט א בעשטימטען קוק אויף דער

צוקונפט פון דער גאַנצער מענשהייט און פון׳ם אידישען פאָלק: דאָס איז די סאָציאַלע און אידיש־נאַציאָנאַלע וועלט־אַנשויאונג. אָבער ־די דאָזיגע בראָשורע איז געשריעבען געוואָרען פאַר אַלע קלאַסען פון אידישען פאָלק מיט׳ן צוועק צו געבען זיי די נויטיגע פּאָליטישע אינפאָרמאַציע. בכן האָבען מיר זיך ענטשלאָסען אין די אינפאָרמאַטיווע טהיילען פון דער בראָשורע אויסצומיידען איטליכע פּאַרטייאישע בעלייכטונג פון דעם ענין, אַזוי אַז יעדער לעזער, אָהן אונטערשיעד פון פּאַרטיי, זאָל זיך קענען רוהיג בענוצען מיט די ידיעות, וואָס מיר ברענגען דאָ.

בלויז אין דעם נאָכוואָרט, וואו מיר פערבינדען די פראַגען פון אידישער עמאַנציפּאַציע מיט אַ ווייטערער היסטאָרישער פּערספּעקטיווע, האָבען מיר זיך שוין ניט געקענט און ניט געטאָרט בעגעהן אָהן אונזערע סאָציאַלע און נאַציאָנאַלע פּרינציפּען.*)

ב. באַרוכאָוו.

ניו יאָרק, מאַי 1916.

*) מחמת דער איילינקייט פון׳ם ענין, פערפיהר איך דאָ ניט קיין קאַמפּף געגען דער טראַדיציאָנעלער און ניט־אויסגעהאַלטענער אָרטאָגראַפיע פון׳ם „בחור הזעצער“, וועלכער האָט סיסטעמאַטיש מבטל געווען די אָרטאָגראַפיע פון מיין מאַנוסקריפּט. איך נעהם אויף זיך, אַלזאָ, די פעראַנטוואָרטליכקייט פאַר דעם אינהאַלט פון דער בראָשורע, נאָר ניט פאַר איהר אויסלעגונג.

# אין קאַמפף פאַר אידישע רעכט

.1

## רעכט און דער קאַמפף פאַר רעכט.

די אידעען פון גערעכטיגקייט און רעכט בייטען זיך אינאיינעם מיט די פאָרמען פון דער געזעלשאפט. ניטאָ קיין רעכט פאר זיך, קיין „נאטיר־ליכעס" און „אייביגעס" רעכט און קיין „לאָגישעס" רעכט, וואָס זיינע וואָרצלען זאָלען ליעגען אין דער „אייביגער נאטור פונ'ם מענשען". די פאָרמען פון רעכט זיינען אזוי פערשיעדענאַרטיג, ווי די פאָרמען פון מענש־ליכע אינטערעסען — ווייל איטליכס רעכט האָט דעם איינציגען צוועק צו רעגולירען די בעציהונגען פון די מענשליכע אינטערעסען און אויסצוגלייכען די קאָנפליקטען פון מענשליכע אינטערעסען.

דאָרט, וואו מענשען הארמאָנירען איינער מיט'ן צווייטען אין זייערע אינטערעסען, ברויכט מען קיין רעכט ניט, ווייל דאָרט זיינען אלע צופריעדען. אזוי לאנג, ווי לופט און זונען־ליכט איז פאר אלעמען גענוג געווען, איז קיינעם ניט איינגעפאלען צו פאָדערען א רעכט אויף לופט, א רעכט אויף ליכט, — די מענשליכע אינטערעסען בנוגע צו לופט און ליכט זיינען געווען הארמאָניש און ס'איז ניט פאָרגעקומען קיין אינטערעסען־קאָנפליקטען אין דעם פּרט. היינט אָבער, ווען די קוביק־פוטען לופט אין די וואוינונגען זיינען געוואָרען אלץ קנאפּער און קנאפּער פאר די פאָלקס־מאסען, און די זונען־ליכט ווערט אלץ מעהר פערשטעלט פון פיעלגאָרענדיגע הייזער, פונ'ם רויך און גאסענשטויב, — ענטשטעהט שוין די פראגע פון עכט אויף לופט און רעכט אויף ליכט. אזוי האָט אויך אמאָל קיין רעדע ניט געקאָנט זיין פון רעכט אויף ערד, אויף גרונד און באָדען, אזוי לאנג ווי די מענשען האָבען נאָך ניט פערכאפּט די ערד און ניט צוטיילט זי אין פּריוואטע נחלאות.

פון די אויביגע ביישפּיעלען זעהען מיר אָבער נאָך א צווייטע זייט פון רעכט: די פערווירקליכונג פון רעכט העננט אָפּ פון די פּאַקטישע מאכט־פערהעלטניסען. ווער ס'האָט מאַכט — אין פאָרם פון מזומנ'ע געלט, — צו קריעגען גענוג פרישע לופט און ליכט, דער וועט דערגרייכען זיין רעכט אויף אָט די געגענשטאַנדען. קוים אָבער בעזיצט ער ניט די מאַכט, איז אויך זיין רעכט וועניג וואָס ווערט אָדער גאָר ניט ווערט.

לאָמיר נעהמען נאָך א וויכטיגעס רעכט, וואָס איז בעזונדערס אינטע־

רעסאנט פאר אונזער ענין. לויט די מאדערנע בעגריפען האט איטליכער מענש א „נאטירליכעס און אונפערלעצליכעס" רעכט צו זיין געזיכערט מיט זיין לעבען געגען יעדען אטענטאט מצד אן אנדער מענשען. אין פלוג, וואס קאן זיין נאך נאטירליכער, לאגישער און היילינער פאר אט דעם רעכט, וועלכעס איז אפילו פראקלאמירט געווארען אין די עשרת הדברות העכער דריי טויזענד יאהר צוריק „לא תרצח"? די געשיכטע און די געגענווארט בעווייזען אבער, אז דאס היילינע רעכט פון פערזענליכער אונבעריהרליכקייט הענגט לחלוטין אפ פון די אינטערעסען־קאנפליקטען און פון די מאכט־פערהעלטניסען.

געוועזען צייטען, און געדויערט האבען זיי פיעלע טויזענטער יאהרען נאכאנאנד, ווען דאס מענשליכע לעבען איז געלעגען אין רשות פון די געטער אדער פון די הערשער. לויט'ן וואונש פון די געטער האט מען זיי געמוזט ברענגען מענשליכע קרבנות. אויפ'ן קאפריז פון א געקרוינטען מענשען האבען טויזענטער אנדערע מענשען געמעגט פערניכטעט ווערען אין־איין מינוט אהן א פארוואס. רייכע פריצים פלעגען מיט'ן פלייש פון זייערע קנעכט האדעווען זייערע געליעבטע הויז־חיות. היינט וואלטען מיר געווארען אויפגעבראכט: ס'אזא שרעקליכע רעכטלאזיגקייט, ס'אזא בארבאריזם! נאר אין יענע צייטען איז קיינעם ניט איינגעפאלען צו זעהן אין דעם א פערברעכען געגען רעכט. פשוט דערפאר, ווייל דעמאלט האט נאר דער הער־שער געמעגט האבען אנערקענטע אינטערעסען און דאס לעבען פון זיינע שקלאפען איז בעטראכט געווארען אלס זיין אינטערעס, און ניט אלס זייער אינטערעס. די שקלאפען אליין האבען געוואוסט, אז אזוי דארף עס זיין, זיי האבען ניט פראטעסטירט געגען דעם.

ערשט דעמאלט, ווען יעדע פערזאן איז קלאר געווארען, אז איהר לעבען איז איהר פערזענליכער אינטערעס און ניט יענעמס, ניט דער געטש־קעס און ניט דעם הערשערס, האט געקאנט ענטשטעהן די מצוה „לא תרצח" און דאס רעכט אויף אונפערלעצליכקייט פון פערזאן. און זעהען מיר דען ניט, אז אפילו היינטיגע צייטען, קוים דערוועקט זיך אין דער רעגיערונג דער אינטערעס צו שאפען זיך מיט'ן לעבען פון איהרע אונטערטאנען, ווערט תיכף אפגעשאפט דאס רעכט אויף לעבען און מענשען ווערען געשיקט פער־ניכטען איינער דעם צווייטען? אין צייט פון מלחמה, פון גאסען־אונרוהען, פון רעוואלוציעס וועגט איבער דער אינטערעס פון שטאאט די אינטערעסען פון יחיד, און עס ווערט אפגעשאפט דאס „נאטירליכסטע, דאס היילינסטע" פון אלע רעכט.

האבען מיר, אלזא, די פאלגענדע אויספיהרונג בכח רעכט און רעכט־לאזיגקייט:

א. דאס רעכט איז אזא געזעלשאפטליכער אינסטיטוט און אזא פארם פון בעוואוסטזיין, וועלכע האבען דעם צוועק צו רעגולירען די קאנפליקטען צווישען מענשליכע אינ־טערעסען.

ב. די פארמען פון רעכט זיינען אפהענגיג פון די פארמען, אין וועלכע די מענשליכע אינטערעסען קאנען זיך צוזאמענשטויסען. די פארמען און אידעען פון רעכט ענדערען זיך און ענט־וויקלען זיך צוזאמען מיט דער ענטוויקלונג פון די מענשליכע אינטערעסען און פון די געזעל־שאפטס־פארמען.

ג. די פערווירקליכונג פון איטליכען רעכט העננט אפ פון דער מאכט, וועלכע ס'בעזיצען די פעראינטערעסירטע צדדים.

ד. דאס רעכט ווערט פערווירקליכט ניט דורך זיך אליין, נאר דורך א קאמפף פון אינטערעסען און פון געזעלשאפטליכע כחות, דורך דעם קאמפף פאר רעכט. און די מעטאדען פונ'ם קאמפף פאר רעכט ענטוויקלען זיך צוזאמען מיט דער ענטוויקלונג פון די געזעלשאפטליכע און פאליטישע פארמען.

פאראן נאך היינט צו טאג אזוינע לענדער, וואו ס'עקזיסטירט בכלל ניט קיין בעגריף פון מענשען־רעכט, ד. ה. פון רעכט, וואס געהערען דעם מענשען, אלס אזעלכען, און טארען ניט פערלעצט ווערען. אזוינע לענדער און שטאאטען, וואס ווערען געוועהנליך גערופען „בארבאריש“, ווערען רע־גיערט פון א געטליכען רעכט, פון א רעליגיעזען רעכט, פון א געוואוינהייטס־רעכט אדער פונ'ם קאפריז פון די הערשער, נאר קיין מענש פערמאגט דארט ניט קיין שום געזעצליך־גאראנטירטע רעכט. אין אזוינע לענדער עקזיס־טירען, פערקעהרט, פריווילעגיעס, בעזונדערע הנחות פאר געוויסע קלאסען פון דער בעפעלקערונג, נאר ס'איז ניטא קיין שום בעגריף פון גלייכהייט פאר'ן געזעץ. אזוינע לענדער זיינען, צום ביישפיעל, אביסיניען און מאראקא.

דארט, אויב א מענש מעג זיך פריי בעוועגען און קאן זיך פיהלען מעהר־ווייניגער זיכער מיט זיין לעבען און אייגענטום, ווערט דאס בעטראכט ניט פאר זיין אונבעריהרליכעס רעכט, וואס געהערט צו איהם, אלס מענשען און אלס בירגער, נאר פאר א פריווילעגיע, וואס די געטליכע אדער קייזער־ליכע מאכט האט איהם געגעבען צום אונטערשיעד פון אנדערע מענשען.

אין אזוינע לענדער קאן מען ניט רעדען וועגען רעכטס־בעשרענקונגען, נאר בלויז וועגען פערפאלגונגען און אויסנאהמס־געזעצען. ס'קאן לייכט טרעפען, אז אין אזא לאנד זאלען דוקא די אידען קריגען געוויסע פריווילעגיעס אקעגען אנדערע גרופען פון דער בעפעלקערונג. נאר על פי רוב ווערען דארט די אידען אונטערגעווארפען די ערגסטע פערפאלגונגען און גזירות.

דאס איז געווען דער יסוד פון דער רעכטליכער לאגע פון די אידען אין מיטעלאלטער. פיעלע פון די מענשליכע רעכט, וואס מיר בעטראכטען לעת עתה אלס עפעס זעלבסטפערשטענדליכעס, ווי צ. ב., דאס רעכט אויף לעבען, איז אין מיטעלאלטער בעטראכט געווארען נאר אלס פריווילעגיע, און ווער ס'האט ניט געהאט די פריווילעגיע, יענעמס לעבען איז געווען הפקר לויט'ן דין. ווען די אידען פלעגען קומען אין א לאנד, פלעגען זיי זיך אויסווירקען פון דעם קעניג אדער פירסט א פריווילעגיע, וואו ס'איז בפירוש געזאגט געווארען, צווישען אנדערע זאכען, אז פאר דער ערמארדונג פון א אידען קומט א געוויסע מאס שטראף. די מענשען זיינען ניט געווען גלייך פאר'ן געזעץ, און זייער לעבען פלעגט זיך אויך אפשאצען ניט גלייך. פאר ערמארדען א פראסטען פויער האט געקומט א קליינע שטראף, פאר ערמארדען א פריץ איז אוועקגעלעגט געווארען א גרויזאמע שטראף. איז דאס, פערשטעהט זיך, בעטראכט געווארען פאר א גרויסער פריווילעגיע, ווען, צ. ב., די פוילישע הערשער האבען זיך פערפליכטעט פאר די אידען, אז דער מערדער פון א אידען וועט קריגען דיזעלביגע שטראף, ווי דער מער־דער פון אן אדעליגען.

נאר דאס אלגעמיינע בילד פונ'ם אידישען לעבען אין מיטעלאלטער איז א בילד פון שטענדיגע פערפאלגונגען און גזירות. על פי רוב זיינען זיי געווען רעכטלאז אין פולען זינען פון ווארט, און די גאנצע האפנונג איז געווען אויף די פריווילעגירטע הערשער פון די אומות העולם, טאמער וועלען זיי געפינען פאר נויטיג איינצושטעלען זיך פאר'ן אידען. די אינטערעסען פון די אידען האבען ניט עקזיסטירט פאר'ן געזעץ, און זיי זיינען בעהאנ־דעלט געווארען ווי דאס איינענטום פון דעם קעניג. די פינאנציעלע אינ־טערעסען פונ'ם קעניג זיינען געווען יענע מאכט, וואס האט דעם אידען געשיצט, דער וויכטיגסטער און אפטמאל דער איינציגער קוואל פון אידישע רעכט.

ווי געזאגט, הערשט נאך היינט־צו־טאג אזא צושטאנד אין מאראקא און אין אביסיניען. די דארטיגע אידען זיינען אבסאלוט רעכטלאז. כמעט דאסזעלביגע אויך אין אראביען און פערזיען.

נאר די פארמען פון די מענשליכע רעכט האבען זיך ענטוויקעלט צו־

זאַמען מיט דער בירגערליכער געזעלשאַפט און דורך דעם האָט זיך אויך געמוזט ענדערען די רעכטליכע לאַגע פון די אידען. אין דער נייער צייט האָבען זיך נייע רעכט־פּרינציפּען דורכגעשלאָגען אַ וועג אין דער געזעצ־געבונג פון אייראָפּא און אַמעריקא, און צוזאַמען מיט זיי האָט געמוזט פריהער אָדער שפּעטער קומען אויך די ענדערונג אין דער רעכטליכער לאַגע פון די אידען.

אויב דער רעכטליכער יסוד פונ׳ם מיטעלאַלטער איז בעשטאַנען אין פּריווילעגיעס און הנחות, האָט די מאָדערנע רעכטס־אָרדנונג פּראָקלאַמירט אַלס איהר יסוד די גלייכהייט פון אַלע מענשען און ספּעציעל פון אַלע בירגער פאַר דעם געזעץ פון לאַנד. זינט די אַמעריקאַנער „דעקלאַריישאָן אָוו אינ־דעפּענדענס“ און די פראַנצויזישע „דעקלאַראַציע פון די רעכט פונ׳ם מענשען און בירגער“ האָבען אָנגעקינדיגט אָט דעם נייעם פּרינציפּ, איז די רעכטלאָזע לאַגע פון די אידען געקומען אין ווידערשפּרוך מיט די נייע בירגערליכע אינטערעסען און מאַכט־פערהעלטניסען אינ׳ם שטאַאַט, און ס׳איז דערפון ענטשטאַנען ד ע ר ק אַ מ פּ ף פ אַ ר א י ד י ש ע ר ע כ ט.

אידען און ניט־אידען האָבען זיך בעטייליגט אין דעם קאַמפּף, און ניט נאָר זיינען געשטאַנען אידען, פאָדערענדיג זייער רעכט, געגען די אויסער־ליכע כחות פון דער רעאַקציע, נאָר שטענדיג איז אויך געווען אַ טייל ניט־אידען, וואָס האָבען געשטיצט דעם אידישען קאַמפּף, און אַ טייל אידען, פון דער אַנדער זייט, וואָס שטערען מיט אַלע כחות דעם אידישען קאַמפּף פאַר רעכט.

היות אַז רעכט ווערט פערווירקליכט דורך מאַכט, הייסט דאָס אַז ר ע כ ט־ל אָ ז י ג ק י י ט ב ע ד י י ט מ אַ כ ט ל אָ ז י ג ק י י ט. אין מיטעלאַלטער זיינען די אידען געווען אַבסאָלוט מאַכטלאָז, האָבען ניט געהאַט קיין דירעקטען איינפלוס אויף די געזעלשאַפטליכע כחות, און אין זייער קאַמפּף פאַר די אָדער אַנדערע פּריווילעגיעס, געגען די אָדער אַנדערע גזירות, האָבען זיך די אידען ניט געקאָנט בענוצען מיט קיין שום אַנדער מיטעל, חוץ שתדלנות ביי די מעכטיגע פון דער ערד. אין דער נייער צייט האָבען זיך געמוזט ענדערען אויך די מעטאָדען פון אידישען קאַמפּף פאַר רעכט. דעם פּלאַץ פון שתדלנות האָט געמוזט פערנעהמען דער פּאָליטישער קאַמפּף, וועלכער בענוצט דעם דירעקטען איינפלוס פון די אידען אויף די אינטערעסען פון די פערשיעדענע קלאַסען אין דער געזעלשאַפט.

דער ערשטער און נאָהענטסטער צוועק פונ׳ם אידישען רעכטס־קאַמפּף איז געווען די ב י ר ג ע ר ל י כ ע ע מ אַ נ צ י פּ אַ צ י ע, ד. ה. די דער־גרייכונג פון גלייכע פערזענליכע און בירגערליכע רעכט. דער צוועק פונ׳ם

קאמפף איז אלזא געווען, אז דער אלגעמיינער גרויסער פרינציפּ פון דעם היינטיגען רעכט, — די גלייכהייט פון אלע בירגער פאר דעם געזעץ, — זאל אויך אנגעווענדעט ווערען צו די אידען, עס זאלען אפּגעשאפט ווערען אלע רעשטען פון דער אמאליגער רעכטלאזיגקייט, ד. ה. די אויסנאהמס־געזעצען געגען אידען.

און נאך דעם, ווי די אידען האבען אין זייער שטרעבען צו ליכט און פרייהייט שוין גובר געווען די אויסערליכע און אינערליכע מניעות, ווען די אידען האבען שוין געקראגען צוגעזאגט פולע רעכט, — ערשט דאן הויבט זיך אן א נייע סדרה פון קאמפף פאר רעכט. שטיק נאך שטיק קומט אויס ארויסצורייסען ביי די הערשער די פערווירקליכונג פון דער צוגעזאגטער גלייכבערעכטיגונג; און ווי אפט טרעפט עס, אז דער צוזאג ווערט בטול ומבוטל, און די אידען פערבלייבען פאריער! און טאמער זיינען שוין אלע רעכטס־בעשרענקונגען אפּגעשאפט געווארען אין געזעץ, איז דערמיט נאך אויך דער קאמפף ווייט־ווייט ניט פערענדיגט. דא דארף מען ערשט זארגען, אז דאס געזעץ זאל ווירקליך אפּגעהיט ווערען, זאל ניט אויסגעטייטשט ווערען געגען די אידישע רעכט, ס'זאלען ניט אריינגעבראכט ווערען נייע געפעהרליכע דריידלעך און אינטערפּרעטאציעס.

לאמיר זשע זיך בעקענען מיט דער ערשטער גרויסער סטאדיע פון אט דעם שווערען היסטארישען פּראצעס — מיט דער געשיכטע פונ'ם קאמפף פאר בירגערליכער עמאנסיפּאציע.

## 2.

## די געשיכטע פון אידישער עמאנסיפּאציע אין מערב־אייראפּא.

די געשיכטע ווייסט ניט פון קיינע צופאלען. עס איז ניט געווען א צופאל, וואס דוקא פונ'ם סוף 18טען יאהרהונדערט האט זיך פלוצלונג פאר דער וועלט און זאגאר פאר אידען זעלבסט אויפגעהויבען אין עקשנות'דיג אוועקגעשטעלט די פראגע וועגען אידישער עמאנסיפּאציע. צוויי טויזענד יאהר כמעט זיינען אידען אין אלע לענדער און מלוכות געווען רעכטלאז, אומעטום און שטענדיג ג'רודפ'ט, און קיינמאל ביז דער דאזיגער צייט איז ניט געמאכט געווארען קיין פערזוך צו בעפרייען די אידען און געבען זיי גלייכבערעכטיגונג.

דער געדאנק פון בירגערליכער אידישער עמנאסיפּאציע איז אויסגע־וואקסען צוזאמען מיט דעם מאדערנעם רעכטליכען שטאאט און מיט דער

מאָדערנער קאַפּיטאַליסטישער אָרדנונג. עס איז אַ נאַטירליכע נויטיגע פער־בינדונג צווישען דער אַלגעמיינע רפּאָליטישער פרייהייט און דער אידישער גלייכבערעכטיגונג. אין דער אַלטער פעאָדאַל־מאָנאַרכיסטישער אָרדנונג, וואו איטליכעס רעכט האָט באַזירט אויף פּריווילעגיעס, איז ניט געווען קיין פּלאַץ פאַר דער אידעע פון גלייכבערעכטיגונג.

דאָס אַלטע טראַדיציאָנעלע יודענטום פון „געטאָ“ האָט ניט געפיהלט קיין בעדערפניש אין בירגערליכער און פּאָליטישער עמאַנסיפּאַציע, נאָר בלויז אין פּריווילעגיעס, הנחות, אין אַ פרייער זעלבסט־פערוואַלטונג פון דער קהלה וכדומה. און דאָס אַלטע יודענטום איז אפילו נאָך אין 19טען יאָהר־הונדערט ערטערוויז אַליין אַרויסגעטראָטען געגען גלייכבערעכטיגונג, פאַר וועלכער עס האָט געדאַרפט בעצאָהלען מיט אויפגעבען די טראַדיציאָנעלע יסודות פון זיין לעבען.

ביז׳ן סוף 18טען יאָהרהונדערט האָבען אידען, אַלס אַן אייגענאַרטיגער סאָציאַל־עקאָנאָמישער און נאַציאָנאַל־קולטורעלער קבוץ, געבילדעט אַ זעלבסטשטענדיגען געזעלשאַפטליכען אָרגאַניזם. די נייע קאַפּיטאַליסטישע ענטוויקלונג איז אַריינגעדרונגען הינטער די ווענד פון „געטאָ“ און האָט קודם כל בעריהרט די אינטערעסען פון די העכערע און טיילווייז מיטעלע קלאַסען פון דער אידישער בעפעלקערונג. די דאָזיגע עלעמענטען און דערנאָך דער גאַנצער אידישען קבוץ, אויף וויפיעל ער האָט געמוזט זיך צופּאַסען צו די נייע סאָציאַלע אומשטענדען, האָבען דערפיהלט אַ נייע שאַרפע בעדערפניש אין בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג.

דער מאָדערנער בעפרייטער רעכטליכער שטאַאַט מיט רעכטלאָזע, גע־בונדענע און גע׳רודפ׳טע אידען, איז געווען אַ לאָגישער ווידערשפּרוך, אַ סאָציאַלער אַבסורד, אַן עקאָנאָמישע שטערונג. און די, וועלכע טרעטען אין דער געשיכטע אַרויס אַלס קעמפער פאַר דעם בעפרייטען שטאַאַט, טרעטען אויך אַרויס, אויס פּרינציפּ, אַלס קעמפער פאַר אידישער עמאַנסיפּאַציע. די בעסטע רעוואָלוציאָנערע און דעמאָקראַטישע כחות פון אייראָפּאַ האָבען געפיהרט אַ קאַמף פאַר אידישע רעכט, אַרויס־געהענדיג בלויז פון די אַבסטראַקטע פרייהייטס־פּרינציפּען און ניט פון אַ ספּעציעלער סימפּאַטיע צו אידען אָדער פון אינטערעס צו אַ פעסטען נאַ־ציאָנאַלען אידישען קיום. דער בעוואוסטער קעמפער פון דער גרויסער פראַנ־צויזישער רעוואָלוציע, ראָבעספּיער, האָט די דאָזיגע שטעלונג אויס־געדריקט אין דער פראַנצויזישער „נאַציאָנאַלער פערזאַמלונג“: „איך רעכען, האָט ער געזאָגט, אַז מען טאָר ביי קיין אינדיווידום ניט אַוועקנעהמען יענע הייליגע רעכט, וועלכע דער נאָמען מענש גיט איהם. די אידען־

פראַגע איז אַן אַלגעמיינע פראַגע, מען דאַרף זי לעזען אין פּרינציפּ".

אידישע גלייכבערעכטיגונג אלס א פּריוואַטס־פּרינציפּ, אַלס אַ דעמאָקראַטישער פּאָסטולאַט, איז צום ערשטען מאָל דורכגעפיהרט געוואָרען אין אַמעריקאַ, אין די פעראייניגטע שטאַאַטען, וואו די „דעקלאַראַציע פון אונאבהענגיגקייט" פון יאָהר 1776 האָט פּראָקלאַמירט, אַז „קיין מענש קען ניט בערויבט ווערען פון זיינע בירגערליכע רעכט און טאָר ניט ווערען אונטערדריקט פאַר זיינע רעליגיעזע איבערצייגונגען". דאָס איז געווען דער איינציגער פאַל, ווען אידען זיינען עמאַנסיפּירט געווען נאָר אויפ'ן סמך פונ'ם ריינעם דעמאָקראַטישען פּרינציפּ אָהן קיין שום ספּעציעלע אָנשטרענגונג. אומעטום אָבער אין אייראָפּא — אין דער פראַנצויזישער „דעקלאַראַציע פון רעכט", ווי אויך אין די גרונד־בעשטימונגען פון אַנדערע אייראָפּעאישע קאָנסטיטוציעס — זיינען די דעמאָקראַטישע פּרינציפּען ערשט נאָך אַ לאַנגען און ביטערען קאַמפּף פערוואַנדעלט געוואָרען פון אַבסטראַקטע שטומע דעקלאַראַציעס אין פּראַקטישע נאָרמען פון אידישער גלייכבערעכטיגט און דורכגעפיהרט געוואָרען אין לעבען.

די עמאַנסיפּאַציע האָט זיך ניט גלאַט אַראָבגעגליטשט פון די הענד פון די רעגיערונגען אָדער אַפילו פון די רעוואָלוציאָנערע אינסטיטוציעס, אַלס אַ מתנה פאַר אידען. די רעאַקציאָנערע כחות אין דער מלוכה, וועלכע האָבען בכלל געשטרעבט צו פערשטאָפּען דעם קוואַל פון נייע געדאַנקען און פּאָליטישע רעפאָרמען, זיינען בעזונדערס שאַרף און ענטשלאָסען אַרויסגעטראָטען געגען דעם אָפּשאַפען פון אידישע רעכטלאָזיגקייט. די אידישע רעכטלאָזיגקייט איז פאַר זיי געווען דער סימבאָל פון דער טייערער אַלטער פעאָדאַלער אָרדנונג. און די געגנער פון דער אַלטער שטאַאַטס־אָרדנונג, דאָס הייסט די נייע פּראָגרעסיווע אייראָפּא, האָבען געמוזט קעמפּפען פאַר דער אידישער עמאַנסיפּאַציע.

אָבער עס וואָלט געווען אַ טעות צו מיינען, אַז אידען האָבען מיט צונויפגעלעגטע הענד שטיל געוואַרט אויף דער מתנה און האָבען אַליין גאָר ניט געטהאָן. ווי געזאָגט, איז בלויז אין די פעראייניגטע שטאַאַטען פון אַמעריקאַ די „מתנה" געקומען אָהן קאַמף. אין אַלע אַנדערע לענדער כמעט האָבען אידען אַ טיכטיגען אַנטייל גענומען אין דעם קאַמף און זיינען ניט זעלטען געשטאַנען הינטער יענע „חסידי אומות העולם", וועלכע האָבען אין די פּאַרלאַמענטען און אין דער פּרעסע געשטורעמט אויס דעמאָקראַטישע מאָטיוון פאַר אידישער עמאַנסיפּאַציע.

די אידישע אָנפיהרער פונ'ם קאַמף פאַר רעכט פלעגען די ערשטע צייט

אָנקומען צו די מיטעלאַלטערליכע מיטלען פון שתדלנות, אָדער זיי פלעגען זיך מיהען צו בעוויייזען מיט פּאַטריאָטישע קרבנות, אז זיי פערדיענען גלייכ־בערעכטיגונג. נאָר מיט דער צייט האָבען זיי געקראָגען מעהר מוט און האָבען אָנגעווענדט מאָדערנע פּאָליטישע מיטלען: פּאַמפלעטען, פּעטיציעס, פּראָטעסט־פערזאַמלונג און תביעות צו אינטערנאַציאָנאַלע פּאָליטישע קאָנ־פערענצען.

אָבער חוץ די דאָזיגע דירעקטע פּאָליטישע מיטלען אויסצוקעמפען רעכט און חוץ די אָפט בענוצטע מיטלען אויסצובעטען ביי די רעגירונגען איינציגע קאַטעגאָריעס רעכט און הנהות, האָט די אידישע געזעלשאַפט אינדירעקט געשאַפען דעם שטאַרקסטען און ווירקזאַמסטער ארגומענט פאַר אידישער גלייכבערעכטיגונג. אידען, וועלכע זיינען אין „געטאָ" געווען פריי פון מילי־טער־דינסט, האָבען יעצט אויף זיך גערן גענומען די מיליטער־פליכט. אידען, וועלכע האָבען אין דער גאַנצער צייט פון גלות ניט געוואוסט פון אַקטיווען אַנטייל אין די אייראָפּעאישע מלחמות, זיינען יעצט פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע אָן אריינגעטראָטען אין די קריעגס־אַרמעען, האָבען מיט נאַפּאָ־לעאָנען דורכגעמאַכט זיין ריעזיגען סטראַטעגישען מאַרש און פון דאַן אָן געוואָרען אַ טייל פון אַלע אייראָפּעאישע אַרמעען. אידען, וועלכע זיינען צוויי טויזענד יאָהר געשטאַנען וועיט און פרעמד פון דעם אַלגעמיינעם פּאָליטישען לעבען פון אייראָפּאַ, האָבען יעצט גענומען אַ טיכטיגען אַנטייל אין אַלע אייראָפּעאישע רעוואָלוציעס און פרייהייטס אַגיטאַציע. אידען האָ־בען ניט נאָר זייער בלוט מקריב געווען, נאָר זיי זיינען פאַר עמאַנסיפּאַציע געווען גרייט צו צאָהלען מיט'ן גרעסטען פּרייז, וואָס אַ פאָלק קען צאָהלען — מיט דער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט, מיט אָפּ־ווישען די גייסטיגע פיזאָנאָמיע פון דעם עלטסטען היסטאָרישען פאָלק. די אידעאָלאָגיע פון די אידישע עמאַנסיפּאַציאָנס־קעמפּסער האָט געטראָגען אַ שאַרף אויסגעשפּראָכענעם אוטיליטאַרישען כאַראַקטער, און זיי האָ־בען זיך פון גאַנצען הארצען געריסען צו בעצאָהלען מיט פאָלקאָמער אַסימי־לאַציע פאַר די גלייכע רעכט. דאָס האָבען פון זיי געפאָדערט ניט נאָר די שונאים און די רעגיערונגען, נאָר נאָך מעהר די „חסידי אומות העולם", די פריינד זייערע.

אויף דער היסטאָרישער זיצונג פון דער פראַנצויזישער „נאַציאָנאַלער פערזאַמלונג", אין דעצעמבער 1789, האָט איינער פון די אָנגעזעהענסטע רעוואָלוציאָנערע טהוער, דער אידען־פריינד קלערמאָן־טאָנער, וועל־כער האָט געפאָדערט עמאַנסיפּאַציע פאַר אידען, אַזוי פאָרמולירט די פאָדע־רונג פון די אידען צו דער וועלט, אָבער אויך די פאָדערונג פון דער וועלט

צו די אידען: „אידען אַלס אַ נאַציאָנע דאַרפען מיר אָפּזאָגען אין אַלצדינג, אידען אָבער אַלס מענשען דאַרפען מיר געבען אַלעס... ווייל עס קאָן ניט זיין קיין נאַציע אין אַ נאַציע". און אידען זיינען געווען העכסט צופרידען מיט דער דאָזיגער פאָרמולירונג. שפּעטער האָט אויך נאַפּאָלעאָן געפאָדערט אין יאָהר 1807 פון'ם „סנהדרין", וואָס ער האָט געהייסען צונויפרופען, אַז די אידישע פאָרשטעהער זאָלען זיך אָפּען אָפּזאָגען פון זייער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט און דערפאַר בעקומען זיי דאָס רעכט צו רעכענען זיך פאַר פראַנצויזישע בירגער — און די אידישע פאָרשטעהער האָבען מיט בעגייסטערונג געפאָלגט נאַפּאָלעאָן'ס וואונש. דאָס זעלבע איז געווען אין די פאַרלאַמענטען פון אַלע לענדער, ווען די אידען־פראַגע איז געשטעלט געוואָרען. די אידישע בורזשואַזיע האָט די גאַנצע אידישע עקזיסטענץ אָנגעהאַנגען אויסשליסליך אויפ'ן רעליגיעזען מאָמענט, און די אידישע רעליגיע האָט מען אויך רעפאָרמירט און פער־שלייערט אין סינאַגאָגאַל־קירכישע שלייערען, אַרויסגענומען פון איהר די אַלטע צאַפּעלדיגע אידישע נשמה.

דאָס אייראָפּעאישע אידענטום האָט אונטער יעדען פּרייז געזוכט אַ פאָטערלאַנד צו בעקומען, און די עמאַנסיפּאַציע איז געווען דער אַריינטריטס־בילעט אינ'ם פאָטערלאַנד. דער פּרייז פון דער איינטריטס־קאַרטע איז גע־ווען: אסימילאַציע. דער איד גבריאל ריססער, איינער פון די ענערגישסטע קעמפּפער פאַר אידישער עמאַנסיפּאַציע אין דייטשלאַנד, האָט אָפען געשריבען: „מיר ווילען געהערען צו דעם דייטשען פאָטערלאַנד"; „אַלעס וואָס קלינגט דייטשיש פילט אָן אונזער נשמה מיט בעגייסטערונג". דער בעוואוסטער בערנע האָט דעם געפיהל אויסגעדריקט אין פאָלגענדע כאַראַקטעריסטישע ווערטער: „דוקא ווייל איך אַלס אַ איד בין געבוירען געוואָרען אַ שקלאַף — קען איך די פרייהייט שעצען מעהר פון אייך. דוקא ווייל איך בין ניט געבוירען געוואָרען אין קיין פאָטערלאַנד — שטרעב איך צו אַ פאָטערלאַנד פייערדיגער פאַר אייך". ווען אין אָנהויב פון די 40ער יאָהרען האָט דער פּרייסישער קייזער געפּלאַנעוועט אָפּנעהמען ביי אידען דאָס רעכט צו דינען אין דער אַרמעע, האָט זיך צווישען די דייטשע אידען אויפגעהויבען אַ שטורם פון פּאַטריאָטישע פּראָטעסטען. לודוויג פיליפּזאָן, דער בעוואוסטער אידישער געלערנטער און בעלל־טוער, האָט אָרגאַניזירט אַ פּעטיציע צום קייזער, אונטערגעשריבען פון 84 אידישע געמיינדעס, וועלכע לויטעט: „מיר וואָלטען אויפגעהערט צו זיין אמת'ע פּרייסען, אויב מען וואָלט אונז פערוועהרט צו ערפילען די הייליגסטע פליכט אַנטייל צו נעהמען אין דער אַרמעע". די איטאַליענישע אידען האָבען דעם

פאטריאָטישען געפיהל, מיט וועלכען זיי האָבען געצאָהלט פאַר עמאַנסיפּאַציע, אויסגעדריקט נאָך אָפענער: אין יאָהר 1870 האָט די אידישע קהלה אין רוים בעגריסט דעם איטאַליענישען קיניג וויקטאָר־עמאַנואל, בשעת דער לעצטער האָט איינגענומען רוים און געגעבען די דאָרטיגע אידען גלייכבערעכטיגונג, מיט אַן אַדרעס, וואָס פאַנגט זיך אָן בזה הלשון: „מיר זאָגען ארויס יעצט צום לעצטען מאָל דעם נאָמען איד. אין דעם מאָמענט, ווען מיר געהען אַריבער צו דעם הייליגען צושטאַנד פון בירגערליכער גלייכהייט — איז דאָס דער חוב פון אונזער דאַנקבאַרקייט צום פאָטערלאַנד“.

בעהאַנדלענדיג די פראַגע טאָר מען דערביי ניט פערלירען די היסטאָרישע פּערספּעקטיווע און ניט מעסטען מיט אונזערע מאָדערנע בעגריפען די געפיהלען און האַנדלונגען פון יענער צייט. עמאַנסיפּאַציע איז געווען דער נויטיגסטער אינטערעס פון דער אידישער עקזיסטענץ, און ביי יענע היסטאָרישע אומשטענדען האָבען אַפילו די בעסטע און שטאָלצסטע פרייהייטסקעמפער ניט געקאָנט רעדען קיין אַנדער שפּראַך, ווי דער לשון פון יענער עפּאָכע.

אין פראַנקרייך אין דער צייט פון דער רעוואָלוציע האָבען געאַרבייט פאַר אידישער עמאַנסיפּאַציע בער־יצחק־בער און סערף־בער, די אָנגעזעהענסטע פאָרשטעהער פון די פראַנצויזישע אידען; פריהער דורך שתדלנות, דורך „דיפּלאָמאַטישע“ אונטערהאַנדלונגען; נאָכהער, מיט'ן וואוקס פון דער רעוואָלוציע — דורך פּעטיציעס און דעפּוטאַציעס און דורך אָרגאַניזירען די ניט־אידישע געזעלשאַפטליכע מיינונג. אין דייטשלאַנד האָט געאַרבייט פאַר עמאַנסיפּאַציע מיט פיעל שטילערע וועגען מענדעלסאָהן'ס תלמיד דוד פרידלענדער. שפּעטער, ווען אין די 30ער און 40ער יאָהרען איז דער רעוואָלוציאָנערער גייסט ווידער שטאַרקער געוואָרען אין אייראָפּא, איז אויפ'ן אָרט פון שטילע שתדלנים און אַפּאָלאָגעטען אויסגעוואַקסען אַ טיפּ פון אַן ענערגישען קעמפּפער פאַר אידישע רעכט. די שעהנסטע פערטרעטער פון אָט דעם טיפּ זיינען: גבריאל ריסער, אין דייטשלאַנד, וועלכער האָט געגרינדעט צו דעם צוועק אַ ספּעציעלע צייטונג, „דער יודע“; שפּעטער איז ריסער געוואָרען דער וויצע־פּרעזידענט פונ'ם נאַציאָנאַל־דייטשען פּאַרלאַמענט אין פראַנקפורט (1848 יאָהר); דער געלערנטער און פּובליציסט לודוויג פיליפּזאָן; דער רעוואָלוציאָנערער יאָקאָבי; דער עסטרייכישער רעוואָלוציאָנער איגנאַץ קוראַנדאַ, וועלכער האָט אין עסטרייך געשפּיעלט אַן עהנליכע ראָלע, ווי אַלעקסאַנדער הערצען אין רוסלאַנד, און האָט ארויסגעגעבען אין אויסלאַנד

א ניט־לעגאַלע צייטשריפט „גרענצבאָטען“. אין ענגלאַנד האָט אונגעפעהר צו יענער צייט געפיהרט א קאַמף פאַר אידישע רעכט פּ. גאָלדסמיט אויף גאָר א נייעם — „ענגלישען“, פאַרלאַמענטאַרישען שטייגער.

די אידישע טוער פּלעגען זיך ניט זעלטען ווענדען נאָך הילף צו אינטערנאַציאָנאַלע דיפּלאָמאַטישע אינסטיטוציעס, ווען היימישע שתדלנות פּלעגט ניט העלפען. זיי האָבען אָנגעקלאַפּט אין די טהירען פון אייראָפּעאישע קאָנגרעסען און קאָנפערענצען. אויף דעם ראַסטשטאַדטער קאָנגרעס אין 1798, אויף דער רעגענסבורגער קאָנפערענץ פון די דייטשע מלוכות אין יאָהר 1801 פּרובען אידען זוכען דורך פּעטיציעס אויפצוהויבען די פראַגע פון זייער עמאַנסיפּאַציע. א דאַנק דער אידישער בעמיהונג איז די אידען־פראַגע בעהאַנדעלט געוואָרען אויף דעם וויענער קאָנגרעס אין יאָהר 1815 און מיט פיעלע יאָהרען שפּעטער אין 1878 אויפ׳ן בערלינער קאָנגרעס.

אין זייער קאַמף האָבען די אידען פיעל שטיצע געקראָגען פון ניט־אידישע גדולים און פּאָליטיקער. אין פראַנקרייך, למשל, אין צייט פון דער רעוואָלוציע — דער „רוויטער פּאַטער“ גרעגואר, דער פריייהייטס־קעמפּפער דאָם, דער בעוואוסטער מיראַבאָ, טיילוויין ראָבעספּיער. אויפ׳ן וויענער קאָנגרעס האָט פאַר זיי זיך מישתדל געווען ווילהעלם הומבאָלט. אין ענגלאַנד אין די 30טע און 40טע יאָהרען — מאַקאָלעי, אָ׳קאָנעל, שפּעטער גלאַדסטאָן.

די אידישע עמאַנסיפּאַציע האָט איבערגעלעבט צוזאַמען מיט דער אייראָפּעאישער געזעלשאַפט אַלע פּעריאָדען פון פּאָליטישער אויפלעבונג און רעאַקציע. די ענטוויקלונג פון דער בירגערליכער עמאַנסיפּאַציע קען אין אַלגעמיין איינגעטיילט ווערען אין דריי פּעריאָדען.

פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציע אָן (יאָהר 1789) ביז דעם וויענער קאָנגרעס (1815) ציהט זיך די ערשטע עפּאָכע*). אידען האָבען דאַן בעקומען בירגעררעכט אין פראַנקרייך — אין יאָהר 1791, און אונטער דער ווירקונג פון דער פראַנצויזישער רעוואָלוציאָנערער אַרמעע זיינען אידען עמאַנסיפּירט געוואָרען אויך אין בעלגיען, האָלאַנד (1796), טיילוויין אין

---

*) מיר רעכענען דאָ, פערשטעהט זיך, ניט די עמאַנסיפּאַציאָנס־אַקטען פאַר די אידען אין די ענגלישע קאָלאָניעס פון אַמעריקאַ (1740 יאָהר) און אין די פעראייניגטע שטאַאַטען (1776 יאָהר), ווייל אמעריקא געהערט בכלל ניט צו אונזער ענין (הגם דער ערשטער פון די אַקטען איז אָנגענומען געוואָרען אינ׳ם ענגלישען פאַרלאַמענט).

איטאליען און דייטשלאנד. אפילו נאפאלעאן, וועלכער איז ניט געווען קיין גרויסער אוהב ישראל, האט אומעטום, וואו ער האט דערגרייכט, פראקלאמירט די אידישע עמאנסיפאציע. אונטער דער ווירקונג פון די פראנצויזישע אידען האט אויך דייטשלאנד (פרייסען) ארויסגעגעבען אין יאהר 1812 איהר „יודען־עדיקט", אז אידען זיינען כמעט גלייכבערעכטיגטע בירגער פון לאנד.

פון דעם וויענער קאנגרעס אן, וואס האט ליקווידירט די ירושות פון דער פראנצויזישער רעוואלוציע און ארייגעטריבען אייראפא אין א לאנגער און טיעפער רעאקציע, ביז דעם רעוואלוציאנערען שטורמישען יאהר 1848 איז די צווייטע עפאכע אין דער ענטוויקלונג פון אידישער עמאנסיפאציע. די רעאקציע האט אין פיעלע ערטער — אין אלע דייטשע מלוכות און אין איטאליען — צוריק אפגענומען ביי אידען די רעכט, וועלכע דער פאריגער פעריאד האט זיי געשאנקען. נאר אין פראנקרייך איז די עמאנסיפאציע פערבליבען, און אין יאהר 1834 זעהען מיר דעם ערשטען אידען אין אייראפא אין פראנצויזישען פארלאמענט. אויך אין ענגלאנד האבען אידען אין דעם פעריאד פאקטיש בעקומען גלייכע פערזענליכע רעכט, הגם נאך ניט קיין בירגערליך־פאליטישע.

פון די רעוואלוציעס פון 1848 יאהר פאנגט זיך אן די דריטע עפאכע פון עמאנסיפאציאן, ווען אינ'ם משך פון 20 יאהר און אין איינינגע ערטער נאך לענגער האבען אידען אומעטום אין מערב אייראפא בעקומען פולע פערזענליכע און בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג. אבער דאס איז ניט מיט א מאל און ניט גרינג אנגעקומען. די רעוואלוציאנערע פארלאמענטען פון יאהר 1848 האבען דעקלארירט די אידישע עמאנסיפאיצע אין אלע מלוכות פון דייטשלאנד. אין עסטרייך און איטאליען, נאר אומעטום, ווען זיי רעאקציע איז צוריק אריין אין זאטעל, האט זי די אידישע רעכט גלייך אפגעשאפט. אין ערשט נאך פיעל מיה האבען אידען בעקומען עמאנסיפאציע — אין דייטשלאנד אין יאהר 1869 (אין איינינגע דייטשע מלוכות ערשט אין יאהר 1871); אין עסטרייך און אונגארן — אין 1867; אין איטאליען נאך דער בעפרייאונג פון לאנד, אין 1860 ביז 1870 יאהר; אין דענעמארק — פיעל פריהער — אין יאהר 1849; אין נארוועגיען — 1851. אין ענגלאנד איז 30 יאהר אנגעגאנגען א קאמף פאר אידישע פאליטישע רעכט ביז אין 1860 האט דער פארלאמענט אבגעשאפט די אלטע קריסטליכע פארמולע פון דעפוטאטס־שבועה און די עמאנסיפאציע איז פאלקאם דורכגעפיהרט געווארען. אין דער שווייץ האבען אידען נאך א שווערען קאמף בעקומען גלייכבערעכטיגונג מיט דער קאנסטיטוציע פון 1874; אין שפאניע — מיט דער קאנסטיטוציע פון 1876;

אין די באלקאנישע מלוכות — אין סערביע, בולגאריע און מאנטענעגרא — לויט דעם בעשלוס פונ'ם בערלינער קאנגרעס אין 1878; אין גריבענלאנד נאך פריהער. אין פארטוגאל האבען אידען בעקומען רעכט ערשט נאך דער רעוואלוציע פון יאהר 1910. דאס איינציגע לאנד אין מערב אייראפא, וועלכע האט ביז יעצט א פ י צ י ע ל ניט פראקלאמירט אידישע גלייכבערעכטיגונג, איז שוועדען. אידען זיינען דארט פאקטיש גלייכבערעכטיגט אלס בירגער, דאך האבען זיי קיין רעכט ניט ערוועהלט צו ווערען אין שטאאטס־ראט.

.3

## דער קאמפף פאר אידישע רעכט אין מזרח־אייראפא.

אויך אין די קלאסישע לענדער פון אידישער רעכטלאזיגקייט, אין רוסלאנד (פוילען און פינלאנד איינגערעכענט) און רומעניען, ווערט געפיהרט א קאמפף פאר אידישע רעכט, נאר ביז'ן היינטיגען טאג האט דער קאמף ניט געבראכט צו קיין שום פאזיטיווע רעזולטאטען.

א. פ ו י ל ע ן. ניט לאנג פאר דער צווייטער צוטיילונג פון פוילען (אין 1793 יאהר) האט זיך דאס פוילישע פאלק געהאט אויפגעכאפט צו א ראדיקא־לער ענדערונג און בענייאונג פון זיין פאנאנדערגעשאקעלטען פאליטישען ארגאניזם. די בעסטע פוילישע פאטריאטען און הומאניסטען, ווי טשאצקי, בוטרימאוויטש און אנד., האבען זיך געמיהט צו פערשפרייטען א גערעכטען קוק אויף דער אידען־פראגע, כדי דער סיים זאל זי בעטראכטען און געבען איהר א ראדיקאלע לעזונג, אויפ'ן יסוד פון גלייכע בירגערליכע רעכט און אסימילאציע. זייער אגיטאציע פאר אידען־רעכט האט געפיהרט דערצו, וואס דער פוילישער סיים האט דעם 22 יולי 1790 בעשטימט א ספעציעלע קאמיסיע צו בעטראכטען די רעכטליכע לאגע פון די אידען. נאר קיין ווייטערע רעזולטאטען האט דאס ניט געהאט, און די פרייערליך־ליבעראלע קאנסטיטוציע פון 3 מאי 1791 האט מיט קיין איינציג ווארט ניט אנגעריהרט די אידישע רעכטלאזיגקייט. די אידען, פון זייער זייט, האבען זיך געמיהט צו פערדיענען די עמאנסיפאציע דורך דעם, וואס זיי האבען גענומען אן ענערגישען אנטייל אין דעם לעצטען קאמף פון אונאבהענגיגען פוילען: בערעק יאסעלאוויטש מיט זיין היל און אנדערע אידישע רעוואלוציאנס־העלדען. נאר די טעג פון אונאפהענגיגען פוילען זיינען שוין געווען גע־צעהלטע, און די קאנסטיטוציע האט קיין קיום ניט געהאט. צוזאמען מיט'ן

אונאפּהענגיגען פּוילען זיינען חרוב געוואָרען די ערשטע האָפנונגען אויף דער אידישער עמאנסיפּאציע.

אין די קליינע רעשטען פון פּוילישען קעניגרייך, וואָס האָבען שפּעטער, בעת נאפּאָלעאָן'ס מלחמות און נאָך דעם וויענער קאָנגרעס, אויפגעלעבט אויף א קורצער צייט, ד. ה. אינ'ם ווארשויער הערצאָגטום און אינ'ם „פּוילישען צארענרייך" זיינען די אידען בעהאנדעלט געוואָרען אויף דעם ערגסטען אופן, נאָר דערביי האָט זיי אָבער די קאָנסטיטוציע פון 1815 פערשפּראָכען, אז מיט דער צייט וועט זייער רעכטליכע לאגע פער־בעסערט ווערען. די רעוואָלוציאָנערע רעגיערונג פון רוסיש־פּוילען פון 1864 יאָהר האָט פּראָקלאמירט פולע בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג פאר אידען, נאָר קיין וויכטיגע רעזולטאטען האָט דאָס ניט געקאָנט האָבען: די צארישע ארמעען האָבען אין גיכען צוטראָטען די צארטע בלום פון פּוילישער פרייהייט.

נאָך דעם איז פּוילען געוואָרען א פּראָווינץ פון רוסלאנד און די רעכט־ליכע לאגע פון די אידען איז געקומען אין ענגער פערבינדונג מיט דער פּאָליטיק פון דער רוסישער רעגיערונג בנוגע צו די רוסישע אידען. פונדעסט־וועגען האָבען די אידען אין פּוילען פאר דער וועלט־מלחמה געהאט עפּעס מעהר רעכט, איידער זייערע ברידער פון די רוסישע גובערניעס.

ביי יענע רעוואָלוציאָנערע פּוילישע פּארטייען, וואָס קעמפען פאר דער פולער פּאָליטישער אונאָפּהענגיגקייט פון פּוילען, פערנעהמט די אידען־פראגע א זעהר חשוב'ען פּלאץ אין זייער פּראָגראם, און זיי האָבען שטענדיג געפאָ־דערט בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג פאר די אידען. נאָר דערביי איז שטענדיג פאָראויסגעזעצט געוואָרען, אז די עמאנסיפּאציע דאַרף ברענגען צו פּאָלשטענדיגער נאציאָנאלער עמאנסיפּאציע, און די אידען מוזען זיך איינ־גאנצען אָבזאָגען פון זייערע נאציאָנאלע אייגענטימליכקייטען, אונטערגעהן אין דער פּוילישער נאציאָן. די בירגערליך־דעמאָקראטישע פּארטיי אין פּוילען איז צוערשט אויך געשטאנען אויף דעם שטאנדפּונקט, נאָר די רוסישע רעוואָלוציע האָט איהר געגעבען א שטארקען שטויס צוריק, זי האָט זיך אָפּען פערוואנדעלט אין א רעאקציאָנערער פּארטיי: מיר מיינען די זעהר איינ־פלוסרייכע אזוי גערופענע „נאראָדאָוואַ דעמאָקראַציאַ", וועלכע איז מיט א צייט צוריק געווען זעהר ראדיקאל אין אלע פראגען, אויך אין דער אידישער, האָט אָבער פון 1905 יאָהר קאפּיטולירט פאר דעם רוסישען צאריזם. די נאראָדאָוואַ דעמאָקראציאַ איז מגולגל געוואָרען אין א פערביסען רעאקציאָ־נערער און אנטיסעמיטישער פּארטיי, זי האָט שם ארויסגערופען און אָרגאַ־ניזירט דעם בעריהמטען באָיקאָט געגען אידען. פונדעסטוועגען האָט זי

נאָך ביז איצט אָפּיציעל ניט אַרויסגעשטראָכען פון איהר פּראָגראַם דעם פּונקט וועגען אידישער גלייכבערעכטיגונג, נאָר זי שטעלט די אידען אַ פאָדערונג: קודם אַסימילאַציע, און דערנאָך גלייכע רעכט.

אַזוי האָבען פאַר דער וועלט־מלחמה די גאַנצע פּוילישע געזעלשאַפט און אַלע פּאַרטייען געשטעלט אַ פערבינדונגס־צייכען צווישען אידישער עמאַנסיפּאַציע און אידישער אַסימילאַציע. דער אונטערשיעד צווישען די סאָציאַליסטישע און די בירגערליכע פּאַרטייען דערביי איז נאָר אין דעם, וואָס ביי די ערשטע קומט די עמאַנסיפּאַציע פריהער און די אַסימילאַציע אלס אונבעדינגטער רעזולטאַט, ביי די צווייטע אָבער איז די אַסימילאַציע דער אולטימאַטיווער תנאי, און די גלייכע רעכט וועלען אפשר קומען דערנאָך (דאָס אויך ווייט ניט זיכער...) *)

די וועלט־מלחמה האָט אַריינגעבראַכט אַ שרעקליכען פּלאָנטער אין דער אַזוי אויך קאָמפּליצירטער פראַגע וועגען דער אידישער עמאַנסיפּאַציע אין פּוילען. נאָר אויך צווישען די פּאָליאַקען שלאָגט זיך דורך ביסלעכווייז די איינזעהעניש, אַז צו דער קאָמפּליצירטער פראַגע קען מען ניט צוגעהן מיט די פריהערדיגע פעראיינפאַכטע מעטאָדען, און אַז ס'איז ניטאָ קיין רעכט־ליכע פערבינדונג צווישען אַסימילאַציע און עמאַנסיפּאַציע. אַ קליינער טייל פון די פּויליש־בירגערליכע פּאָליטיקער הויבט אָן צו רעכענען זיך מיט דער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט פון דער אידישער בעפעלקערונג.

די אידישע מאַסען אין פּוילען, אָנגעפיהרט הויפּטזעכליך פון די אידיש־סאָציאַליסטישע פּאַרטייען („בונד" און „פּועלי ציון") פאָדערען שוין אין משך פון די לעצטע פופצעהן יאָהר פולע בירגערליכע און נאַציאָנאַלע גלייכ־בערעכטיגונג. די ברייטע שיכטען פון אידישער בורזשואַזיע שטיצען אונטער די דאָזיגע פאָדערונגען. נאָר אַ קליינער טייל פון פּוילישען אידענטום, נעמליך די פערטרעטער פון גרויסען קאַפּיטאַל, די וואָס רופען זיך „פּאָליאַקען

*) די גערעכטיגקייט פערלאַנגט צו בעמערקען, אַז איינע פון די סאָציאַ־ליסטישע פּאַרטייען (פּויל. סאָצ. פּאַרטיי „פּראָלעטאַריאַט") און איינע פון די בירגערליכע (די „פּראָגרעסיוו־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי") האָבען געפאָדערט גלייכע רעכט פאַר אידען אונטער אַלע אומשטענדען און קיין שום בעדינגונגען וועגען אַסימילאַציע ניט געשטעלט. זיי זיינען אפילו געניינט געווען אָנצוערקענען די נאַציאָנאַלע אינדיווידואַליטעט פונ'ם אידישען פאָלק און דאָס רעכט פון די פּוילישע אידען צו ענטוויקלען זייער נאַציאָנאַלע אייגענטימליכקייט. נאָר ביידע פּאַרטייען זיינען געווען צו אומבעדייטענד אין צאָהל און ניט געהאַט קיין שום איינפלוס אויף די אידיש־פּוילישע בעציהונגען.

פון משה רבינו'ס גלויבען", פיהרען אָן אַ פערביסענעם קאַמף געגען די נאַציאָנאַלע פאָדערונגען פון אידישען פאָלק. אין זייער שנאה צו דער נאַציאָנאַלער אינדיווידואַליטעט פון יענעם פאָלק, וועמען זיי פערדאַנקען זייער אייגענעם אורשפּרונג, זיינען זיי פערגאַנגען אַזוי ווייט, צו מאַכען יד אחת מיט די אַנטיסעמיטען: די מנהיגים פון דער אידישער קהלה אין וואַרשא האָבען געקעמפּט אפילו געגען דער בירגערליכער גלייכבערעכטיגונג. זיי האָבען געשיקט צו דער רוסישער מלוכה־דומע קיין פּעטערבורג ספּעציעלע שליחים צו פאָדערען ביי די רוסישע ליבעראַלען, אַז די לעצטע זאָלען איינגעהן אויף נייע בעשרענקונגען פון די אידען אין דער שטאָדט־פערוואַלטונג פון פּוילען. וועלכע ענדערונגען די מלחמה וועט אריינברענגען אין זייער שטעלונג, איז נאָך שווער צו זאָגען.

ב. רוסלאַנד. די רוסישע רעוואָלוציאָנערען פון די דעקאַבריסטען (1825 יאָהר) ביז דער „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ" (1878—1884 יאָהר) האָבען זיך זעהר ווענינ אָדער גאָר ניט אינטערעסירט מיט דער בעזונדערער לאַגע פון די אידען, נאָר זיי פלעגען זי פערענטפערען כלאחר יד דורך דער אַלגעמיינער פאָדערונג פון גלייכע בירגערליכע רעכט פאַר דער גאַנצער בעפעלקערונג. מ'מוז דאָ בעמערקען, אַז אפילו נאָך דער בעפרייאונג פון די פּויערים (אין 1861 יאָהר) איז רוסלאַנד פאָרט געבליבען ביי דער מיטעלאַלטערליכער אָרדנונג פון שטאַנד־פּריווילעגיעס. ביז דער רעוואָלוציע פון 1905 יאָהר זיינען די צעהנדליגער מיליאָנען רוסישע פּויערים און פאַבריקס־אַרבייטער אַלץ געבליבען בירגער פון דריטער קלאַס אָהן די רעכט פון אַנדערע קלאַסען (פון די שטאָדט־בירגער „מיעשטשאַנעם" און פּריצים „דוואָריאַנעם"). די רוסישע פּויערים ווערען נאָך עד היום געהאַלטען אין רעכטלאָזיגקייט און געפינען זיך אונטער דער ברוטאַלער השגחה פון די פּריצים. צוזעהענדיג די רעכטלאָזיגקייט פון זייער אייגענעם פאָלק, האָבען די רוסישע רעוואָלוציאָנערען, נאַטירליך, ניט געקענט שענקען די געהעריגע אויפמערקזאַמקייט דער אידישער רעכטלאָזיגקייט, בפרט נאָך ווען די רוסישע פּרייהייטס־קעמפּפער פון יענע צייטען זיינען אַליין נאָך געווען פול מיט טראַדיציאָנעלע פאָרורטיילען געגען אידען: געקוקט אויף די אידען, ווי אויף „עקספּלואַטאַטאָרען" און „פּאַראַזיטען". נאָך אין 1881 יאָהר האָט אַ גרופּע פון דער סאָציאַליסטיש־רעוואָלוציאָנערער פּאַרטיי „נאַראָדנאַיאַ וואָליאַ" ארויסגעלאָזט אַן אויפרוף צום רוסישען פאָלק, אַז ער זאָל מאַכען פּאַגראָמען אויף גלחים, פּריצים און אידען, — און אָנהויבען זאָל זיך דער פּאָגראָם פון די אידען.

ביי אַזאַ בעציהונג מצד אפילו פון די בעסטע עלעמענטען אין לאַנד

פון די אינטעליגענטען און פּריוויליגירטע מאַרטירער, האָבען די אידען, נאַטירליך, ניט געקאָנט און ניט געוואַגט צו רעדען וועגען גלייכע רעכט. חוץ דעם איז צווישען די אידען גופא נאָך אַ לאַנגע צייט ניט געווען קיין אייניגקייט אין אָט דער פראַגע. אַזוי ווי די גלייכבערעכטיגונג איז פערבונדען געווען מיט אייראָפּעאיזאַציע און אויפקלעהרונג, מיט „אפּיקורסות", פלעגען די רעלי־גיעזע עלעמענטען, בעזונדערס די חסידישע רביים, האַרטנעקיג קעמפען געגען דער אידעע פון גלייכע רעכט און פרייהייט. און בעת די ערשטע רוסיש־אידישע משכילים האָבען זיך אין צייט פון קייסער אַלעקסאַנדער דעם ערשטען משתדל געווען וועגען דער פערבעסערונג פון דעם רעכטליכען מצב פון די אידען, האָבען, פערקעהרט, די חסידישע קרייזען ארום שניאור־זלמן ליאַדיער אַנגעווענדעט זייער שתדלנות ביי די רעגירונגס־אָרגאַנען, אַז קיין האָר זאָל ניט געמינדערט ווערען פון דער אידישער רעכטלאָזיגקייט.

די ערשטע קעמפּער פאַר אידישע רעכט זיינען געווען די ערשטע משכילים, און זיי האָבען געגלויבט באמונה שלמה, אַז די אידישע רעכט־לאָזיגקייט שטאַמט דערפון, וואָס די רעגיערונג פעראַכט די אידען פאַר זייער אונוויסענהייט. קוים וועלען די אידען אָראָפּוואַרפען פון זיך די פער־שימעלטע מיטעלאַלטערליכע מנהגים, די קאָמישע קליידונג, די „נאַרישע" אָפּגעזונדערטקייט און וועלען ווערען „מלא דעה" דורך דער „השכלה בת שמים", וועט די רעגירונג און די געזעלשאַפט פון די אַרומיגע פעלקער באַלד איינזעהן, אַז די אידען זיינען געוואָרען צו מענשען גלייך, און ממילא וועלען שוין אָפּגעשאַפען ווערען די בעשרענקונגען פון די אידישע רעכט.

די דאָזיגע אידעע פון **עמאַנסיפּאַציע דורך השכלה** ציהט זיך אין דער געשיכטע פון די רוסישע אידען אין משך פון כמעט אכציג יאָהר, אָנהויבענדיג פון נעוואַכאָוויטש (דעם מחבר פון׳ם „וועה־געשריי פון דער טאָכטער פון יהודה" אין רוסיש, — דעם ערשטען אויפרוף צו אידישער „אויפקלערונג" און צו דער „פערבעסערונג פונ׳ם אידישען מצב") און ווייטער דורך ריב״ל (יצחק־בער לעווינזאָן), מ. ליליענטאַל, ל. מאַנדעל־שטאַם, א. אָרשאַנסקי, ביז די „משכילים" פון די 70ער יאָהרען, ווי י. ל. גאָרדאָן, ל. לעוואַנדאַ, ליליענבלום, פינסקער און אַנד. די איינצעלנע פראַ־גרעסיווע רוסען, וואָס האָבען געשענקט מעהר אויפמערקזאַמקייט דער אידען־פראַגע, ווי אַלעקסאַנדער דעם ערשטענס בעל־יועץ ספעראַנסקי, גראַף אוואַ־ראָוו, פּיראָגאָוו און אַנדערע זיינען אויך אינגאַנצען געשטאַנען אויף אָט דעם שטאַנדפונקט פון עמאַנסיפּאַציע דורך אויפקלעהרונג פון די אידען גופא.

די רעגיערונג האָט זיך פון צייט צו צייט אויך גענייגט צו אָט דעם שטאַנדפונקט, נאָר על פי רוב פלעגט זי נאָר אויסנוצען די נאַאיווע איבער־

געבענהייט פון די אידישע משכילים, כדי נאך פעסטער צו פערציהען דעם שטריק אויפ'ן אידישען האלז. ענדליך האבען די משכילים פערשטאנען, אז די צארישע רעגירונג איז אן אייביגער שונא פון אידישען פאלק, און פון די זעכציגער יאהרען הויבט אן ארייננצודרינגען אין דער אידישער אינטעליגענץ די נייע אידעע, אז די גלייכבערעכטיגונג קאן קומען בלויז אלס רעזולטאט פון דער אלגעמיינער בעפרייאונג פון רוסלאנד.* פון אנהויב איינצעלנע מענשען, און וואס וויטער אלץ מעהר האבען פערשטאנען, אז כדי צו דערגרייכען גלייכע רעכט, מוזען זיך די אידען בעטייליגען אין דער רעוואלוציאנערער בעוועגונג, העלפען אראפוואַרפען דעם צאריזם.

די רעגיערונג האט זיך אליין צוגעאיילט אט די אידעע צו בעשטעטיגען, ווען, נאך די פאגראמען פון די אכציגער יאהרען און די נייע גרושים און בעשרענקונגען פון וואוין־רעכט, האט זי נאך ארויסגעלאזט איהרע „צייטווייליגע רעגעלען" וועגען דער פראצענט־נארמע פאר אידען אין די לעהראנשטאלטען. פערוועהרענדיג דער אידישער יוגענד דעם צוטריט צו דער בילדונג, האט די רעגיערונג בפירוש בעוויזען, אז אויפקלעהרונג אליין איז גאר ניט קיין סגולה צו עמאנציפאציע, און אז פאר דעם אויפגעקלערטען אידען האט זי נאך מעהר מורא, ווי פאר דעם ניט־געבילדעטען.

בכלל האבען די פאגראמען און די רדיפות פון די אכציגער יאהרען אויף לאנג אפגעשטעלט דעם קאמפף פאר אידישע רעכט, און ערשט די ארבייטער־בעוועגונג פון די 90ער יאהרען נעהמט וויעדער אויף דעם קאמף. דער אין 1897 יאהר געגרינדעטער „בונד" („אלגעמיינער אידישער ארבייטער־בונד אין ליטא, פוילען און רוסלאנד") האט דער ערשטער פראקלאמירט די פאדערונג פון גלייכע רעכט פאר אידען, — צוערשט בלויז פון בירגערליכע רעכט, שפעטער האט דער „בונד" צוגעגעבען אויך די פאדערונג פון נאציאנאלע רעכט. חוץ די אלע אנדערע היסטארישע פערדיענסטען, וואס דער „בונד" האט אין יענע יאהרען געהאט פאר דעם אידישען פאלק און פאר'ן אידישען ארבייטער־קלאס, קומט דעם „בונד" נאך די אנערקענונג, וואס ער האט דער ערשטער ארויסגערופען די אידישע מאסען אין קאמפף פאר בירגערליכער און נאציאנאלער עמאנציפאציע. עס מוז אבער אויך בעמערקט ווערען, אז דער „בונד" האט זעהר אונגערן אויפגענומען די פאדערונג פון נאציאנאלע רעכט און

*) דאס איז געווען די גרונד־אידעע פון א. אָרשאנסקי, וויטער ענטוויקעלט אין די זשורנאלען „ראזסוויעט" און „וואָסכאָד".

בכלל האָט ער זיך צו איהר קיינמאָל ניט בעצויגען מיט דעם גאַנצען ערנסט און מיט דער נויטיגער קאָנסעקווענץ.

די רעוואָלוציאָנערע טעטיגקייט פון „בונד" האָט נאָך געהאַט אַ צווייטע גינציגע ווירקונג אויף דעם אידישען קאַמף פאַר רעכט אין רוסלאַנד: צו־זעהענדיג דעם ברייטען שוואונג און דעם קאַמפּס־מוט פונ'ם אידישען פּראָ־לעטאַריאַט, האָבען די רוסישע רעוואָלוציאָנערען און אפילו די בירגערליכע ליבעראַלען אַליין געמוזט ענדערען זייער בעציהונג צום אידישען פאָלק. זיי האָבען שוין מעהר ניט געקאָנט בלייבען גלייכגילטיג צו דער אידען־פראַגע, זיי האָבען גענומען אַ מעהר ענערגיש׳ע שטעלונג געגען דער אידישער רעכטלאָזאיגקייט. די רעוואָלוציאָנערע ארויסטרעטונגען פון „בונד" האָבען געצוואונגען די רוסישע פרייהייטס־קעמפּער אַוועקצושטעלען די אידען־פראַגע אויף דער פּאָליטישער טאַגעס־אָרדנונג. אָבער נאָך מעהר האָט אין דער ריכטונג געווירקט די רעגירונג גופא, וועלכע האָט מיט'ן גרויזאַמען פּאָגראָם אין קישינעוו (אַפּריל 1913) געעפענט אַ נייע פערבינדונג צווישען דער אידען־פראַגע און דעם אַל־רוסישען פרייהייטס־קאַמף. פאַר די רדיפות פון די אַכציגער יאָהרען האָט די רעגירונג געהאַט אַן אויסרייד, אז די אידען זיינען „עקספּלואַטאַטאָרען", „בלוט־צאַפּערס פון דער איינגעוואָרצעלטער בעפעלקערונג". פון קישינעוו אָן בייט זי שוין איהרע תירוצים, זי זאָגט, אַז די אידען זיינען אַ רעוואָלוציאָנערער עלעמענט, וועלכער שטערט די אָרדנונג אין דער מלוכה.

דורך דער סיסטעמאַטישער און גוט־אָרגאַניזירטער אידען־העצע מיהט זיך די רעגיערונג צו קאָמפּראָמיטירען די פרייהייטס־בעוועגונג ביי די גרויסע מאַסען פון רוסישען פאָלק, פאָרצושטעלען אַלע פרייהייטס־פאָדערונגען און בעוועגונגען, אַלס אַ „אידישען אויפטו". די אידען זוכען, הייסט דאָס, אַראָפּצוואַרפען די היסטאָרישע מאַכט פון צאַריזם, כדי צו פערכאַפּען אין זייערע אידישע הענט די „ממשלה איבער דעם רוסישען פאָלק". מיט אָט דער פּאָליטיק האָט די רעגירונג געצוואונגען אַלע פרייהייטליכע עלע־מענטען אין רוסלאַנד פאַנאַנדערצובינ׳דען דעם קנויל פון רעאַקציע און אידען־האַס, אויפצוקלערען דעם רוסישען פאָלק דעם „אמת וועגען די אידען" און מאַכען די אידישע זאַך פאַר זייער אייגענער זאַך.

פאַר דער רעוואָלוציע פון 1905—1906 יאָהר איז, אַלזאָ, די אידען־פראַגע געוואָרען איינער פון די וויכטיגסטע שיידונגס־פּונקטען צווישען דער רעאַקציע און דער רעוואָלוציע. אַלע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען פון אידישען ארבייטער־קלאַס, „בונד", „פּועלי ציון", „ס. ס." און „סערפּ" האָבען גע־

קעמפּפט פאַר בירגערליכער און נאַציאָנאַלער גלייכבערעכטיגונג פון אידישען פאָלק, און די קאַמפּף־מעטאָדע ווייערע איז געווען: די פערבינדונג פון די אידישע פאָדערונגען מיט דער רעוואָלוציאָנערער בעוועגונג פון ארבייטער־קלאַס פון גאַנץ רוסלאַנד. די „פּועלי ציון“, וועלכע זיינען ענטשטאַנען שפּעטער פאַר'ן „בונד“, האָבען מיט מעהר ענטשלאָסענהייט פאַר איהם ענטוויקעלט די נאַציאָנאַלע זייט פון דער גלייכבערעכטיגונג. אָנשטאָט ענגער „קולטור־אויטאָנאָמיע“ פון „בונד“, האָבען זיי פערלאַנגט אַ ברייטע „נאַציאָ־נאַל־פּאָליטישע אויטאָנאָמיע“ אין אַלע נאַציאָנאַלע ענינים, סיי קולטורעלע, סיי אויך פּאָליטישע און סאָציאַל־עקאָנאָמישע (ווי די רעגולירונג פון דער עמיגראַציע, פערזיכערונג געגען פּאָגראָמען א. ד. גל.), און, חוץ דעם, קהלה־אויטאָנאָמיע און פולע נאַציאָנאַלע גלייכבערעכטיגונג.*) די בירגערליכע גרופּען פון אידישען פאָלק האָבען אין 1905 יאָהר געבילדעט אַ „פערבאַנד פאַר דער דערגרייכונג פון פולבערעכטיגונג“, וועלכער האָט זיך אין פּאָליטישע פראַגען געשטעלט אין פערבינדונג מיט דער רוסישער קאָנסטיטוציאָנעל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי און מיט אַנדערע נאָך ראַדיקאַלערע פּאַרטייען פון רוסישען פאָלק, נאָר ניט מיט די סאָציאַליסטען. דאָס פּראָגראַם פונ'ם „פערבאַנד פאַר פולבערעכטיגונג“ האָט ענטהאַלטען די פאָדערונגען פון בירגערליכער און נאַציאָנאַלער גלייכבערעכטיגונג און נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע.

די דאָזיגע פאָדערונגען זיינען אויך אויפגענומען געוואָרען פון די רוסישע סאָציאַליסטישע פּאַרטייען, נאָר די סאָציאַל־דעמאָקראַטישע פּאַרטיי האָט זיך נאָך ביז'ן היינטיגען טאָג ניט ענטשלאָסען אָפען צו פאָרמולירען די נאַציאָנאַלע פאָדערונגען און ספּעציעל אָנצואווענדען זיי צו די אידען. די סאָציאַליסטיש־רעוואָלוציאָנערע פּאַרטיי, פערקעהרט, האָט שטענדיג ענערגיש אונטערשטיצט די נאַציאָנאַלע פאָדערונגען פון אידישען אַרבייטער־קלאַס.

נאָך אַ וויכטיגע ספּעציפיש־רוסישע זייט פון אידישען רעכטס־קאַמפּף מוז דאָ דערמאָנט ווערען: דאָס איז דער בעוואַפענטער זעלבסט־שוץ געגען פּאָגראָמען. אין די פּאָגראָמען פון די אַכציגער יאָה־רען האָט זיך די רעגירונג לפנים געהאַלטען „אונפּאַרטייאיש“: זי פלעגט דעם פּאָגראָם בשתיקא אָרגאַניזירען, נאָר אליין בעהאַלטען זיך הינטער די פּאָגראָמשטשיקעס און דערנאָך אין אַ געוויסער צייט, פון איין ביז דריי טאָג,

---

*) די פּאַרטיי ס.־ט. אין רוסלאַנד האָט קיין נאַציאָנאַלע רעכט פאַר אידען אין גלות ניט אַנערקענט. די אידעע פון נאַציאָנאַל־פּאָליטישער אויטאָנאָמיע האָט זיך שטאַרקסטען בעטאָנט און פּראָפּאַגירט די פּאַרטיי „סערפּ“.

פלעגט זי ארויסשיקען מיליטער געגען די רויבער־באנדען און אפילו בעשטראָ־
פען זיי. נאָכ'ן קישינעווער פאָגראָם האָט זי זיך שוין אפילו ניט געפּרובט
צו פערבעהאלטען: ביים סאמע אָנהויב פּאָגראָם פלעגט זי שיקען מיליטער
צו בעוואכען און בעשיצען די רויבער. דאָס האָט געצוואונגען די אידישע
רעוואָלוציאָנערען אליין איבערצונעהמען דעם שוץ פון דער אידישער בעפעל־
קערונג. די ערשטע „סאמאָ־אָבאָראָנע“ פון דעם מין איז געגרינדעט גע־
וואָרען בשעת דעם קליינעם פּאָגראָם אין יעקאטערינאָסלאוו אין אפּריל
1901 פון דער דאָרטיגער סאָציאליסטישער אָרגאניזאציע פּועלי־ציון, נאָר די
גאנצע פּאָליטישע בעדייטונג פון אידישען זעלבסט־שוץ, אלס פאָרם פון
רעוואָלוציאָנערען קאמף, איז קלאָר ארויסגעקומען ערשט אין סעפּט. 1903,
בשעת די האָמעלער אָרגאניזאציאָן פון „בונד“ האָט געשטעלט א ווידער־
שטאנד געגען די רויבער־באנדען און סאָלדאטען.

בעת די קאָלאָסאלע פּאָגראָמען פון אָקט. 1905 האָט די סאמאָאָבאָראָנע
געשפּיעלט א גרויסע ראָלע אין א סך שטעט און שטעטלעך. חוץ די סאָ־
ציאליסטי־אידישע פארטייען (בונד, פּועלי־ציון, ס.־ט.) האָבען זיך אויך
קריסטליכע רעוואָלוציאָנערען טיילוויז בעטייליגט אינ'ם שוץ פון די אידען.*)

דער מאניפעסט פון 17(30) אָקט. 1905 האָט, צווישען אנדערע קאָנ־
סטיטוציאָנעלע פרייהייטען, צוגעזאָגט אויך גלייכע רעכט פאר אלע בעלקער
און רעליגיעזע פרייהייט. ניקאָלאי דער צווייטער האָט קיינמאָל ניט ערפילט
זיין פערשפּרעכונג, נאָר די ערשטע צייט נאָך דעם האָבען די אידען גלייך
דערפיהלט א סעריע דערלייכטערונגען: די גירושים האָבען אויפגעהערט,
די אידען האָט מען געלאָזט וואוינען מחוץ דער „טשערטא“, די פּראָצענט־
נאָרמע פאר דער שטודירענדער יוגענד איז ניט אָפּגעהיט געוואָרען א. ד. גל.
נאָר דער שטאאטס־שטרייך פון דער צארישער רעגירונג דעם 3 יוני 1907
האָט געמאכט א סוף צו אָט דער „פערנאכלעסיגונג פון געזעץ“. נאָך א
קורצער הפסקה איז ווידער אוועק א „הבה נתחכמה“ געגען די אידען אין
די רעגירונגס־ספערען אויף אלע שטופען פונ'ם ביוראָקראטישען לייטער,

*) מיר דערמאָהנען דאָ נאָר דעם טראגישען טויט פונ'ם רוסישען סטודענט
בלינאָוו אין דער זשיטאָמירער סאמאָאָבאָראָנע, די גרוזינישע סטודענטען אין דער
סאמאָאָבאָראָנע בעת'ן פּאָגראָם אין אָדעס, די טעראָריסטישע אַקטען פון אייניגע
רוסישע רעוואָלוציאָנערען געגען די הויבגעשטעלטע אָרגאניזאטאָרען פון אידישע
פּאָגראָמען. אין פּאָלטאַווע האָט אַ וואַכט פון סאָציאַל־דעמאָקראטישע אייזענבאַהן־
ארבייטער צוזאַמען מיט דעם זעלבסטשוץ פון די „פּועלי־ציון“ אינגאַנצען פערהיט
די שטאָדט פון אַ פּאָגראָם אין אָקטאָבער 1905.

פון אויבען ביז די סאמע נידריגסטע בעאמטע. די אידישע לאגע איז וואס פון טאג געווארען אלץ מעהר אונערטרעגליך.

בעת דער רעוואלוציע האט מען פעסט געגלויבט, אז די קאנסטיטואירענדע פערזאמלונג פון דער גאנצער מלוכה וועט מיט א מאל אפשאפען די גאנצע אידישע רעכטלאזיגקייט. נאך דעם זיעג פון דער רעאקציע איז דאס געווארען אונמעגליך, און זינט יענער צייט בעמיהען זיך די אידישע דומא־דעפוטאטען, אונטערגעשטיצט פון די סאציאליסטען און קאנסטיטוציאנעלע רעמאקראטען, אפצושאפען לכל הפחות אייניגע וויז די ערגסטע און וויכטיגסטע רעכטס־בעשרענקונגען. די אידישע דומא־דעפוטאטען (2 אין דער דריטער דומע און 3 אין דער פערטער) מאכען פון צייט־צו־צייט אינטערפעלאציעס צו דער רעגירונג מכח די בעזונדערס חוצפה'דיגע רדיפות געגען אידען, און עטליכע מאל האבען זיי געפרובט אוועקצושטעלען אויף דער טאגעסארדנונג די פראגע וועגען אפשאפען די „טשערטא“ נאר אלע מאל האט די רעאקציאנערע דומא־מעהרהייט ברוטאל נידערגעשטימט די אידישע פראטעסטען און פארערונגען.

די אידישע דומא־דעפוטאטען האבען ענטוויקעלט אן אינטענסיווע טהעטיגקייט, בעקעמפענדיג דעם בעקאנטען געזעץ־פראיעקט פון דער רעגירונג אריינצופיהרען שטאטישע זעלבסט־פערוואלטונג אין פוילען. די רעגירונג האט די אידען געגעבען א בעשרענקטע פערטרעטערשאפט אין די פוילישע מוניציפאליטעטען: אין יענע שטעט, וואו אידען בילדען א מעהרהייט פון 60 פראצענט פון דער בעפעלקערונג, זאלען זיי האבען אין דער פערוואלטונג בלויז 20 פראצ. פון די שטימען, און אין די איבעריגע שטעט בלויז 10 פראצענט פון די שטימען. ווייטער טארען די אידען ניט ווערען געוועהלט אויף פעראנטווארטליכע שטעלען. קיינע פראטעסטען האבען אבער ניט געהאלפען, די פוילישע „קאלא“ אין דומא איז געגאנגען האנט־אין־האנט מיט דער רעגירונג, און די שענדליכע בעשרענקונגען פאר די אידען זיינען אנגענומען געווארען פון דער דומא.

גאר אומגעריכטערהייט איז אין דער רוסישער דומע דורכגעגאנגען א געזעץ, וועלכעס איז דוקא גינציג אויך פאר די אידען און גראד פאר זייער נאציאנאלער ענטוויקלונג. דאס געזעץ ערלויבט אלע נאציאנאליטעטען צו גרינדען פאלקס־שולען, וואו כמעט אלע למודים קומען פאר אין דער מוטער־שפראך פון יעדער נאציע. אט דער שולען־געזעץ איז אריין אין קראפט סאמע ערב דער היינטיגער מלחמה, און פון איהם וועלען, צוגלייך מיט אלע פעלקער פון רוסלאנד, אויך די אידען עפעס פראפיטירען.

**א נייע ווענדונג האט די בעוועגונג פאר אידישער עמאנציפאציע גע־**

נומען ביים ביילים־פּראָצעס, וועלכער איז אויך אזא מיטעלאַלטערישען און סקאנדאַליעזען אופן אָרגאַניזירט געוואָרען פון דער רעגירונג. מיט דעם בלוט־בלבול זוכט די רעגירונג צו קרוינען איהר פּאָליטיק פון פערלוימדען און פערהעצען די אידען און דורך דעם צו פערלוימדען די פרייהייטס־בעוועגונג פון רוסישען פאָלק. נאָר דער עפעקט פון ביילים־פּראָצעס איז געווען פונקט דער היפוך דערפון, וואָס די רעגירונג האָט געציעלט. אָנשטאָט צו פערלוימדען די אידען פאַר׳ן רוסישען פאָלק, האָבען די נידערטרעכטיגע און אומגעלומפּערטע מאַכינאַציעס פון דעם בעשולדיגונגס־צד ענטפּלעקט פאַר׳ן רוסישען פאָלק די גאַנצע צופּוילטקייט און אויסגעלאַסענקייט פון דער רעגירונג. אָנשטאָט צו שאַפען בערוהיגונג ביי די ברייטע פאָלקס־שיכטען, האָט דער ביילים־פּראָצעס גראָב בעליידיגט דאָס געוויסען פון דעם רוסישען פאָלק און ארויסגערופען די גרעסטע אויפרעגונג. די ליבעראַלע רוסישע פּרעסע האָט נאָך קיינמאָל ניט געהאַט אַזאַ בערגרעסערטע צירקולאַציע, ווי ביי דעם ביילים־פּראָצעס. דאַרפּיגע דינסט־מיידלעך, דוואָרניקעס („דזשעניטאָרס") און מאַרק־הענדלער, פון פאַבריקס־ארבייטער שוין גאָר אָפּגערעדט, האָבען מיט אונגעהויערען אימפּעט פאַנאַנדערגעכאַפּט די „עקסטראַס" און ווייערע פּנים׳ער האָבען געשיינט פאַר פרייד, ווען די עקסטראַס האָבען דערצעהלט, אַז ביילים איז פריינעשפּראָכען.

און, ענדליך, אָנשטאָט ריינצוואַשען די רוסישע רעגירונג פאַר דער ציוויליזירטער עפענטליכקייט פון אייראָפּא און אַמעריקא, האָט דער ביילים־פּראָצעס אראָפּגעריסען די לעצטע מאַסקע פון דער רוסישער הויף־קאַמאַריליע און געוויזען אַלע אַנשטענדיגע מענשען אין דער וועלט, וואָס פאַר אַ סכנה פאַר דער מענשליכער קולטור ס׳שטעקט אין די רוסישע רעגירונגס־מעטאָדען. די גרעסטע ענטריסטונג האָט געהערשט אין אַלע עקען וועלט, און די אידען־פראַגע האָ בעקומען די בעדייטונג פון אַן אינטערנאַציאָנאַלער אַנגעלעגענהייט.*)

די צו־גוט בעקאַנטע אויסראָטונגס־פּאָליטיק פון דער רוסישער רעגירונג געגען די אידען האָט אָבער דערגרייכט די העכסטע מדרגה אין דער וועלט־מלחמה, און דערמיט נאָך פערגרעסערט די אינטערנאַציאָנאַלע

*) כאַראַקטעריסטיש איז די שטעלונג, וואָס די לאָנדאָנער „טאַימז" האָט פערנומען צום ביילים־פּראָצעס. די דאָזיגע רוסען־פריינדליכע צייטונג האָט אָפען געפּרעגט, אויב ענגלאַנד קאָן נאָך אָנהאַלטען דיפּלאָמאַטישע פריינדשאַפט מיט דער רוסישער רעגירונג, וואָס בלאַמירט זיך אויף אַזאַ מיטעלאַלטערליכען אופן.

בעדייטונג פון דער אידען־פראגע אין רוסלאנד. אויף דער רוסישער רעגירונג גופא איז ניטאָ און קען ניט זיין קיין שום האָפנונג. אַזוי לאַנג, ווי דער צאַריזם בלייבט הערשען, וועט די אידישע רעכטלאָזיגקייט ניט אויפהערען און וועט אפילו ניט געלינדערט ווערען אויף קיין האָר. דאָס זעהט מען אפילו פון דער מעטאָדע, מיט וועלכער די רעגירונג האָט מסכים געווען אויף דער כלומרשט'ער פערברייטערונג פון דער „טשערטאַ“, נאָך דעם ווי די דייטשע עראָבערונג האָט די טשערטאַ סיי־ווי פאַקטיש אָפּגעשאַפט. דאָס האָט אויך אָפען מודה געווען דער אינערן מיניסטער מאַקלאַקאָוו אין געשפּרעך מיט אַ אידישער דעפּוטאַציע. „איך וויס, האָט ער געזאָגט, אַז די אידישע רעכטלאָזיגקייט איז אַ צופּוילטע וואונד, זי מוז פריהער אָדער שפּעטער איינפאַלען, — נאָר איך וויל זי ניט לאָזען פאַלען, ווייל זי וועט מיך בעגראָבען אונטער איהרע חורבות“. דאָס איז אַ ציניש־אָפענע בעשטעטיגונג, אַז דער צאַריזם שטיצט זיך אויף דער שרעקליכע טראַגעדיע פון די רוסישע אידען.

ג. אַנדערע לענדער פון מזרח־איראָפּאַ. אַ זאָנדערבאַרען פאַל פון אידישער רעכטלאָזיגקייט שטעלען מיט זיך פאָר די מעהר־פרייהייטליכע לענדער פינלאַנד און רומעניען. צום שפּאָט געגען איהר אייגענעם נאַציאָנאַלען אומגליק, אין שוידערליכען ווידערשפּרוך צו איהר פרייהייטליך־דעמאָקראַטישער קאָנסטיטוציע, האַלט פינלאַנד די אידען אין דער ביטערסטער פערשקלאַפונג. אין לאַנד, וואו עס הערשט דאָס אַלגעמיינע גלייכע און פּראָפּאָרציאָנעלע וואהלרעכט, מיט אַלע „לעצטע אימפּרואוומענטס“, מיט פרויען־שטימרעכט, מיט אַ גרויסער סאָציאַל־דעמאָקראַטישער פּאַרטיי, ווערען די אידען לויט'ן געזעץ בעהאַנדעלט ניט ווי בירגער, ניט ווי מענשען, נאָר ווי שעדליכע חיות. די קליינע צאָהל אידען, וואָס וואוינען דאָרט פון דורי דורות, טאָר זיך ניט בעוועגען איבער'ן לאַנד, זי איז פערשפּאַרט אין די געטאָס, קיין נייע אידען ווערען ניט צוגעלאָזען, און דאָס איינציגע מיטעל פון פרייהייטס־קאַמף, וואָס בלייבט דעם הייפעל פּאַריער, זיינען פּעטיציעס צום פּאַרלאַמענט („לאַנדטאַג“). נאָר דער פּאַר־לאַמענט מאַכט זיך סיסטעמאַטיש ניט וויסענדיג פון דער אידישער לאַגע. טרויעריג איז געווען דאָס בילד, ווען די רוסישע שוואַרצע מאה האָט אַריינ־געלעגט די טומאה אין דער יראה און איינגעשטעלט זיך פאַר דער אידישער קריוודע אין פינלאַנד (אין 1909 יאָהר). אָבער אויך דער פּאַטש אין פּנים האָט ניט אויסגעניכטערט דאָס פינישע פאָלק.

אין רומעניען ווערען די אידען אויך בעטראַכט פאַר ניט קיין בירגער, נאָר אויסלענדער, און דערצו נאָך אויסלענדער אָהן פרעמדען שוץ. די אידען

אליין זיינען צו אונמעכטיג צו קעמפען געגען דער רעכטלאָזיגקייט. די אריינמישונג פון דער אינטערנאציאָנאלער עפענטליכקייט (דורך דעם בערלינער טראקטאט 1878 יאָהר) איז ניט געגאנגען ווייטער פאַר פאַפּירענע רעזאָלוציעס. דאָס רומעניש פאָלק גופא איז כמעט איינשטימיג אין זיינע פיינדליכע געפיהלען צו די אידען. דיזעלביגע געוועזענע „סאָציאליכטען", ווי צ. ב. דער סאָציאליסטען־פיהרער נאדעזשדא, וואָס האָבען נאָך א געוויסע צייט אגיטירט פאַר די אידען, זיינען שפּעטער אליין געוואָרען די פערביסענסטע אנטיסעמיטען. די „קאָנסערוואטיווע" פארטיי פּרעטענדירט כלומרשט צו בעשיצען די אידען, נאָר קוים בעקומט זי די מאכט, האלט זי ניט איין איהרע פערשפּרעכונגען. די „ליבעראלע" פארטיי „פון די דריי ברידער" (ברעטינאו) איז אויסגעשפּראָכען אידען־פיינדליך.

די אידען האָבען זיך אָרגאניזירט אין א „פערבאנד פון איינגעוואָרצעלטע אידען" („אוניונע יעווריעלאָר פאמינטעני"), וואָס פיהרט אָן אַן אגיטאציע פאַר דער אידישער גלייכבערעכטיגונג. זיין פאָדערונג איז, אז א געזעץ זאָל ערקלעהרען אלע אידען פאַר רומענישע בירגער. זיין אגיטאציע פיהרט דער פערבאנד אָן דורך די קנאפּע פראַגרעסיוו־רומענישע בלעטער („א־עווירול"), דורך דעמאָנסטראציעס און פּעטיציעס צום פארלאמענט. זי ווערט אונטערשטיצט פון דער נייער סאָציאל־דעמאָקראטישער פארטיי. — נאָר די גרעסטע שטערונג בעשטעהט אין דעם, וואָס די רומענישע עפענטליכקייט אינטערעסירט זיך ניט מיט די פראגען פון אידישע רעכט. א געוויסען שטויס צו הויבען אזא אינטערעס האָט אין 1913 יאָהר געגעבען דער סקאנדאל ארום דעם אָנדענקען פון ראָנעטי־ראָמאַן *). בעת דער מאָביליזאציע אינ'ם צווייטען באלקאן־קריעג געגען בולגאַריען האָט די רעגירונג געלאָזט דורך איהרע אָפיציעלע צייטונגען א ניט־אָפיציעלען קלאַנג, אז די מאָביליזירטע אידישע סאָלדאטען וועלען נאטוראליזירט ווערען און קריגען בירגער־רעכט. נאָר צום סוף פון דער מלחמה איז די לאגע געבליבען ווי געווען, און אפילו די בולגארישע אידען, וואָס זיינען צוזאמען מיט דער פּראָווינץ דאָברודזשא אריבער אונטער רומע־

*) ראָנעטי־ראָמאַן איז געווען א גרויסער רומענישער דיכטער, א איד. נאָך זיין טויט האָט מען ביי א יאָהר צייט אויפגעפיהרט זיין פערטיידיגונגס־פּיעסע פאַר אידען „מנשה", און געוואָלט שטעלען איהם א דענקמאָל אין בוקארעשט. געגען דעם האָבען די אנטיסעמיטען אויפגעהויבען א סעריע סקאנדאליעזע דעמאָנסטראציעס, און די אנגעלעגענהייט האָט אויף א געוויסער צייט געהויבען דעם עפענטליכען אינטערעס צו דער אידען־פראגע.

גיען׳ס הערשאפט, האָבען דורך דעם פערלאָרען זייערע פריהערדינע בירגער־רעכט.

דער אידישער רעכטס־קאַמפּף אין גאַליציען געהערט נימ צום פּרק פון בירגערליכער עמאַנציפּאַציע, ווייל בירגערליכע רעכט זיינען דאָרט פאַר די אידען גאראנטירט דורך דער קאָנסטיטוציע פון דער גאַנצער עסט־רייכישער מלוכה. דער קאמף דאָרט שטעלט זיך דעם צוועק פון נאַציאָ־נאַלער עמאַנציפּאַציע און וועט ארומגערעדט ווערען אין דעם שייכות׳דיגען קאַפּיטעל.

אין דער טערקיי האָבען די אידען בעקומען גלייכע רעכט, פּער־זענליכע, מענשליכע און נאַציאָנאַלע, כמעט פאָלשטענדיגע גלייכ־בערעכטיגונגען נאָך מיט הונדערטער יאָהרען צוריק און אָהן שום אָנשטרענ־גונג אָדער קאמף פון זייער רזייט. דורך דער קאָנסטיטוציאָן האָבען זיי געקראָגען אויך פולע בירגערליך־פּאָליטישע רעכט. דעריבער געהערט די רעכטליכע לאַגע פון די אידען אין דער אָטאָמאַנישער מלוכה אויך צו אַ בעזונדערען פּרק.

*   *  
*

מיר זעהען, אז דער עמאַנציפּאציאָנס־קאמף האָט אָנגענומען די פער־שיידענסטע פאָרמען אין פערשיידענע לענדער און געבראַכט צו גאַנץ פער־שיידענע רעזולטאַטען. בכן דארפען מיר זיך איצט בעקענען מיט דער רעכטליכער לאַגע פון די אידען אין איטליכען לאַנד בעזונדער, מיר מיינען די רעכטליכע לאַגע, אזוי ווי זי איז אצינדערט. אָנהויבען וועלען מיר פון די קלאַסישע לענדער פון אידישער רעכטלאָזיגקייט, רוסלאַנד און רומעניען, און אריבערגעהן צו יענע לענדער, וואו אידען האָבען שוין בעקומען בירגער־ליכע גלייכבערעכטיגונג. שליסען וועלען מיר אָבער מיט׳ן קלאַסישען לאַנד פון פרייהייט און גלייכהייט פאַר אונזער פיעל־געפּרובטען ליידענדען פאָלק: מיט דער טערקיי.

.4

## די אידישע רעכטלאָזיגקייט אין רוסלאַנד.

געוועהנליך שטעלט זיך די וועלט פאָר די רעכטלאָזיגקייט פון אידען אין רוסלאַנד אַלס אַ פערפאָלגונג פון אַ קליין מענשען־קבוץ. וואָס באמת זיינען 6 מיליאָן אידען געגען דעם אונגעהויערען פעלקער־ים פון רוסלאַנד — בלויז 4 פּראָצענט פון דער אַלגעמיינער בעפעלקערונג! מען דאַרף אָבער נעהמען אין אָנבעטראַכט, אז אידען האָט מען צוזאמענגעטריבען אוים־

שליסליך אין די שטעדט, און דא בילדען זיי שוין ניט 4, נאר 24 פראָ־צענט, דאס הייסט כמעט א פערטעל פון דער בעפעלקערונג. און נעהמט מען ווייטער אין אָנבעטראכט, אז איינענטליך האבען אידען א קנאפע שייכות צו דער ברייטער צענטראלער רוסלאנד, ווי אויך צום מזרח רוסלאנד אין אייראפא און אזיען, אז אידען זיינען צוזאמענגעפרעסט אין דער „טשערטא אָסיעדלאָסטי“, ס׳הייסט אין די שטעט־פון 15 וועסטליכע גובערניעס און אין פוילען, דאן זעהט מען, אז אין די שטעט און מיעסטעטשקעס פון דער אידען־געגענד בילדען זיי שוין ניט 24, נאר גאנצע 40—38 פראָצענט. אין דער צפון־מערב׳דיגער געגענד, אין ליטא, למשל, בילדען די אידען זאגאר 52 פראָצענט פון דער שטאָטישער בעפעלקערונג און אין איינינע ערטער — אין מינסקער גובערניע — גאנצע 59.4 פראָצענט. אָס איז שוין אם כן ניט קיין אונבעדייטענדע הייפעל, נאר באלד א העלפט פון דער בעפעלקערונג, און אָפטמאָל א מעהרהייט פון איהר.

היינט שטעלט זיך אויף איין מינוט פאר, אז אין שטאט — אין דעם הויפט־נערוו פונ׳ם גאנצען ווירטשאפטליכען לעבען פון א מדינה, אין דער דאָזיגער ריעזיגערי סאָציאלער לאבאראטאריע, וואס בעזאָרגט מיט פיזישע און גייסטיגע מאטעריאלען דאס לאנד ארום, איז האלב פון די איינוואוינער — דאס הייסט פון יעדע צוויי מענשען איינער — געבונדען, פשוט געבונדען הענד און פיס, געפלאָנטערט מיט טויזענדער קנופען, וואס לאזען איהם קיין מינדסטע פרייע בעוועגונג. און שטעלט זיך ווייטער פאר, אז דערביי, נישט ווייט, שטעהען מענשען מיט פערגלאָצטע אויגען און האלטען הויכע, שעהנע און קלינגענדע דרשות וועגען דער גרויס פון דער מאָדערנער קולטור און אינדיווידועלער פרייהייט, וועגען פראָגרעס פון אידעען, וועגען דער אָרדנונג און געזעצליכקייט — וואס פאר א שענדליך אוננאטירליך בילד עס וואלט געוועזען, ווי טייוואָליש וואלט דער דאָזיגער שפאס געקלונגען!

און דאס אויסגעמאָלטע בילד איז, אָהן קיין שום איבערטרייבונג, דאס אָלטעגליכע לעבען פון די 6 מיליאן אידען אין רוסלאנד.

לאָמיר זיך צום בילד נעהענטער צוקוקען.

לויט דעם רוסלענדישען געזעץ־קאָדעקס („סוואָד זאקאָנאָוו“) געהערען אידען אין רוסלאנד ניט צום קלאס „איינגעוואָרצעלטע בירגער“ (קאָרעניע גראזשדאניע“), ווי אָלע איבעריגע, הגם אויך ניט צו „אויסלענדער“, ווי אין רומעניען, למשל, נאר צום קלאס „אינאָראָדצי“ — פרעמד־שטאמיגע. צום זעלבען קלאס אין רוסלאנד געהערען אויך די קליינע עטנאָגראפישע גרופען: סאמאָיעדען, קיריגיזען, קאלמיקען, איינינע שטאמען פון די אוראלער סטעפעס און פון מיטעל־אזיאטישען געגענד, מאנכע פון וועלכע זיינען נאך ביז יעצט

ג ע צ ע נ ד י ע נ ע ר. בלויז דאָס אידישע פאָלק און אָט די אויביגע „פעלקער" ווערען ניט פערדעכענט פאַר „איינגעוואָרצעלטע בירגער". אָבער עס איז דאָ אַ גרויסער חלוק צווישען אונז און זיי: די דאָזיגע „פעלקער", די אַלע „סאַמאָיעדען" און „בוריאטען" זיינען אין זייערע פערזענליכע און בירגער־ליכע רעכט ניט בעגרענצט, בעגרענצט זיינען ב ל ו י ז מ י ר א י ד ע ן.

די הויפּט רעכטס־בעשטימונג וועגען אידען איז אויסגעדריקט אינ׳ם פּונקט 767 פון דעם „סוואָד זאַקאָנאָוו אַ סאָסטאָיאַניאַך", לויט וועלכען „די אידען ווערען רעגיערט נאָך די אַלגעמיינע געזעצען אין די אַלע פעלען, ווען עס עקזיסטירען ניט קיינע ס פּ ע צ י ע ל ע געזעצען וועגען אידען". עס איז אייגענטליך דאָס זעלבע, ווען מען זאָל זאָגען וועגען אַ מענשען אין געפענגניש, אַז ער איז אין אַלעם פריי צו טהאָן און האנדלען ווי איהם גלוסט זיך, חוץ אַלע יענע פאַלען, ווען מ׳פערווערט עס איהם...

די דאָזיגע יורידישע אומגעלומפּערטע דעפיניציע האָט בנוגע צו אידען אָנגענומען אַזאַ אויסטייטשונג: אידען קענען גענינסען פון אַלגעמיינע רעכט און פּריווילעגיעס ניט דאַן, ווען אין געזעץ איז נ י ט פ ע ר ו ו ע ה ר ט, נאָר ווען עס איז ב פ ר ו ש ע ר ל ו י ב ט. אין געזעץ, למשל, איז ניטאָ קיין פּונקט, וואָס זאָל פערבאָטען אידען צו פערנעהמען אַן אָפיציעלען אמט, צו זיין אַן אָפיציער און דאָס גלייכען, עס איז אָבער אויך ניטאָ קיין פּונקט, וואָס זאָל ספּעציעל זיי ערלויבען — דעריבער וואַרפט מען זיי פון דאָרט אַרויס. נאָך מעהר: אפילו דאַן ווען אַ געוויסעס רעכט אָדער הנחה איז ספּעציעל אויסגעטייטשט לטובת די אידען טעאָרעטיש, אין געזעץ, קומט די הערשענדע פּ ר א ק ט י ק און מיט איהרע פּרושים און סברות, אָדער פּשוט מיט׳ן איגנאָרירען דעם געזעץ מאַכט זי די הנחה צו נישט. און אַז זי וויל גאָר, ווערט פון דער הנחה אַ גזירה. אַזעלכע פאַלען זיינען ניט זעלטען, למשל אין דער פראַגע פון וואוינרעכט.

בדרך כלל האָבען נייע געזעצען אפילו אין רוסלאַנד ניט קיין „צוריק־קערענדע מאַכט"; בנוגע אָבער צו אידען איז אַנדערש: אַ נייער געזעץ וועגען אידען, א ו י ב ע ר ב ע ש ר ע נ ק ט ז י י ע ר ע ר ע כ ט, האָט אַ שליטה אויך אויף פריהערדיגע צייטען. למשל: עס ערשיינט אַ געזעץ, אַז אידישע בעלי־מלאָכות טאָרען זיך ניט בעזעצען אין מאָסקווע — טרייבט מען גלייך אַרויס די אַלע יעניגע בעלי־מלאָכות, וואָס וואוינען שוין דאָרט זינט צעהנדליגער יאָהרען.

אין קיין הינזיכט איז אין רוסלאַנד ניט ערשיענען אַזאַ צאָהל געזעצען ווי וועגען אידען. די אידען געזעצען, געזאַמעלט אינאייגעם, בילדען אַ דיקעס בוך כמעט פון 200 זייטען, מיט העכער 500 פּאַראַגראַפען, און יעדער

פאראגראף, יעדער פונקט בערויבט די אידען אין עפעס, נעהמט אפ עפעס א הנהה, א רעכט. טראץ דער גרויסער צאהל געזעצען און דער פינקטליכקייט אינ'ם בעגרעניצען, איז אין קיין הינזיכט ניטא אזא מורא'דיגער פלאנטער, ווי אין דער אידישער רעכטליכער לאגע. פאר דעם פלאנטער, נאטירליך, בעצאהלט ניט קיין אנדערער, ווי די אידען אליין — מיט זייערע טרערען און צובראכענע לעבענס.

די געזעצען וועגען אידען זיינען אויסגעשטוקעוועט געווארען ניט מיט א מאל, נאר אין פערשיידענע עפאכען, ארויסגערופען געווארען דורך פערשיידענסטע, אפט געגענגעזעצטע מאטיוען. אויסער דעם פונדאמענטאלען „געזעץ קאדעקס", רעגולירען דאס אידישע לעבען פיעל מעהר דעם צאר'ס בעפעהלען, אוקאזען פון מיניסטארען ראט, די שאלות ותשובות און פירושים פונ'ם סענאט, די „מיינונגען" פון גאסודארסטווענעם סאוויעט. און נאך דעם אלעמען און פיל־ייכט פיינליכער פון דעם אלעמען זיינען די קליינליכע אפענע און געהיימע צירקולארען און ארדערס פון מיניסטארען און גובערנאטארען, און ועל כולם די וועלט־בעריהמטע מערדערישע פאליציייאישע פראקטיק, אינ'ם ד ו ר כ פ י ה ר ע ן דאס געזעץ.

די דאזיגע געזעצען כאפען ארום ווי מיט אייזערנע רינגען דאס גאנצע פיזישע און גייסטיגע לעבען פונ'ם אידען. די אידען זיינען בעשרענקט אין פ ע ר ז ע נ ל י כ ע, ב י ר ג ע ר ל י כ ע און נ א צ י א נ א ל ע רעכט אויף אלע געביטען.

אידען זיינען בעשרענקט אין וואוינרעכט און פרייער בעוועגונג איבער'ן לאנד, זיינען בעשרענקט אין קויפען ערד און אונבעוועגליכעס פערמעגען, זיינען בעשרענקט אינ'ם רעכט פריי צו בעשעפטיגען זיך מיט האנדעל און איינינע צווייגען פון פראדוקציאן, מיט דער יורידישער און אייניגע אנדערע פראפעסיעס; זיינען בעשרענקט אינ'ם רעכט אויף בילדונג; זיינען אויסגעשלאסען פון שטאאטס און שטאט־שטעלעס, פון אנטייל נעהמען אין דער זעמסקער און שטאטישער זעלבסט־פערוואלטונג.

דאס זיינען בלויז די הויפט־גזרות, די „ראשי פרקים" פון דער גרויסער אידישער רעכטלאזיגקייט. יעדע גזרה האט „תלי תלין של הלכות", טויזענדער רינגען פון דער שרעקליכער קייט.

די שווערסטע, פיינליכסטע און אונווירדיגסטע גזרה איז די בעשרענקונג אין וואוינרעכט און פרייער בעוועגונג איבער'ן לאנד. לויט'ן געזעץ זיינען בלויז אידען און פערברעכער בעשרענקט אין אט דעם מין רעכט; אידען, אויסער אייניגע קליינע קאטעגאריעס, טארען ניט וואוינען אין גאנץ רוסלאנד, נאר בלויז אין די שטעט פון די 15 גובערניעס אין צפון־מערב'דיגען

און דרום־מערב׳דיגען געגענד — אין דער בעוואוסטער „טשערטאַ יעווריי־סקאַי אָסיעלאָסטי“, און אויך אין פוילען *). עס זיינען פאַראַן גאַנצע געגענדען, אונגעהויערע, ווי סיביר, פינלאַנד און טיילווייז קאַווקאַז, וואוהין קיין אידישע פוס טאָר ניט אריינטרעטען אפילו אויף אַ רגע און קיין אידיש אויג טאָר זיי ניט אָנקוקען.

די גזרה וועגען אידישען וואוינרעכט אין רוסלאַנד איז אַן אַלטע היסטאָרישע טראַדיציע פון דער רוסישער מלוכה. נאָך אין 17טען יאָהרהונדערט האָט מען אי איין אידען ניט ערלויבט אַפילו צייטווייליג איבערטרעטען דעם שוועל פון לאַנד. אינ׳ם 18טען יאָהרהונדערט, אין יאָהר 1742, האָט די קייזערין עליזאַבעטאַ ארויסגעגעבען אַ בעפעהל מען זאָל אַרויסטרייבען פון רוסלאַנד אַלע אידען, וואָס האָבען זיך דאָ בעזעצט. אָפיציעל איז רוסלאַנד געבליבען אָהן אידען, אין אמת׳ען אָבער זיינען אידען נישט נעלם געוואָרען, ווייל אַליין די פּאָמעשציקעס האָבען זיך אין זיי זעהר גענויטיגט. אין 30—50 יאָהר אַרום, נאָך די דריי צוטיילונגען פון פוילישען קעניגרייך, האָט רוסלאַנד בעקומען בירושה עטליכע הונדערט טויזענד פרישע אידען, אַ פעסטען און ברייטען אידישען ישוב — אין פוילען, ליטא, ביעלאָרוסיע און אוקראַינע. און דאַן האָט די רוסישע קייזערין יעקאַטערינאַ די צווייטע געשטעלט די ערשטע אייזערנע וואַנד פאַר אַ אידישען אַריינדרינגען אין דער „הייליגער מוטער ראָסיא“; דעם 23טען דעצעמבער יאָהר 1791 האָט זי בעשטימט די „טשערטאַ אָסיעדלאָסטי“, און פון דאַן אָן, פונקט 125 יאָהר, ווי אידען קענען זיך ניט אַרויסרייסען פון הינטער דער וואַנד. נאָך מעהר: פאַר די לעצטע 35—30 יאָהר איז דער אייזערנער רינג אַרום דער „טשערטאַ“ געוואָרען אַלץ שמעלער און שמעלער — און די צאָהל אידען איז געוואַקסען און געוואָרען אַלץ גרעסער און גרעסער, און דאָס שטיקעניש און די שרעק אַלץ שאַרפער און מורא׳דיגער.

מיט 35 יאָהר צוריק, אין אָנהויב די 80טע יאָהרען, ווען אין אַ רייהע שטעדט אין זיד־רוסלאַנד האָט פּלוצלונג אויסגעבראָכען דער בלוטיגער שטורם פון פּאָגראָמען, וואָס האָט פערכאַפּט 150 פונקטען, האָט די רוסישע רעגירונג, דער נייער צאַר אַלעקסאַנדער דער דריטער, בעשלאָסען צו בעשטראָפען ד י א י ד ע ן — פאַר וואָס מען שלאָגט זיי. דעם 3טען מאַי יאָהר 1882 זיינען ערשיענען די בעוואוסטע „ווערעמענע פּראַווילעס“ — די „צייטווייליגע“

*) מיר רעדען דאָ, נאַטירליך, ווי די לאַגע איז געוועזען ביז דער מלחמה: רעכטליך האָט זיך די דאָזיגע לאַגע אין רוסלאַנד אויך איצט אויף קיין האָר ניט געענדערט.

געזעצען, וואס שטעהען פעסט ווי אייזען זינט 34 יאהר. לויט די פראווילעס איז אידען שטרענג פערבאטען: צו בעזעצען זיך אין דערפער אפילו אין „טשערטא" (וואס זיי האבען פריהער יא געמעגט) און צו קויפען און זאגאר ארענדירען דארט „ניעדוויזשימאסט" — ערד און בכלל און בכלל אונבעוועג־ליכעס פערמעגען. פערענטפערט האט מען עס מיט'ן מאטיוו, אז מען וויל א טובה טהאן די אידען: „אום צו בעשיצען אידען פון די גרויזאמע געוואלד־טהאטען פון דער קריסטליכער בעפעלקערונג אין די דערפער", ווי עס ווערט אפיציעל ערקלערט.

אפילו לויט דעם געזעץ, האבען יענע אידען, וואס האבען שוין פון לאנגע יאהרען זיך בעזעצט אין די דערפער, געמעגט דארט פערבלייבען. איז אין יאהר 1887 ארויס א נייער געזעץ, וועלכער האט אזעלכע אידען צוגע־בונדען צו די דערפער: א איד, וואס האט זיך דארט בעזעצט ביז'ן יאהר 1882, האט קיין רעכט ניט געהאט ריהרען זיך פון דארף און אריבערפאהרען, זאגאר אריינטרעטען אין אן אנדער דארף, וואס שטעהט אפילו עטליכע טריט נעבען דעם. עס זיינען געווען פאלען, ווען א איד איז געשטארבען אין א דארף, וואו קיין בית הקברות איז ניט געווען, און מען האט דעם מת ניט געקענט פיהרען מקבר זיין אין א בית הקברות דערביי, ווייל דאס לעצטע האט שוין געהערט צו אן אנדער דארף, וואו די אידישע בעגלייטער און קרובים און אפשר אליין דער מת האבען קיין רעכט ניט געהאט אריינ־צוטרעטען.*)

---

*) דא איז כדאי צו בעמערקען, אז דער אייגענטליכער „תחום המושב" („טשערטא אסיעדלאסטי") נעמט ארום די פופצעהן גובערניעס פון מערב־רוסלאנד: וויטעבסקער, מאהילעווער, קאוונער, ווילנער, גראדנער, מינסקער, קיעווער, וואלינער, פאדאליער, טשערניגאווער, פאלטאווער, יעקאטערינאסלאווער, כערסאנער, קרים און בעסאראביען. דערביי זיינען אבער אויסגעשלאסען די שטעדט קיעוו און סעוואס־טאפאל, וואו אידען האבען ניט קיין וואוינרעכט, און ניקאלאיעוו, וואו אידען וואוינען אונטער דער שטענדיגער סכנה פלוצלונג ארויסגעשיקט צו ווערען. אין אט די 15 גובערניעס זיינען די דערפער פערשלאסען פאר די אידען. — די צעהן גובערניעס פון „פוילישען קעניגרייך" געהערען ניט צו דער „טשערטא", די אידען האבען אין פוילען נאך לויט די אלטע געזעצען פאלשטענ־דיגעס וואוינרעכט, אויך אין די דערפער. פונדעסטוועגען האט די אדמיניסטראציע אנגעהויבען פאר די לעצטע יאהרען ארויסשיקען די אידען אויך פון פוילישע דערפער, אויף דעם סמך, וואס די פויערים „פערלאנגען פטור צו ווערען פון די אידען".

פונ'ם כלל אידען, וואס זיינען בעגרענצט אין „פראוואזשיטעלסטווע", אין פרייער בעוועגונג און אין פרייען האנדעל, זיינען אויסגעקומען אייניגע קאטעגאריעס, וואס זיינען נאך אין דער צייט פון אלעקסאנדער דעם צווייטען, מיט א יאהר 50 און אייניגע ביי 40 צוריק, בעגנעדיגט געווארען מיט די פריווילעגיעס. די „גליקליכע אויסנאהמען" זיינען: ערשטע גילדיע סוחרים; „ניקאלאיעווער סאלדאטען", „קאנטאניסטען", וואס זיינען שוין אלע כמעט אויסגעשטארבען פון עלטער; די וואס האבען געענדיגט הויך־שולעס — יוריסטען, דאקטוירים, אינזשענירען; טיילווייז אויך די וועלכע פערנעמען זיך מיט דער מעדיצינישער פראפעסיע — אקושערינס, דענטיסטען א. ד. גל., און אויך בעלי־מלאכות, וועלכע זיינען עקזאמענירט, רעגיסטרירט און בע־שטעטיגט אין צעך.

אין גאנצען געפינען זיך עטליכע צעהנדליג טויזענד אידען, וואס האבען די זכיה צו געהערען צו די דאזיגע „פריוויליגירטע" קאטעגאריעס. לויט דעם געזעץ פון 1865 יאהר האבען, ווי געזאגט, אויך אייניגע סארטען בעלי־מלאכות דאס וואוינרעכט אויסער דער „טשערטא". אין אמת'ען אבער האט בלויז א קליינע צאהל, דער אונבעדייטענדסטער פראצענט, זיך געקאנט בענוצען מיט דעם רעכט. איידער א איד א בעל־מלאכה בעקומט די קאזיאנע בעשטעטיגונג אויף זיין רעכט, דארף ער דורכגעהן שבעה מדורי גיהנם פון „אודאסטאווערעניעס", פון עקזאמענעס און פאליצייאישע צוטשעפעניזשען. און פאקטיש ווערט דאס רעכט אנולירט און בטל פאר דער גרעסטער מעהר־הייט פון אידישע האנדווערקער.

בכלל דער גאנצער געזעץ פון יאהר 1865 וועגען דעם, וועלכע אידישע בעלי־מלאכות פון צעך מעגען און וועלכע טארען ניט וואוינען אויסער דעם „תחום", איז א מאדנע שטיק געהיימנים, וואס כאראקטעריזירט דעם קאזיאנעם שכל הישר. פאר וואס, צום ביישפיעל, מעגען וואוינען „האנד־ווערקער" פון טינט און וואקסע, פון סורגוטש (זיגעל־לאק), פון „ראגאזשע", פון קארק, פון זעק, ווי עס איז בפרוש אינ'ם געזעץ אויסגערעכענט, און פאר וואס זיינען שטרענג אויסגעשלאסען אזעלכע פראפעסיעס, ווי טאבאק־ארבייטער, זעצער און בכלל דרוקעריי ארבייט, מוליארעס (צימער־האנדוועער־קעריי), שטוקאטור־ארבייט, זייף ארבייט, שוועבעל ארבייט א. אז. וו. נישט גערעדט שוין פון דעם, אז עס זיינען אין אלגעמיין אויסגעשלאסען פשוט ארבייטער פונ'ם כלל בעלי מלאכות.

טאמער איז א איד א בעל־מלאכה פון די גליקליכע פאכען, וואס האבען דעם זכות אויף „פראוואזשיטעלסטווא", דורכגעקומען פארט די שבעה מדורי גיהנם און האט זיך בעזעצט אויסער דער „טשערטא", מעג ער לויט'ן געזעץ

נאָר דאָן דאָרט וואוינען, אויב ער פערנעהמט זיך אויס־שליסליך מיט זיין מלאָכה און טאָר דערצו ניט צוהאנדלען מיט פרעמדע האנד־ארבייט און אָפּטמאָל אפילו מיט זיינע איינענע פּראָדוקטען. טאָמער כאפּט איהם די פּאָליציי ביי אזא האנדעל, ווערט ער בעשטראָפט פאר אזא פערברעכען פערזענליך אָפטמאָל מיט תפיסה, ווערט ארויסגעשיקט צוריק אין „תחום" און זיין גאנצער האנדעלס־פערמעגען ווערט קאָנפיסקירט. דאָס איז דער בעוואוסטער „1171 פּונקט" פון'ם געזעץ, דער שרעקליכער בייטש געגען אידען, וועלכען די פּאָליציי בענוצט זעהר אָפט און וועלכער האָט שוין אָבגעקאָסט ניט ווענינ אידישע טרערען. אזוי, למשל, איז בעשטראָפט געוואָרען לויט אָט דעם פּונקט א איד א בעקער, וואָס האָט געהאנדעלט אויך מיט מעהל; א זייגער־מאכער, וואָס האָט געהאנדעלט מיט זייגערס, ווייל צוניפשטעלען דעם זייגער איז אויסער זיין „מלאָכה".

אָבער פיעל שרעקליכער פון דעם געשריבענעם געזעץ איז דאָס אַנווענדען דעם געזעץ, דער געזעץ דורכגעפיהרט אין לעבען. ניט די טעאָריע, נאָר די פּאָליציייאישע פּראַקטיק. רוסישע פּאָליציי, וועלט־בעריהמט מיט איהר „פיינער" לאָגיק, האָט עס די מאכט צו פּסק'נען אלע שווערע שאלות פון אידישע רעכט. אין יאָהר 1892 האָט אַלעקסאנדער דער דריטער בעשטעטיגט די פליכט פון דער פּאָליציי בודק צו זיין די אידישע וואוינרעכט אין די דערפער. שפּעטער איז די פּאָליציי ניט איין מאָל אויפּ־געפאָדערט געוואָרען אויף אזא בדיקה, ביז די לעצטע יאָהרען איז עס גע־וואָרען איינע פון איהרע הויפּט־פונקציעס, וואָס ברענגט איהר אריין א גאָלדענע פּרנסה — סיי פון די אידען, וואָס טאָרען ניט וואוינען, סיי פון די וואָס מעגען. געפינט די פּאָליציי אין דעם אידען'ס „פּראַיוואָזשיטעלסטוואָ" עפּעס א פּגימה, שטעלט זי דעם שרעקליכען „רויטען שטאַמפּ" אויפ'ן פּאַס־פּאָרט — און אין 24 שעה מוז דער איד ליקווידירען אַלע זיינע געשעפטען און ארויספאָהרען. ווען ניט — שיקט מען איהם אַוועק מיט'ן „עטאַפּ", צוזאַמען מיט זשוליקעס און פערד־גנבים. כדי אויסצוגעפינען די יעניגע פערברעכערישע אידען, וואָס האָבען עובר געווען אויף דער גזרה פון פּראַוואָזשיטעלסטוואָ און האָבען זיך אַריינגעכאפּט אויסער'ען „תחום", אָדער דא וועלכע האָבען עפּעס א פּגימה אין זייערע רעכט, האָט די פּאָליציי דעם בעסטען מיטעל — די „אָבלאַוועס": געהיים, אין מיטען דער פינסטערער נאכט, פאנגט זי אָן א יאגד אויף רעכטלאָזע אידען און אידישע קינדער, וואָס ליגען פערזונקען אין זייער שווערען נערוועזען שלאָף.

דער ערשטער פאַל פון מאַסען־גירושים און „אָבלאַוועס" איז געווען

דער גירוש מאָסקווא אין יאָהר 1891. ווי נאָר דער גרויספירסט סערגעי אַלעקסאנדראָוויטש, דעם צאַר׳ס פעטער, איז געוואָרען דער מאָסקוועער „וויצע קעניג“, האָט ער תיכף בעפוילען, אז מען זאָל כמעט אַלע אידען ארויס־טרייבען פון דער „הייליגער שטאָדט“. און באלד טאקע איז ארויס א גזירה, וואָס האָט אָבגענומען ביי אידישע בעלי־מלאָכות דאָס רעכט צו וואוינען אין מאָסקווא און מאָסקוועער גובערניע, שפּעטער האָט מען עס אָפּגענומען ביי די „ניקאָלאַיעווער סאָלדאטען“, נאָך שפּעטער — ביי פעלדשערען, פאר־מאַצעווטען א. ד. גל. און אין א משך פון נאָר א קורצער צייט האָט מען אַרויס־געטריבען פון מאָסקווא און רואינירט ביי 20 טויזענד אידען.

די שוידערליכע פאַקטען פונ׳ם גירוש האָבען דאן אויפגערודערט גאנץ אייראָפּא. די צייטונגען האָבען געבראַכט פאקטען, ווען אידען האָבען גע־בלאָנזשעט איבער די גאסען פון מאָסקווע אין א פראָסט־נאכט פון „ראָ־זשדעסטוואָ“ און אין קיין האָטעל האָט מען זיי ניט אריינגעלאָזען אויף נאכטלעגער, האָבען זיי געמוזט הינטער שטאָדט אויפ׳ן אידישען בית־עלמין נעכטיגען.

פאר די לעצטע צעהן יאָהר האָבען די גירושים און „אָבלאוועס“ אויפ־געהערט צו זיין א זעלטענהייט און אָנגענומען דעם שרעקליכען כאראקטער פון א טאָג־טעגליכער סכנה. בעת דעם יאפּאנישען קריעג האָט מען אַרויסגע־שיקט פון די צענטראַל־רוסישע שטעדט אייניגע פאמיליעס פון אידישע דאָקטוירים, וועלכע האָבען זיך אויפ׳ן קריעגס־פעלד געפונען, ווייל די פאמיליעס האָבען ניט קיין „ז ע ל ב ס ט ש ט ע נ ד י ג ע פּראוואָזשיטעל־סטוואָ“, און מיט׳ן אָפּפאָהרען פון זייערע שפייזער, פערלירען זיי דאָס וואוינרעכט. אין אָקטאָבער 1911 האָט די מאָסקוועער פּאָליציי געפאָדערט פון דער אקושערין האוזנער, אז זי זאָל אין משך פון 7 טעג לאָזען ארויס־פאָהרען פון מאָסקווע איהר זוהן, א ק י נ ד פ ו ן פ י ע ר י אָ ה ר, ווייל האוזנער האָט ניט געוואוינט מיט איהר מאן און אין אזא פאַל האָט איהר קינד ניט געהאט קיין „זעלבסטשטענדיגע פּראוואָזשיטעלסטוואָ“.

חוץ די בעשרענקונגען אין וואוינרעכט, איז איינע פון די הויפּט־גזירות אויף די בעשרענקונג אין פרייער ב י ל ד ו נ ג. פערציג יאָהר נאָכאנאַנד האָט די רוסישע רעגירונג געשלעפּט מיט אַלע מיטלען די אידישע יוגענד אין די אַלגעמיינע שולעס, כדי צו מאכען פון זיי „בירגער פון נוצליכע פּראָ־פעסיעס“, און די אידען האָבען זיך געלאָזט פיהרען. און פּלוצלונג, אין יאָהר 1887, האָט מען זיי אָבגעשטויסען צוריק, גראָב און ברוטאַל: עס איז דאן איינגעפיהרט געוואָרען א „טשערטאַ“ אין בילדונג — א פּראָצענט־נאָרמע אין מיטעל־און הויך־שולעס. שפּעטער, אין די לעצטע יאָהרען, האָט

מען פיעלע בילדונגס־אַנשטאלטען פאַלקאָם פערשלאָסען פאַר אידען — אייניגע גימנאַזיעס, אַלע לעהרער־סעמינאַריומס, עלעקטראָטעכנישען אינ־סטיטוט, דעם „אינסטיטוט פּוטעי סאָאָבשטשעניאַ“ און פיעלע אַנדערע. אין יאָהר 1889 האָט מען פּאַקטיש אויסגעשלאָסען אידען פון דער יורידישער פּראָפעסיע, ווייל מ'האָט בעמערקט, אַז אידען זיינען זעהר גענייגט צו דער פּראָפעסיע. פון די פּאָליטישע בעשרענקונגען דאַרף מען אָנווייזען, אַז אין יאָהר 1890 זיינען אידען אויסגעשלאָסען געוואָרען פון דער „זעמסקער זעלבסט־פערוואלטונג“ און אין 1892 אויך פון שטאָדט־פערוואלטונג, אין וועל־כער זיי האָבען ביז דאַן יאַ אַנטייל גענומען.

בעזונדערס אונערטרעגליך איז געוואָרען די אידישע לאַגע אין רוסלאַנד פאַר די לעצטע דרייצעהן יאָהר, זינט דעם פּאָגראָם אין קישינעוו. אין קיין שום אַקט פון דער רוסישער רעגירונג האָט די רעכטלאָזיגקייט פון די אידען ניט בעקומען אַזאַ שרייענדיגע אילוסטראַציע, ווי אין די פּאָגראָמען, און נאָך מעהר איידער אין די פּאָגראָמען גופא — אינ'ם שטענדיגען פּחד פאַר פּאָגראָמען. זינט דער ערשטער קישינעווער בלוטבאָד העננט איבער'ן האַלז פון זעקס מיליאָן אידען דער אָנגעשאַרפּטער חלף פון בלוטיגע פער־פאָלגונגען, פערבונדען מיט די גרויזאַמסטע פּייניגונגען, מיט פערגעוואַלטי־גונג פון אידישע פרויען, באַרבאַרישער ערמאָרדונג פון זויג־קינדער. די פּאָגראָמען זאָגען עדות, אַז די רוסישע הערשער זיינען נאָך נידערטרעכטיגער און ברוטאַלער, איידער דער רוסישער געזעץ. אפילו אין רוסלאַנד איז דער געזעץ אַזוי ווייט „הומאַן“, וואָס ער ערלויבט ניט קיינעם צו מאָרדען, צו רויבען און פערגעוואַלטיגען. מיט די פּאָגראָמען וויל אָבער די רעגיערונג בעשטעטיגען, אַז פאַר די אידען זיינען אַפילו די עלעמענטאַרסטע געזעצען ניט געשריבען, אַז דער איד איז אבסאָלוט אויסערהאלב דער מאָראַל.

דער געזעץ ערלויבט בפירוש אַלעמען אָנצוקומען צו „גערעכטען זעלבסט־שוץ“ געגען אַן אָנפאַל. נאָר די אידען טאָרען זיך ניט שיצען געגען די איבערפאַלער. בשעת די רעגירונג שיקט מיליטער צו בעשיצען די רויבער און מערדער, אַרעסטירט זי יענע אידען, וואָס פּרובען בעשיצען זייער לעבען און די עהרע פון זייערע שוועסטער, און פער'משפּט זיי צו די שאַרפּסטע שטראָפען. אַזוי האָט די רעגירונג אינסצענירט אין 1904 יאָהר אַ גראַנד־יאָזען פּראָצעס געגען די מיטגליעדער פון דעם אידישען זעלבסט־שוץ אין האָמעל און זיי פערורטיילט נאָך אַ לאַנגער צינישער פּראָצעדור.

פון 1903 ביז 1907 האָט די רעגירונג אָרגאַניזירט אידען־שחיטות אין העכער ווי 600 (זעקס הונדערט) שטעדט און קלענערע פּונקטען. **די דאָזיגע** בלוט־בעדער האָבען געהאַט אָפיציעל דעם ציעל נוקם זיין זיך אין די אידען

פאר זייער אנטיילנעהמען אין דער רעוואלוציאנערער בעוועגונג; אין דער ווירקליכקייט אבער האט דא די רעגירונג פערפאלגט א בעשטימטען פאלי־טישען צוועק — צו מאכען די אידען פאר דער „ליניע פונ'ם קלענסטען ווידערשטאנד" אין דער געפעהרליכער אויפוואכונג פונ'ם גרויסען רוסישען פאלק, און בעזונדערס פון די פינסטערע פויערים־מאסען. מען רוקט אונטער די אידען כדי אבצואווענדען די געפאהר פון די אמת'ע אינערליכע שונאים פון רוסישען פאלק.

נאך דער רעוואלוציע האט מען ארויסגעגעבען א רייהע נייע בעשרענ־קונגס־געזעצען: אין יאהר 1907 האט מען אין גאנצען פערהאקט די טיהר פון סיביר פאר די וואס האבען געענדיגט די הויך־שולען; מ'האט נאך מעהר פערקלענערט די „פראצענט נארמע" אין די שולעס; איינגעפיהרט דעם „גורל" אויף אריינצוטרעטען אין דער נארמע; מ'האט כמעט פערוועהרט אידען צו האלטען עקזאמען אלס „עקסטערנעס" (15% נארמע), אין גאנצען פערשלאסען פאר אידען א רייהע שולעס — מיט איין ווארט, מ'האט מיט אלע מיטלען געשטרעבט צו שטעלען די אידישע יוגענד לחלוטין מצד דעם געזעץ און ארויסצורייסען דאס בוך פון איהרע הענט. מ'האט אויך (אין יאהר 1912) צוגעמאכט פאר אידען די פראפעסיע פון געהילפס־אדוואקאטען. מ'האט געציעלט צו טרעפען אויך דעם פערמעגליכען אידען: ארויסגעגעבען א צירקולאר וועגען „נאציאנאליזירען" דעם רוסישען האנדעל און קרעדיט, איינגעפיהרט א שטרענגע „פראצענט־נארמע" פאר אידען אין אקציאנערע געזעלשאפטען און געשטרעבט אין גאנצען זיי פון דארט אויסראטען (שפע־טער, אין צייט פון קריעג, איז די גזירה בטל געווארען).

נאר, ווי געזאגט, וויכטיגער פונ'ם שלעכטען געזעץ איז דאס דורכ־פיהרען איהם אין לעבען, דער גאנצער פאליציייאישער אפאראט פון אידען־פערפאלגונגען און זיין ארבייט. מע האט פון יאהר 1908 ווידער מיט אן אונערהערטער מערדעריי גענומען טרייבען אידען פון רוסישע שטעט און דערפער, בעזונדערס אין קיעווער, קורסקער, טאמבאווער, ניזשעגאראדסקער, וואלינער גוב., מ'האט ברייט אויסגענוצט דעם בעוואוסטען „1171טען פונקט" אום צו קאנפיסקירען אידיש פערמעגען. „אבלאוועס" זיינען געווארען א טעגליכע ערשיינונג. א בעליעבטען אביעקט פון ראפינירטע פאליצייאישע המצאות שטעלט מיט זיך פאר יענע אלטע גזירה, וועלכע בעשטראפט דעם אידען מיט דריי הונדערט רובעל שטראף פאר דעם, וואס זיינער א קרוב האט זיך ניט געשטעלט צו מיליטער־דיענסט. די דאזיגע גזירה פאלט מיט איהר גאנצער לאסט אויף די ארימסטע אידישע עלטערען, וועמעס קינדער האבען עמיגרירט פונ'ם צארישען גיהנום. דא איז די פאליצייאישע פראקטיק

פול מיט די ווילדסטע קוריאָזען: מ'נעהמט צו, צ. ב., דאָס לעצטע שטיקעל ברויט ביי אַ זקן, ווען אייניקעל איז געשטאָרבען נאָך פאר דעם מיליטער־פליכטיגען עלטער, אָדער מ'בעשטראָפט אַ פאָטער מיט 300 רובעל פאר דעם איינציגען פערברעכען, וואָס זיין זוהן איז געפאלען אין שלאכט אלס פריי־וויליגער, איידער ער האָט זיך געדארפט שטעלען צום רעגולערען מיליטער־דיענסט...

מיר רעדען שוין ניט פון די בלוט־בלבולים („ריטועלע בעשולדיגונגען", ווי מ'רופט זיי אויפ'ן קאַזיאָנעם לשון), וואָס די רעגירונג אָרגאַניזירט מיט אלע מיטלען. מיט איין וואָרט, דער איד אין רוסלאנד איז געוואָרען הפקר, די ראפינירטע הפקרות, מיט וועלכער מ'בעהאנדעלט דעם אידען, פער'סמ'ט די אידישע נשמה און דעמאָראַליזירט דעם גאנצען פאָליטישען אָרגאַניזם פונ'ם קאָלאָסאַלען לאַנד.

ס'איז אַ פערשפרייטער טעות צו מיינען, אז מיט די אלע גרויזאַמע פערפאָלגונגען שטראָפט די רוסישע רעגירונג די אידען פאר זייער „נאַציאָ־נאַלער אָפּגעזונדערטקייט", אַז זי וויל די אידען אסימילירען, רוסיפיצירען. ניין, דער אמת איז גראָד דער היפוך דערפון: בעת די רעגירונג שטרעבט אלע אנדערע פעלקער צו רוסיפיצירען, וויל זי די אידען איינפאך פערניכטען, עוקר מן השורש זיין. די פראָצענט־נאָרמע פאר דער אידישער לערען־יוגענד זאָגט עדות מיט די גרויזאמסטע צייכענס, אַז די רעגירונג וויל פאר די אידען פערהאַקען די טירען צו דער רוסישער קולטור און צו אסימילאַציע. און דערפון שטאַמט דאָס משונה'דיגסטע, וואָס דוקא אין זינען פון נ א צ י אָ־נ אַ ל ע ר ע כ ט געניסען די אידען אַ טרויעריגע „פריווילעגיע" אין פער־גלייך מיט אלע אנדערע נאַציאָנען פון רוסלאנד.

די רעגירונג פלעגט פערבאָטען דעם געברויך פון דער ליטווישער, פון דער אוקראַינישער שפראַך, פערמאכען פוילישע שולען, קאָנפיסקירען דעם נאַציאָנאלען פערמעגען פון די אַרמענער, נאָר דוקא די אידישע שפראַך און קולטור לאָזט זי צו־רוה. זי ערלויבט חדרים און פ ע ר וו ע ה ר ט צו לערנען אין די חדרים. זי האָט ערלויבט צייטונגען אין אידיש, ווייל עס איז אין די אינטערעסען פון דער רעגירונג, אַז די אידען זאָלען בלייבען ביי זייער נאַציאָנאלער אינדיווידואַליטעט. זי וויל די אידען אויסראָטען, נאָר אַזוי לאַנג ווי אידען לעבען מוזען זיי בלייבען אָפּגעזונדערט.*)

*) דאָס איז טאַקע דער צוועק, צוליעב וואָס די רעגירונג האָט איינגעפיהרט פאר די אידען אַ בעזונדערע וואַהל־קוריע (אין איניגע געגענדען צו דער מלוכה־דומע און אין פוילען צו די מוניציפּאַליטעטען). ס'וואָלט געווען לעכערליך צו זעהן אין דעם כאָטש אַ רמז אויף „נאַציאָנאַלע רעכט".

אָדער נאָך ריכטיגער: די רוסישע הערשער ווילען גאָר ניט פערניכטען דאָס אידישע פאָלק. אדרבא, זיי נויטיגען זיך אין דעם, אַז שטענדיג זאָל זיין אין זייער גרויסער געפּייניגטער מדינה אַ פאָלק, וואָס איז רעכטלאָז און אָפּגעזונדערט, און דיזעס פאָלק זאָל אייביג דיענען אַלס שעיר לעזאזל פאַר דער אונצופרידענהייט פון די רוסישע מאַסען. דעם בעסטען בעוויין ברענגט אונז דער פאקט, אַז ווען צווישען דער אידישער יוגענד האָט זיך אָנגעהויבען אַ שמד־עפּידעמיע, האָט די רעגירונג באַלד גענומען שריט, כדי די גע׳שמד׳טע זאָלען ניט קריגען קיין גלייכע רעכט.

די רוסישע רעגירונג נויטיגט זיך אין די אידען, כדי זיי צו פּייניגען.*)

.5

## די אידישע רעכטלאָזיגקייט אין רומעניען

רומעניען איז ניט דאָס איינציגע לאַנד, וואו אידען ווערען בערויבט פון זייערע מענשליכע רעכט, געטריבען, פערפאָלגט און געפּייניגט. אין ערגעץ אָבער איז די אידישע רעכטלאָזיגקייט ניט אזוי ציניש און פעררעטעריש, פון יורידישען שטאַנדפונקט. יבשעת רומעניע איז אַנערקענט געוואָרען אלס אַ זעלבסטשטענדיגע מלוכה, אין בערלינער קאָנגרעס פון 1878, האָבען די אייראָפּעאישע גרויסמעכטען, וואָס האָבען אונטערגעשריבען דעם בערלינער טראַקטאַט, פערפליכטעט די רומענישע רעגירונג אָבצושאַפען אַלע עקזיסטירענדע בעשרענקונגען און אויסנאהם־

---

*) אַ שיינבאַרע און צופעליגע אויסנאַהם שטעלט מיט זיך פאָר דער בערבאָט פון אידישען טעאַטער, ארויסגעגעבען אין 1883 יאָהר; נאָך דער רעוואָלוציע איז די גזירה פאַקטיש בטל געוואָרען. — די אידישע קהלה־אָרדנונג אין רוסלאַנד איז ביז׳ן העכסטען גראַד פערפלאָנטערט און פערנאַכלעסיגט, זינט די רעגירונג האָט אין 1844 יאָהר אָפּגעשאַפט דעם „קאַהאַל" און פון דער אַנדער זייט בעזאָרגט זיך דערמיט, אַז די רעגירונגס־הכנסות דורך דעם זעלביגען „קאַהאַל" זאָלען אויף קיין האָר ניט געמינדערט ווערען. אין רוסיש־פּוילען איז די אידישע קהלה, לויט דעם אַלטען, נאָך פאַר־רוסישען געזעץ, געשטעלט אויף פעסטע יסודות פון זעלבסט־פערוואלטונג און אָבליגאַטאָרישען שטייער־סיסטעם. לויט דעם סיסטעם האָבען דאָס וואַהל־רעכט צו דער קהלה בלויז אַזוינע פערמעגליכע אידען, וואָס צאָהלען ניט ווייניגער ווי 15 רובעל יעהרליכען שטייער פאַר דער קהלה.

געזעצען געגען וועלכער ניט איז נאציאנאליטעט און גלויבען און אויסגלייכען אלע בירגער אין זייערע רעכט. דאס איז געשטעלט געווארען אלס בפירוש'ער תנאי, פון וועלכען ס'איז אבהענגיג די אנערקענונג פון דער רומענישער זעלבסטשטענדיגקייט. טראץ דעם אלעם האט די רומענישע רעגירונג ניט נאר איבערגעלאזט אלע פריהערדיגע אויסנאהמס־געזעצען, נאר מיט פער־שיעדענע יעזואיטישע דריידלעך איינגעפיהרט נייע גזירות און בעגרענצונגען און האט דעם גרעסטען טייל פון דער אידישער בעפעלקערונג געשטעלט אין גאנצען אויסער דעם געזעץ, אין בוכשטעבליכען זין פון ווארט — זי האט איינפאך ערקלעהרט די אידען פאר „פרעמדע“, „אויסלענדער“, וואס האבען נאך דערצו ניט קיין אויסלענדישען שוץ.

די גאנצע געשיכטע פון די אידען אין רומעניע (זינט דעם 15 יאהר־הונדערט), ד. ה. אין די צוויי פירשטענטימער מאלדאוויע און וואלאכיע, איז איין בלוטיגע סעריע פון גזרות, גירושים, רויבערייען, פאגראמען, עלילות־דם, שחיטות און רעליגיעזע פערגוואלטונגען. דעם אידען פלעגט מען בע־האנדלען ווי א מצורע. מ'האט זיך צו איהם ניט געטארט דערנעהנטערען, זיצען מיט איהם ביי איין טיש, אנריהרען די זאכען צו וועלכע ער האט זיך צוגעריהרט. א איד איז געווען פסול לעדות. א אידישער רופא איז געווען פערבאטען.

א סך צרות האבען די אידען געליטען פון די אפטע רוסיש־טערקישע מלחמות, ווען די רוסישע ארמעען האבען אקופירט די רומענישע פראווינצען. די קאזאקען פלעגען אויסקוילען גאנצע אידישע קהלות. אין דער זעלבער צייט פלעגען די רומעניער ראבעווען דאס אידישע גוטס. דערביי זיינען פארגעקומען שרעקליכע גרויזאמקייטען. צ. ב. אין 1876 יאהר, ווען א מחנה קאזאקען זיינען דורכגעגאנגען די אידישע גאסען אין בוקארעשט. די משחיתים האבען אויפגעשטאכען אידישע קינדער אויף זייערע שפיזען, זיי אבגעבראטען און אויפגעגעסען. און די אידען זיינען געווען געצוואונגען צו געבען כאבאר די רוסישע גענעראלען, זיי זאלען ארויספיהרען די מאנ־סטערס פון שטאדט.

טראץ די אלע פערפאלגונגען, האבען אידען אין 1848, ווען די רעוואלוציע האט זיך פערשפרייט איבער גאנץ איירארפא, געקעמפפט פאר רומענישער פרייהייט, און נאך דער קרימער מלחמה, אז ס'האט זיך אנגעהויבען אין רומעניען א בעוועגונג צו פעראייניגעןביידע פירשטענטומער, האבען די אידען דערינען גענומען א שטארקען אנטייל, און ווי געוועהנליך זיינען זיי געווען דער שעיר לעזאזל אין קאמפף פון די צוויי פארטייען, די אוניא־ניסטען און אנטי־אוניאניסטען (ד. ה. פאר און געגען פעראייניגונג).

אין די צייטען פון אלעקסאנדער קוזא, דעם ערשטען פּרינץ פון די פּערייניגטע פירשטענטומער, איז די אידישע לאַגע עטוואָס פערבעסערט געוואָרען, אָבער אויך דאַן האָבען ניט אויפגעהערט די אונטערדריקונגען, פּאָגראָמען און עלילות־דם. ווען די אידען האָבען ניט געגעבען דעם פּרינץ קוזא די סומע געלד, וואָס ער האָט ביי זיי געפאָדערט, האָט ער אין קאָנ־סטיטוציאָנעלען געזעץ־פּראָיעקט אריינגעשטעלט א פּונקט, וואָס שליסט אויס פון וואהל־רעכט אַלע ניט־קריסטען.

ווען דער דייטשער פּרינץ קאַרל פאָן האָהענצאָלערן (דער גרינדער פון דער יעצטיגער רומענישער דינאַסטיע) האָט אין יאָהר 1866 פערנומען קוזא'ס פּלאַץ — איז דאָס ערשטע בילד, וואָס ער האָט געזעהן אין זיין אריינפאָהר אין בוקארעשט, געווען א אידישער פּאָגראָם. די רעגיערונג האָט דאַן כלומר'שט צוגעגרייט א קאָנסטיטוציאָנס געזעץ־פּראָיעקט, מיט א פּונקט (פּאַראַגראַף 6) אַז „רעליגיע איז ניט קיין מניעה פאַר נאַטוראַליזאַציע". און מ'האָט צוגעלעגט: „וואָס אנבעלאַנגט אידען וועט אויסגעאַרבייט ווערען א בעזונדער געזעץ, וואָס זאָל רעגולירען זייער רעכט אויף נאַטוראַליזאַציע און אויך די בירגערליכע רעכט". גלייכצייטיג אָבער האָבען רעגיערונגס־אַגענטען פּראָוואָצירט דעמאָנסטראַציעס געגען דעם פּונקט און אָרגאַניזירט באַנדעס, וואָס האָבען געמאַכט א פּאָגראָם און בעפאַלען די בוקאַרעשטער שול און מחלל געווען די ספרי תורות (30 יוני 1866). דער רעזולטאַט איז געווען, אַז מ'האָט דעם פּאַראַגראַף 6 אָפּגעשאַפט און אָנשטאָט דעם האָט מען איינגעפיהרט פּאַראַגראַף זיבען (7), וואָס לויטעט: „נאָר אַזעלכע פרעמדע קאָנען נאַטוראַליזירט ווערען, וואָס זיינען פון קריסטליכען גלויבען".

פאַר דעם בערלינער קאָנגרעס פון 1878 יאָהר, וואו אַלע באַלקאַנישע פראַגען האָבען געדאַרפט ארומגערעדט ווערען, האָבען די אידישע אָרגאַניזאַציעס אין פראַנקרייך און ענגלאַנד אויסגעאיבט א שטאַרקען איינפלוס אויף זייערע רעגירונגען, אַז מ'זאָל ביי די פערהאַנד־לונגען ניט פערגעסען אויף די לאַגע פון די פערפאָלגטע אידען. זייער השתדלות איז געקרוינט געוואָרען מיט ערפאָלג. אויף דער זיצונג פון קאָנגרעס דעם 24טען יוני האָט דער פראַנצויזישער דעלעגאַט וואַדינגטאָן ערקלעהרט, אַז די פראַנצויזישע רעגיערונג שטעלט צווישען אַנדערעס אַלס בעדינג פאַר דער סערבישער זעלבסטשטענדיגקייט — אויך די רעליגיעזע פרייהייט און גלייכבערעכטיגונג פון אַלע בירגער אָהן אונטער־שיעד פון רעליגיאָן. ביסמאַרק האָט דעם פאָרשלאַג אונטערגעשטיצט. די ענגלישע דעלעגאַטען, לאָרד ביקאָנספיעלד און סאַלסבורי, האָבען אויפ־מערקזאַם געמאַכט אויף די נויטיגקייט צו פערברייטערען דעם פּרינציפּ אויף

אלע אטאמאנישע פראווינצען, וואס נויטיגען זיך אין דער שטיצע פון די גרויסמעכטען. דער רוסישער דעלעגאט, פרינץ גארטשאקאף, האט אפילו געפרואווט זיך אנטקעגענשטעלען און דערווייזען אז רעליגיאנס־פרייהייט האט ניט צו טהאן מיט גלייכע רעכט, און אז אזעלכע טאר מען די אידען ניט געבען. אבער נאך דעם ווי ביסמארק האט קאטעגאריש ערקלעהרט, אז דייטשלאנד שטעהט פאר גלייכע רעכט לויט דעם פארשלאג פון וואדינג־טאן, און די פארשטעהער פון ענגלאנד, עסטרייך, איטאליען האבען צו דעם צוגעשטימט — איז דער פאראגראף, אז סערביע זאל אנערקענט ווערען זעלבסטשטענדיג מיט דער בעדינגונג פון רעליגיאנס־פרייהייט און בירגער־ליכער גלייכבערעכטיגונג אנגענומען געווארען איינשטימיג. שפעטער האט וואדינגטאן איבערגע׳חזר׳ט זיין פארשלאג בנוגע רומעניען. דאס מאל איז שוין קיינער ניט געווען דאגעגען. די שליחים פון דער רומענישער רעגיע־רונג האבען די גאנצע צייט אינטריגירט געגען די אידען. זעהענדיג, אז זיי וועלען זיך ניט ארויסדרעהען, האפען זיי: ארגעשלאגען א ניט קלארע, כמעט גאר ניט זאגענדע פארמולע פון רעליגיעזער פרייהייט. דער איטא־ליענישער דעלעגאט גראף לאנעי האט געוואלט מאכען אן ענדע צו די רומענישע אינטריגעס און פארגעשלאגען, אז מ׳זאל בפירוש און קלאר בעשליסען, אז די אידען אין רומעניען, וואס זיינען ניט קיין אונטערטאנער פון א פרעמדער מלוכה, זאלען ווערען געזעצליכע רומענישע בירגער (ביז דאן זיינען אידען געווען פעררעכענט פאר „פרעמדע"). צום אומגליק אבער האט דער פראנצויזישער פארשטעהער, וואס איז גראדע געווען דער ראש־המדברים אין דער פראגע, גערענקט אז ס׳איז ניט נויטיג ספעציעל צו דערמאנען די אידען אין פונקט פון גלייכבערעכטיגונג, און האט פארגע־שלאגען אן אנדער נוסח, וואס איז אריין אין בערלינער טראקטאט אלס פאראגראף 44: „דער אונטערשיעד פון רעליגיע און רעליגיעזע איבער־צייגונגען טאר ניט דיענען אין רומעניע אלס מאטיוו אויסצושליסען אדער ניט צו דערלאזען געניסען בירגערליכע און פאליטישע רעכט, פערנעהמען רעגיערונגס און געזעלשאפטליכע עמטער אדער עהרען־פאסטען, פון פראק־טיצירן פערשיעדענע פראפעסיעס און מלאכות אין אלע טהיילען פון דער מלוכה. אלע רומענער, ווי אויך פרעמדע, ווערט גאראנטירט פולע רעלי־גיעזע פרייהייט און א היערארכישע ארגאניזאציע פון די פערשיעדענע אמונות, אזוי אויך זאל ניט געמאכט ווערען קיינע אונטערשיעדען אין די בעציהונגען צו די רעליגיעזע הויפט־פארשטעהער. אונטערטאנען פון פרעמדע מלוכות — סוחרים און אנדערע, אהן אונטערשיעד — ווערען געניסען אין רומעניען פולע גלייכהייט אהן אונטערשיעד פון רעליגיע."

דער פּונקט איז איינשטימיג אָנגענומען געוואָרען. לויט דעם פאָר־שלאַג פון סאַליסבורי האָט דיזער פּונקט געדאַרפט איינגעשריבען ווערען אין דער רומענישער קאָנסטיטוציע.

די אידען און זייערע פריינד זיינען געוועזען אויסער זיך פון פרייד — די אידען־פראַגע אין רומעניען איז געלעזט, ענדליך, מיט מזל... באלד אָבער האָבען זיי איינגעזעהן, אז זיי האָבען געהאט אַ ביטערען טעות.

די יעזואיטישע רומענישע שטאַטסלייט האָבען שוין געפונען אַן אויס־וועג ווי אַזוי אַרויסצודרעהען זיך פון 44טען אַרטיקעל. קודם כל האָבען זיי פּראָוואָצירט אין רומעניע מאַניפעסטאַציעס און דעמאָנסטראַציעס געגען אידען און געגען די החלטות פון בערלינער קאָנגרעס. מ'האָט געסטראַשעט אויסצוקוילען מיט אַמאָל אַלע אידען. מ'האָט געשריבען אַז דער גאַנצער קאָנגרעס איז נאָר אַ אידישע אינטריגע. און אין דער צייט, וואָס בולגאַריע, סערביע און מאָנטענעגראָ האָבען זיך אונטערגעוואָרפען די בעשלוסען פון קאָנגרעס, האָט רומעניען געשיקט שתדלנים אין אייראָפּאַ אויסצו'פּועל'ן ביי די קאַבינעטען מ'זאָל אַנערקענען די רומענישע אונאַבהענגיגקייט אָהן דעם אַרטיקעל 44 — מיט דעם אויסרעד, אַז ס'פאָלק איז געגען. אָנשטאָט דעם פּונקט 44 האָבען זיי געוואָלט יוצא זיין מיט'ן מאָדיפיצירטער פּאַראַ־גראַף 7 פון דער רומענישער קאָנסטיטוציע.

דער תוך פון דיזען פּונקט איז, אַז אידען קאָנען ביי געוויסע בעדינ־גונגען ווערען רומענישע בירגער. דער פּאַרלאַמענט דאַרף אָבער שטימען וועגען יעדען פאַל בעזונדער. רוסלאַנד האָט דערצו גלייך צוגעשטימט. עסטרייך האָט בלויז געפאָדערט רעכט פאַר עסטרייכישע אידען וואָס וואוינען אין רומעניע. דאָס זעלבע האָט געטהאָן איטאַליען. ענדליך האָבען אויך דייטשלאַנד, פראַנקרייך און ענגלאַנד אין אַ נאָטע פון 20 פעברואַר 1880 צוגעשטימט צו דער רומענישער זעלבסטשטענדיגקייט מיט דעם תנאי זי זאָל אָבהיטען דעם דערמאָנטען 7טען פּונקט פון דער קאָנסטיטוציע.

אום צו שיטען זאמד אין די אויגען האָט די רומענישע רעגיערונג צוזאַ־מענגעשטעלט אַ ליסטע פון 883 אידען, וואָס האָבען זיך בעטהייליגט אין דער מלחמה אין 1877 יאָהר, און מ'האָט זיי נאַטוראַליזירט מיט אַמאָל. אויסער דעם האָט מען נאַטוראַליזירט 57 איינצעלנע אידען. מיט דעם האָט זיך געענדיגט די טראַגי־קאָמעדיע פון אידישער גלייכבערעכטיגונג. אין פערלויף פון 21 יאָהר, ביז 1900, האָבען זיך נאַטוראַליזירט און בעקומען בירגער־רעכט בסך הכל 85 אידען.

אָנשטאָט צו היטען דעם בערלינער אָבמאַך און געבען אידען רעכט האָט די רעגירונג אָנגעהויבען סיסטעמאַטיש צו פערפאָלגען און בעגרענצען

די אידען, אז ס'זאל פאר זיי זיין אונמעגליך צו פערבלייבען אין לאנד. אום צו דערגרייכען דעם ציעל האבען זיך אנגעהויבען שיטען נייע גזרות. יעדער מיניסטער, סענאטאר, דעפוטאט, זשורנאליסט האט אויסגעטראכט נייע פלענער ווי אזוי צו פערביטערען דאס אידישע לעבען.

פון איין זייט האט מען טאקע אנגענומען א געזעץ, אז רעליגיע קאן ניט זיין קיין שטערונג צו בירגערליכער און פאליטישער גלייכהייט, אבער „פרעמדע" (און די אידען ווערען גערעכענט פאר „פרעמדע", כאטש זיי וואוינען שוין אין לאנד הונדערטער און אפשר טויזענטער יאהרען) קאנען ווערען בירגער נאר דורך א ספעציעלען געזעץ, ד. ה. מיט דער צושטימונג פון פארלאמענט פאר יעדען אידען בעזונדער, ווי ס'איז אויבען דערמאנט געווארען. אזוי ארום הייסט דאס איז אי די פאדערונג פון בערלינער טראקטאט כלומר'שט נאכגעגעבען, אי די אידען בלייבען רעכטלאז ווי פריהער. און אום איינצופיהרען די נייע בעגרענצונגען געגען אידען — ווערען ביסלעכווייז אלע אידישע מלאכות און בעשעפטיגונגען ערקלעהרט אלס „פאליטישע רעכט", וואס נאר רומענישע בירגער קאנען זיי פראק־טיצירען.

איינס נאכ'ן צווייטען ווערען געפאסט געזעצען, אז באנק־בעאמטע און אנגעשטעלטע מוזען זיין רומענישע בירגער (1880), דאסזעלבע מעקלער און חלפנים (1881), אידען טארען ניט פערקויפען קיין שטארקע משקאות אין דארפישע דיסטריקטען, אויך ניט אין די שטעט און שטעטלעך, „פרעמדע" טארען זיך ניט פריי בעוועגען פון איין ארט אין צווייטען אהן בעזונדערער ערלויבניש (1881), „פרעמדע" טארען זיך ניט בעטייליגען אין קאמערץ־קאמערען, האנדעלס־ביכער מוזען געפיהרט ווערען אין רומעניש אדער אין אן אנדער מאדערנער אייראפעאישער שפראך (כדי אויסצושליסען העב־רעאיש און אידיש) (1866), די מעהרהייט אנגעשטעלטע אין פריוואטע גע־זעלשאפטען מוזען זיין רומענער, צוויי־דריטעל פון די ארבייטער אין יעדער פאבריק מוזען זיין רומענער (1887), „פרעמדע" קינדער ווערען ניט אנגע־נומען אין שולען, אפילו עלעמענטארע, סיידען ס'בלייבט פרייער פלאץ נאך די רומענישע, און דאן ערשט מוזען זיי צאהלען א ספעציעלע טאקסע (1887—93). (אין יאהר 1898 האט מען 11,200 — עלף טויזענד צוויי הונדערט — אידישע קינדער אויסגעשלאסען פון שול־בילדונג), נאר „רומע־נער" האבען א רעכט צו ארבייטען ביי די באהנען. אין יאהר 1902 ווערט ארויסגעגעבען א יעזואיטיש־דראקאנישער געזעץ, וואס נעהמט צו ביי אלע אידישע בעלי־מלאכות זייער ברויט; דער געזעץ לויטעט: אום צו בעשעפ־טיגען זיך מיט וואסער ס'איז מלאכה דארף מען האבען א בעזונדער ערלויב־

ניש. „פרעמדע“ בעקומען ערלויבניש נאָר דאן ווען זיי האָבען אַ פּאַספּאָרט און קאָנען דערווייזען אַז אין זייער לאַנד האָבען רומענער די זעלבע רעכט. און אַזוי ווי אידען זיינען „פרעמדע“, און דערצו נאָך אָהן פּאַספּאָרט, און קאָנען ניט דערווייזען אַז רומענער האָבען דיזעלבע רעכט אין „זייער“ לאַנד — ווערען זיי מיט איין מאָל בערויבט פון זייער רעכט צו בעשעפטיגען זיך מיט אירגענד וועלכען פּראָפעסיע.

אין 1900 ווערט בעשטימט אַ נאָרמע פאַר אידישע קינדער אין די שולען: פאַר עלעמענטארע שולען 5½%, פאַר מיטעלע 7½%. גלייכצייטיג שטערט מען אידען צו עפענען אייגענע שולען. אַ פעראָרדנונג פון מיניסטער פאָדערט, אַז אידישע פּריוואַטע שולען זאָלען זיין אָפען אין שבת, און ביים שטודיום פון אידישער רעליגיע זאָלען די לעהרער און די קינדער זיצען אָהן היטלען.

די רעגירונג האָט זיך ניט בענוגענט מיט די געזעצען, וואָס זאָלען צווינגען די אידען אויסצואוואַנדערען פון לאַנד. אין יאָהר 1881 איז גע־פאַסט געוואָרען אַ ספּעציעלער געזעץ, וואָס אָטאָריזירט די רעגירונג ארויס־צוטרייבען יעדען „פרעמדען“, וועלכער איז ניט בעקוועם אין עפענטליכען לעבען. אַ ליאַדע חשד, מסירה איז גענוג מ׳זאָל אין איין מעת לעת ארויס־טרייבען אַ אידען פון זיין היים און אַרויסשיקען איהם פון לאַנד. כלל־טוער, זשורנאַליסטען, ארבייטער — אידען פון אַלע שיכטען זיינען געפאַלען אַ קרבן פון דעם געזעץ. און יעדער איד לעבט אין שטענדיגען שרעק אינ־גאַנצען אַרויסגעטריבען צו ווערען פון לאַנד.

אין דער זעלבער צייט וואָס אידען אַלס „פרעמדע“ ווערען בערויבט פון זייערע מענשליכע און בירגערליכע רעכט, זיינען זיי אָבער אונטער־וואָרפען אַלע בירגערליכע פּ ל י כ ט ע ן; און ניט זייענדיג אָפיציעל און געזעצליך געגרעכענט פאַר רומענישע אונטערטאַנען, זיינען זיי דאָך פער־פליכטעט צו מיליטער־דינסט. פאַר׳ן בערלינער טראַקטאַט האָבען די רומענישע אידען געדינט צוזאמען מיט רומענער. אויסלענדער, ווי אומע־טום, זיינען פון מיליטער דינסט געוועזען פריי. נאָכ׳ן בערלינער טראַקטאַט האָט מען ניט געוואוסט וואָס צו טון. פעררעכענען אידען פאַר בירגער — מוזען זיי דאָך בעקומען בירגערליכע רעכט. רעכענען זיי פאַר אויסלענדער — דאַרפען זיי דאָך זיין פריי פון מיליטער־דינסט. ביז מ׳איז געפאַלען אויף אַן אָריגינעלע רומענישע המצאה: „אויסלענדער וואָס געניסען ניט קיין אויסלענדישע פּראָטעקציאָן“. אין 1882 איז אַרויס אַ געזעץ, אַז אַלע וואָס זיינען געבוירען אין רומעניען און קאָנען ניט דערווייזען אַז זיי זיינען פער־פליכטעט צו דיענען אין אַן אַנדער לאַנד — מוזען ערפילען זייער מיליטער־

דינסט אין רומעניען. מיט אזא ציניזשער המצאה האָט מען געצוואונגען די אידען צו פערגיסען זייער בלוט פאַר דעם לאַנד וואָס ערקלעהרט זיי פאַר אויסלענדער.

דערפאר אָבער האָט דער איד מעהר ווי זיין א פּראָסטער סאָלדאַט קיין רעכט ניט. אן „אויסלענדער" מוז טאַקע דינען, אָבער דערהויבען ווערען צו א העכערען גראַד טאָר ער ניט. אום די באַרבאַרישע געזעצען זאָלען וואָס שטרענגער אָבגעהיט ווערען — מאַכט מען אין פּאַרלאַמענט אָפטע אינטערפּעלאַציעס, די מיניסטאָרען שיקען דראַקאָנישע ערלאַסען און צירקוליאַרען, אַז מ'זאָל מיט די אידען מחמיר זיין כחוט השערה — און די פּאָליציע פערשטעהט שוין וואָס זי האָט צו טאָן, און פיהרט זיך אויף געגען אידען ברוטאַל, מיסברויכט איהר מאַכט, ענטזאָגט אידען פון געזעצליכער שוץ, פיהרט איין ווילקירליכע פּעראָרדנונגען; מ'צושטערט אידישע הייזער מיט היגיענישע אויסרעדען, מ'נעהמט צו זייערע שולען, האָספּיטעלער און אַנדערע געזעלשאַפטליכע געביידען, ניט צאָהלענדיג די געזעצליכע בעלוינונג — מיט'ן אויסרעד, אַז די אידישע קהלה איז ניט קיין יורידישע פּערזאָן.

און ווען מ'האָט זיך אמאָל געקלאָגט אויף דער ברוטאַליטעט פון דער פּאָליציע צום פּרעפעקט פון בוקאַרעשט, האָט ער געענטפערט:

„פרייהייט, גלייכהייט און ברידערליכקייט איז פאַר אונז, רומענער, ניט פאַר די אידען".

.6

## די אידישע רעכט־לאַגע אין עסטרייך

אין עסטרייך זיינען זינט 1867 יאָהר אַלע בירגער גלייכבערעכטיגט און קיין שום בעשרענקונגען פאַר אידען, אַלס אַזעלכע, עקזיסטירען ניט אינ'ם געזעץ. אידען געניסען פולע פּערזענליכע פרייהייטען און בירגערליך־פּאָליטישע רעכט צוגלייך מיט אַלע אַנדערע בירגער פון לאַנד.

פּ א ק ט י ש האָט דער אַנטיסעמיטיזם בעוויזען צוריק צו בעשרענקען די אידישע רעכט אין געוויסע פּרטים, בעזונדערס אין דער שטאָט וויען און אין דער פּראָווינץ גאַליציען; פּ א ק ט י ש האָט די אידען־פיינדליכע פּראַקטיק פון דער גאַליצישער אדמיניסטראַציע אין די לעצטע צעהן־פופצעהן יאָהר געבראַכט די אידען אָהן א שיער שאָדען און זיי אָפּטמאָל עקאָנאָמיש רואינירט, קולטורעל דערנידריגט און פּאָליטיש בעשרענקט, נאָר

אינ'ם גענזעץ אלס אזעלכען בלייבען די אידען, ווי פריהער, גלייכבערעכטיגט. בלויז איין מאָל איז געמאכט געוואָרען א פערזוך אויף אָפען־יורידיש צו בעגרעניצען די אידישע רעכט: סך הכל מיט אכט יאָהר צוריק האָט דער אַנטיסעמיטישער רעפּוטאַט פון רייכסראַט (רייכס־פּאַרלא־מענט) שמידט אַריינגעבראכט דעם פּאָרשלאַג איינצופיהרען א פּראָצענט־נאָרמע פאַר דער אידישער שול־יוגענד. דער פּאָרשלאַג איז שיער ניט אָנגענומען געוואָרען. נאָר איין קלייניגקייט האָט געפעהלט, אז עסטרייך זאָל מאכען אַן אָנהויב און נאָכמאַכען די רוסישע „פּאָריאַדקעס": בלויז מיט א פּאָר שטימען מעהרהייט איז געראַטעט געוואָרען דער פּרינציפּ פון אידישער גלייכבערעכטיגונג. דערווייל געניסען די אידען, אלזאָ, גלייכע בירגערליכע רעכט.

דערפאַר אָבער ליידען אידען אין עסטרייך פון נאַציאָנאַלער רעכטלאָזיגקייט. אין אָט דעם לאַנד, וועמעס פּאָליטיק שטעלט פאָר א קלאַסישען ביישפּיעל פון נאַציאָנאַלע קאָנפליקטען, — וואו ניין פערשידענע פעלקער האַלטען אין איין רייסען זיך, שוין באַלד זיבעציג יאָהר, פאַר נאַציאָנאַלע רעכט, נאַציאָנאַלע פּריווילעגיעס און איינפלוס, איז דאָס אידישע פאָלק, צום אונטערשייד פון אַלע אַנדערע ניט פערעכענט פאַר קיין פאָלק און טאָר ניט פּרעטענדירען אויף דער בעפרידיגונג פון זיינע אינטערעסען. נאָר לאָמיר קודם זעהן, ווי אַזוי די נאַציאָנאַלע פראגע ווערט בכלל פערענטפערט אינ'ם עסטרייכישען געזעץ.

אין דער „אָקטראָאירטער" קאָנסטיטוציע פון 7־מערץ 1849, וועלכע איז שפּעטער געוואָרען די גרונדלאַגע פון דער עסטרייכישער מלוכה, ווערט, אגב, פּראָקלאַמירט: „אַלע פאָלקסשטאַמען זיינען גלייכבערעכטיגט און יעדער פאָלקסשטאַם האָט אַן אונפערלעצליכעס רעכט אויפצוהאַלטען און צו ענט־וויקלען זיין נאַציאָנאַליטעט און שפּראַך". אָטאָ די ווערטער זיינען אריין אין דער היינטיגער קאָנסטיטוציע, אין פּאַראַגראַף 19 פונ'ם „שטאַטס־גרונד־געזעץ איבער די רעכט פון די שטאַטס־בירגער". אינטערעסאַנט איז אָבער, וואָס ביז איצט איז נאָך ניט געלונגען אָט דעם שעהנעם פּאַראַגראַף 19 צו פערוואַנדלען אין א ווירקליכעס סיסטעם פון נאַציאָנאַלע בעציהונגען. פּאַקטיש איז נאָך אין עסטרייך אַליין ניטאָ קיין פולע נאַציאָנאַלע גלייכ־בערעכטיגונג, אַלע פעלקער ווערען דאָרט מעהר אָדער ווייניגער בעשרענקט, און דאָס אידישע פאָלק איז, אין שרייענדיגען ווידערשפּרוך צו דער קאָנ־סטיטוציע, אינגאַנצען בערויבט פון זיינע נאַציאָנאַלע רעכט.

עסטרייך איז צוטיילט אין אויטאָנאָמע פּראָווינצען („קרוינלענדער"), יעדע פּראָווינץ געניסט ברייטע זעלבסטפערוואַלטונג אין די ענינים פון

פאָלקס־בילדונג און קולטור, פון לאָקאלער ווירטשאַפט, ווי צ. ב. די בענוצונג פון וועלדער און בערג, די דורכפיהרונג פון וועגען און אייזענבאהנע, פון קאנאלען א. אז. וו. אָן דער שפּיץ פון יעדער פּראָווינציעלער פער־וואלטונג שטעהט א געזעצגעבערישער לאנדטאג, גלייך ווי די לעדזשיסלייטשורס פון יעדען שטאַט אין אמעריקא, און א שטאַטהאלטער מיט זיינע אונטערבעאמטע. דער לאנדטאג ווערט געקליבען פון דער בעפעלקערונג דורך א פערפּלאָנטערטען און העכסט אַנטי־דעמאָקראַטישען וואהל־סיסטעם, און דער שטאַטהאלטער ווערט פון'ם קייסער בעשטימט. בכלל איז נאָך דער פּארלאמענטאריזם אין עסטרייך זעהר שוואך ענטוויקעלט, און דאָס אלגעמיינע וואהלרעכט איז דערוויל דורכגעפיהרט געוואָרען בלויז אינ'ם צענטראלען פּארלאמענט, דעם „רייכסראַט“. די עסטרייכישע דעמאָקראַטיע געפינט זיך נאָך אין די וויקעלעך, און די פּראָווינציעלע אויטאָנאָמיע האָט דאָרט מיט דער דעמאָקראַטיע נאָך גאָר ניט צו טאָן. אין אַלע פּראָווינצען געהערט די הויפּט־מאכט צו די פּריצים (לאנדבעזיצער) און צו די העכערע גלחים, זיי בילדען די מעהרהייט אין די לאנדטאגען, און די שטאַטהאלטערס ווערען אויך שטענדיג בעשטימט פון זייער מיט.

ס'פערשטעהט זיך ממילא, אז אָט די פער־עלטערטע אָרדנונג גיט די מעגליכקייט דער נאַציאָנאלער מעהרהייט פון איטליכער פּראָווינץ צו אונ־טערדריקען די נאַציאָנאלע מינדערהייט, און ס'בעקומט זיך א שרעקליכער פּלאָנטער פון נאַציאָנאלע תביעות און סכסוכים, ווייל גראָד א פאָלק, וואָס האָט די מאכט אין איין פּראָווינץ, איז צופעליג א מינדערהייט אין דער צווייטער פּראָווינץ. אזוי ווערען די דייטשען אונטערגעדריקט אין טשעכיען, און די טשעכען, צוריק, פון די דייטשען אין נידער־עסטרייך; די פּאָליאַקען הערשען אין גאליציען און ווערען בע'עול'ט אין שלעזיען; די איטאליענער הערשען אין דאלמאציען (דוקא איבער א פּויערשער מעהרהייט פון סלאָווענער) און ליידען צרות פון די דייטשען אין טיראָל. און דער גאנצער מיש־מאַש פון די פּראָווינציעלע פּארלאמענטען טראָגט זיך אריבער אינ'ם צענטראלען פּארלאמענט. דאָס שאַפט אונאויפהערליכע שטערונגען פאַר דעם גאנצען לעבען פון דער מלוכה און פּאראליזירט אָפטמאָל דאָס צענטראלע נערווען־סיסטעם פון דער פּאָליטיק אין עסטרייך. כדי צו בע־רוהיגען די נאַציאָנאלע אַפּעטיטען וואַרפט צו די צענטראל־רעגירונג פון צייט צו צייט א הנחה דער אָדער יענער נאַציאָנאלער גרופּע. איין נאציע קריגט אַן אוניווערסיטעט, אָדער זי קומט אָפּ בלויז מיט א צוזאָג פון אַן אוניווערסיטעט אויף לעתיד לבוא, א צווייטע נאציע קריגט איהרען א מיניס־טער אין קאבינעט, איהרען א שטאַטהאלטער אין דער פּראָווינץ א. ה. גל.

דאָס דעמאָראַליזירט נאָך מעהר די פּאָליטישע מדות פון לאַנד, ווייל דאָס פיהרט צו אַ שטענדיגען שאַכער־מאַכער צווישען דער רעגירונג און די בירגערליך־נאַציאָנאַלע פּאַרטייען.

אַזוי איז דאָס, פערשטעהט זיך, אויך אין די „אידישע" פּראָווינצען, ווי גאַליציען און בוקאָווינאַ: צוזאַמען מיט די ברייטע שיכטען פון דער אַלגעמיינער בעפעלקערונג זיינען אויך די אידישע מאַסען בערויבט פון וואהלרעכט און האָבען ניט קיין ברעקעל איינפלוס אויף דער לאַנד־פערוואַלטונג. די קליינע הייפעל אידישע קאַפּיטאַליסטען און גרונדבעזיצער, וועלכע איז אויסגעקנעפּעלט מיט די קריסטליכע פּריצים, געניסט אויך איהר חלק פון די פּריצישע און קאַפּיטאַליסטישע פּריווילעגיעס און קאָן אַזוי אָדער אַנדערש פערטיידיגען איהרע אינטערעסען.

מיט איין וואָרט, אויב די אידישע מאַסען אין עסטרייך זיינען פאַקטיש בערויבט פון פּאָליטישע רעכט, איז דאָס בלויז אַ רעזולטאַט פון דער אַלגעמיינער פּאָליטישער רעכטלאָזיגקייט פון די גרויסע פאָלקס־מאַסען, און דאָס האָט ניט צו טאָן מיט קיין שום ספּעציעלער אידישער לאַגע.

אין עסטרייך איז אָבער נאָך ביז'ן היינטיגען טאָג ניטאָ קיין פּ ו ל־ ש ט ע נ ד י ג ע רעליגיאָנס־פרייהייט. ס'זיינען נאָך עד היום פערבאָטען געמישטע חתונות פאַר מיטגליעדער פון פערשיעדענע רעליגיעזע גרופּען: עס איז פערבאָטען אַ געמישטע הייראַט צווישען קריסטען און אידען, קריסטען און מוסולמאַנער א. אז. וו. דערפאַר אָבער איז אַנערקענט דאָס רעכט ארויסצוטרעטען פון איטליכער רעליגיעזער געמיינשאַפט און צו ערקלערען זיך פאַר „קאָנפעסיאָנסלאָז", ד. ה. ניט־רעליגיעז. אַ סך וויכטיגער איז אָבער, וואָס די קאַטוילישע קירך האָט אַ גאַנצע סעריע פּאָליטישע פּריווי־ לעגיעס אין פערגלייך מיט אַנדערע רעליגיעס: די קאַטוילישע בישאָפען און ערצבישאָפען קריעגען אַ בעזונדערע פערטרעטונג אין דער אויבער־ שטער געזעצגעבונגס־קערפּערשאַפט פון דער אימפּעריע (אינ'ם „הערען־ הויז") און אין די פּראָווינציעלע לאַנדטאַגען. די אידישע רעליגיע געניסט ניט פון דער פּריווילעגיע. אין די אוניווערסיטעטען זיינען פאַראַן ספּעצ־ ציעלע קאַטוליש־טעאָלאָגישע פאַקולטעטען, אויסגעהאַלטען פון דער רע־ גירונג, בעת די אידיש־טעאָלאָגישע לעהר־אַנשטאַלט ווערט בלויז אין אַ קליינער מאָס סובסידירט פון דער רעגירונג.

נאָר דאָס וואָלט שוין געווען פון די קלייניגקייטען, ווען די אידישע נ אַ צ י אָ ן וואָלט אַנערקענט געוואָרען, אַלס אַזעלכע, צוגלייך מיט אַלע אַנדערע פעלקער. דער בעגריף „אידישעס פאָלק", „אידישע שפּראַך", „אידישע קולטור" עקזיסטירט ניט פאַר'ן עסטרייכישען געזעץ, וועלכעס

רעכענט זיך דאך מעהר אדער ווענינער מיט אלע אנדערע שפראכען און קולטורען. די אידען ווערען מיט געוואלט צוגערעכענט צו אנדערע נאציאנען, און ספעציעל צו יענע, וואס האבען די מאכט אין דער אדער יענער פראווינץ. פאר יעדער פראווינץ ווערען אנערקענט צו צוויי אדער דריי „לאנדעס־איבליכע שפראכען". די מייסטע אידען וואוינען אין גאליציען, בוקאווינא און וויען. אין גאליציען זיינען „לנאדעס־איבליך" די פוילישע און די אוקראאינישע (רוטענישע) שפראך, אין בוקאווינא די דייטשע, די רומענישע, די פוילישע און די אוקראאינישע, אין וויען בלויז די דייטשע. אידיש ווערט אין ערגעץ ניט אנערקענט פאר „לאנדעס־איבליך", ד. ה. אנגענומען אינ'ם געברויך פון דער פראווינץ.

צווישען אלע ניין פעלקער פון עסטרייך פערנעהמען די אידען לויט זייער צאהל (א מיליאן מיט א פערטעל) דעם פינפטען פלאץ, א סך א גרעסערען פלאץ ווי די איטאליענער, רומענער און סלאווענען, נאר קיינער רעכענט זיך ניט דערמיט. יעדער „לאנדעס־איבליכע" שפראך האט גרע־סערע אדער קלענערע רעכט אין דער פאלקס־שול, אין עפענטליכער פער־וואלטונג, אין געריכט. די אידישע שפראך איז רעכטלאז. דאקומענטען אין אידיש (און העברעאיש) האבען ניט קיין שום יורידישע קראפט, א וועקסעל, געשריבען אין אידיש, ווערט אבסאלוט ניט אנערקענט. אלע שטאטס־פעראָרדנונגען אין גאליציען, צ. ב., ווערען פערעפענטליכט אין פויליש און אוקראאיניש, אין א איד, וועלכער קאן ניט לעזען קיין אנדער שפראך, חוץ אידיש, קאן די פעראָרדנונגען ניט פערשטעהן. יעדע נאציע דארף לויט'ן געזעץ קריגען א געוויסע פראפארציע צווישען די בעאמטע פון לאנד: עס מוזען זיין פוילישע און אוקראאינישע בעאמטע, נאר ניט קיין אידישע, ווייל די אידען זיינען דאך קיין נאציאן ניט. ווען א איד ווערט געשטעלט צו געריכט, מוז ער אפגעבען זיין פערטיידיגונג אין א פרעמדער שפראך, ניט אין אידיש, בעת אן אוקראאינער, א רומענער, א סלאווענער קאנען זיך פערטיידיגען אין זייער מוטער־שפראך. ס'איז לייכט זיך פארצושטעלען, ווי שעדליך דאס רופט זיך אפ אויף די אינטערעסען פון א אידישען אנגע־קלאגטען, ווען ער מוז זיך פערשטענדיגען מיט די ריכטער אין א פרעמדער, אונגעוואוינטער און ניט־היימישער שפראך, בשעת זיין געגנער אין דעמ־זעלבען געריכט קאן פריי אויסדריקען זיינע געדאנקען אין דער היימישער שפראך.

א דאנק דער נאציאנאלער פערשיעדענארטיגקייט פון דער בעפעלקע־רונג שפיעלט אין עסטרייך א גרויסע ראלע די רובריק פון „אומגאנגס־שפראך" ביי דער פאלקס־צעהלונג. אלגעמיינע פאלקס־צעהלונגען ווערען

געמאכט אלע צעהן יאהר, און שטענדיג זיינען די אידען געצוואונגען אנ־צוגעבען א פרעמדע שפראך, — פערשטעהט זיך, די שפראך פון דער הער־שענדיגער מעהרהייט. די אכט הונדערט טויזענד אידען פון גאליציען ווערען מיט א מאל „פאליאקען“, און דערמיט ווערט געפעלשט דער גאנצער פאקטישער צושטאנד פון דער פראווינץ. באמת׳ען וואוינען אין גאליציען אוקראאינער כמעט אזוי פיעל, וויפיעל פאליאקען. נאר אז מ׳רעכענט צו אלע אידען צו די פאליאקען, קומט דעמאלט אויס, אז די פאליאקען זיינען די מעהרהייט, און זיי קומען גרעסערע פריווילעגיעס, קריגען די פאליאקען שוין „על פי יושר“ די מעהרהייט שטימען אין דער רעגירונג. אזוי ווערען די אידישע מאסען בענוצט פון די שטארקע און פריווילעגירטע, כדי נאך מעהר צו אונטערדריקען די שוואכערע פעלקער. אין מעהרען ווערען די אידען צוגערעכענט צו די דייטשען, כדי צו בעשרענקען די רעכט פון די טשעכען. און דאס גיט צו נייעם שטאף פאר אנטיסעמיטישע העצעס.

ניט האבענדיג קיין אייגענעם זעלבשטענדיגען נאציאנאלען ווערט, פערוואנדלען זיך די אידען ממילא אין אן אנטינאציאנאלען מיטעל פאר אונטערדריקונג. און דורך דעם ווערט פערשארפט די בעציהונג צווישען אידען און ניט־אידען, דער אנטיסעמיטיזם שעפט נייע שפייז פון אט דער אונגעזונטער לאגע. די אידען ווערען אן אביעקט פון אלגעמיינער שנאה און פעראכטונג.

אין א לאנד, וואו די לופט איז אנגעזאפט מיט נאציאנאלע געפיהלען און מיט נאציאנאלע טענות, האט בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג אליין בלויז א בעשרענקטען ווערט. א בירגער קאן ניט האבען די אמת׳ע ווערדע פון א בירגער, ווען ער געהערט צו א פאלק, וואס האט ניט קיין פולע ווערדע פון א פאלק. אויב זיינע פערזענליכע און בירגערליכע רעכט זיינען ניט בעשרענקט טעארעטיש אויפ׳ן פאפיר, ווערען זיי בעשרענקט פראקטיש אין לעבען. און דער טרויעריגער אמת איז, אז די אידען אין עסטרייך ווערען, ניט קוקענדיג אויף בירגערליכער עמאנסיפאציע, דאך אלץ פערפאלגט סיי פון דער רעגירונג, סיי נאך א סך מעהר פון דער ארטיגער אדמיניסטראציע און פון דער קריסטליכער בעפעלקערונג.

די אנטיסעמיטישע אדמיניסטראציע פון ניעדער־עסטרייך האט אין לויף פון יאהרען דורך דראסטישע צירקולארען געמאכט א תל פון א גאנצער סעריע אידישע פרנסות, דאס לעבען פון טויזענטער אידישע פאקענטרעגער („הויזירער“) איז פערוואנדעלט געווארען אין אן אונענדליכען גיהנום; די אידישע שטאדט־בעאמטע זיינען אלע אפגעזאגט געווארען פון זייערע שטעלעס, די פראסטע אידישע ארבייטער ביי די אייזענבאהנען, און ביי

די עלעקטרישע שטאָדט־טראמוואיען זיינען אלע ארויסגעוואָרפען געוואָרען אויפ'ן גאס; נייע שטרענגע געזעצען וועגען אָבליגאטאָרישע פאך־געגאָסענ־שאפטען („צעכען") ווערען בענוצט, כדי צו שטערען די אידען דאָס רעכט צו פערנעהמען זיך מיט האנדעל און מלאָכה. אידען ווערען ניט צוגעלאָזט צום מאָנאָפּאָליזירטען טאבאק־האנדעל א. אז. וו.

אין גאליציען אונטערשטיצט דער סעים (לאנדטאג) מיט פינאנציע־לע מיטלען (וואָס ווערען גענומען אויך פון די אידישע שטייער־צאָהלער) א גאנצע סעריע אנטיסעמיטישע קאָאָפּעראטיווען, וועלכע שטרעבען ארויסצו־שטופּען דעם אידען פונ'ם האנדעל. דער קרעדיט אין דער רעגירונגס־באנק איז ברייט אָפען פאר יעדער אנטיסעמיטישער אונטערנעהמונג און פער־שלאָסען פאר די אידען. דער סעים האָט אין 1910 יאָהר פּלוצלונג צוגענומען ביי טויזענטער אידען די „פּראָפּינאציע", ד. ה. די פּאטענטען צו האנדלען מיט בראָמפען און אָפּגעגעבען עס צו זייערע קריסטליכע קאָנקורענטען. אין 1913 יאָהר האָט דער סעים פּלוצלונג קאָנפיסצירט ביי די הענדלער (ד. ה. בעיקר ביי די אידען) דעם גאנצען פּאָרראט שוועבעלאך, אויף דעם ווערט פון עטליכע מיליאָן קראָנען: דער אויסרייד איז געווען, אז די דאָזיגע שוועבעלעך זיינען שעדליך פאר'ן געזונט. די שטרענגע געזעצען וועגען זונטאָג־רוה ווערען בענוצט, כדי צו שעדיגען די אידישע הענדלער און בעלי־מלאכות. — מיט איין וואָרט, ניט האָבענדיג קיין מאכט צו בעשרענקען על פּי געזעץ די פּערזענליכע און בירגערליכע רעכט פון די אידען, מיהען זיך די פּוילישע הערשער פון גאליציען דורך פּאָליציייאישער פּראקטיק צו רואינירען די אידען עקאָנאָמיש, און צו דערנידריגען זיי מאָראליש.

דאָס לאנד־מיניסטעריום פון פּאָלקס־בילדונג (לאנדעס־אויסשוס) אין גאליציען פערשפּרייטען אין די שולען אזוינע לערנביכער, וואָס ענטהאלטען אנטיסעמיטישע העצעס און אָנצוהערענישען, שטעלט אָן אנטיסעמיטען פאר לעהרער אין די שולען. קאטוילישע מאָנאכען גנב'ען צו אידישע קינדער, פערשפּארען זיי אין די קלויסטערס און שמד'ען זיי דאָרט אָפּ. אזוינע פּאלען טרעפען כמעט יעדע וואָך, און לית דין ולית דיין. ס'העלפט ניט קיין קלאָגען זיך פון די עלטערען, אבי די גלחים ערקלעהרען, אז דאָס קינד האָט זיך גע'שמד'ט מיט זיין גוטען ווילען... געריכטליכע פּראָצעסען מיט עלילת דם זיינען אויך ניט אומבעקאנט אין עסטרייך: גענוג נאָר צו דער־מאָהנען דעם שענדליכען פּראָצעס אין פּאָלנא, וואו דער איד הילזנער איז צוויי מאָל פערארטיילט געוואָרען צו טויט־שטראָף.

און קיינער איז ניטאָ אין לאנדטאג און אין צענטראלען פּארלאמענט, ווער ס'זאָל זיך פאר די אידען איינשטעלען. די אסימילאטאָרישע אידען

האבען אפילו שוין פון לאנג א פערבאנד פאר רעכט־שוץ, „די עסטרייכיש־איזראעליטישע אוניאן“, נאר די לעצטע האט ניט דערגרייכט קיין שום וויכטיגע רעזולטאטען, ווייל זי האט מורא צו בעטאנען די נאציאנאלע זייט פון דער אידען־פראגע. אזוי ווי די אידען ווערען פעררעכענט צו די אנדערע פעלקער, וואלטען על פי יושר געדארפט אט די פעלקער זיך איינשטעלען פאר זייערע אידען. איז אבער די צרה, וואס סיי דער פוילישער קלוב, סיי דער דייטש־נאציאנאלער פערבאנד אין פארלאמענט זיינען איינער דעם צווייטען ווערט מיט זייער אנטיסעמיטיזם. די רעגירונג, צוריק, רעכענט זיך ניט מיט קיין שום אנפראגע און פאדערונג, וואס ווערט ניט אונטערשטיצט פון א בעדייטענדער פארטיי אין פארלאמענט. בלייבט, אלזא, די סאציאל־דעמאקראטישע פארטיי. די לעצטע איז ניט אנטיסעמיטיש, חלילה, זי איז נאר אזוי זיך אנגעהויכט פון אידען־פערראכטונג. זי ערקלעהרט, אז זי וויל ניט ווערען קיין „שוץ־טרופע פאר אידען“... אינ'ם געזעץ־פראיעקט, וואס איז אריינגעבראכט געווארען פון דער סאציאל־דעמאקראטישער פארלאמענטס־פראקציע צו געבען רעגירונגס־שטיצע פאר די מינאריטעטס־שולען (אין 1912 יאהר), זיינען אויסגערעכענט געווארען ביים נאמען אלע פעלקער, נאר בכיון ניט די אידען. די אפיציעלע פיהרער פון דער עסטרייכישער סאציאל־דעמאקראטיע האלטען ניט די אידען פאר קיין נאציע.

קיין חדוש ניט, וואס אידען ווערען ניט אנערקענט ביי די פראווינציעלע וואהל־רעפארמען, וואס ווערען געמאכט אין משך פון די לעצטע צעהן יאהר. אין 1907 יאהר האט מען אין מעהרען געבילדעט צוויי וואהל־קוריעס, א דייטשע און א טשעכישע, וואו יעדע נאציע מוז בעזונדער אויסוועהלען איהרע דעפוטאטען אין לאנדטאג. די ציוניסטען האבען פערלאנגט א אידישע קוריע, נאר מ'האט זיי ענטזאגט, און די אידען מוזען שטימען אין דער דייטשער קוריע

אין בוקאווינא וואוינען פינף נאציאנען, און פון זיי זיינען די אידען די דריטע לויט דער צאהל, א סך מעהר, איידער דייטשען און פאליאקען. ביי דער וואהל־רעפארם צום בוקאווינישען סעים אין 1909 יאהר האט דער סעים אליין בעשלאסען, אז צווישען די נאציאנאלע קוריעס זאל אויך זיין א אידישע. נאר די אידישע אסימילאטארען האבען זיך משתדל געווען אין וויען ביי דער צענטראל־רעגירונג, אז די לעצטע זאל ניט צולאזען קיין אידישע קוריע, און די רעגירונג האט זיי געפאלגט: די אידען ווערען אין דער בוקאווינא צוגערעכענט צו די דייטשען. דאס איז אפילו שעדליך פאר די דייטשען גופא, ווייל זיי ווערען אין דער „דייטשער“ קוריע איינפאך בטל בששים צווישען די אידען, און כמעט אלע דעפוטאטען ווערען גע־

וועהלט פון די אידען. נאר אפילו די דייטשע פראטעסטען העלפען ניט: וויען וויל ניט אנערקענען קיין אידישע נאציע.

די ערשטע, וואס האבען פערטאנען דעם צוזאמענהאנג צווישען דער נאציאנאלער און דער בירגערליכער גלייכבערעכטיגונג, זיינען געווען אין עסטרייך די פועלי־ציון („די אידישע סאציאליסטישע ארבייטער־פארטיי פועלי־ציון"). מיט צוועלף יאהר צוריק האבען זיי די ערשטע פארמולירט די פאדערונגען פון נאציאנאלער גלייכבערעכטיגונג און נאציאנאלער אויטאנאמיע. ערשט שפעטער זיינען די פאדערונגען אויפגענומען געווארען אפיציעל פון די אלגעמיינע ציוניסטען און נאך אלץ ניט אפיציעל און ניט קאנסעקווענט פון דער „איד. סאצ.־דעמ. פארטיי" (דעם גאליצישען „בונד"). בשעת דער וואהל־רעפארם צום פארלאמענט אין 1905 און 1906 יאהר האבען די פועלי־ציון אויפגעהויבען א ברייטע פאלקס־בעוועגונג אין גאליציען צו פערלענגען פראפארציאנעלעס וואהל־רעכט פאר די אידען. ווען דער אסימילאטארישער פיהרער ע. ביק האט ארגאנזשירט אין לעמבערג א צוזאמענ־פאהר צו בעקעמפען די אידישע פאדערונגען, זיינען די פועלי־ציון בעפאלען דעם פערזאמלונגס־זאל און געצוואונגען שליסען דעם צוזאמענפאהר. באלד נאך דעם האבען זיי אין פערבינדונג מיט די ציוניסטען צוגויפגערופען אין איין וואכע 250 פאלקס־פערזאמלונגען איבער גאנץ גאליציען, און 250 פעטיציעס זיינען געשיקט געווארען קיין וויען צו פאדערען א אידישע פער־טרעטערשאפט אין פארלאמענט.

א געוויסען ערפאלג האט די בעוועגונג דאך געהאט: די רעגירונג איז געצוואונגען געווען אויסצוטיילען אין גאליציען זעקס וואהל־קרייזען מיט א אידישער מעהרהייט, און ביי די נעכסטע וואהלען זיינען אויסגעקליבען געווארען דריי ציוניסטען. צוזאמען מיט'ן דעפוטאט פון טשערנאוויץ, בענא שטרויכער, האבען זיי געבילדעט דעם ערשטען „נאציאנאלען אידישען קלוב" אין פארלאמענט. ביי די צווייטע וואהלען אין פיער יאהר ארום האט די רעגירונג געשלאסען א געהיימען אפמאך מיט די פוילישע סאציאל־דעמא־קראטען צום צוועק צו פערניכטען די אידיש־נאציאנאלע קאנדידאטען. דאס האט געבראכט דערצו, אז אלע ציוניסטען זיינען דורכגעפאלען ביי די וואהלען, א דאנק דעם אונערהערטען טעראריזם פון דער אדמיניסטראציע און די וואהל־פעלשונגען, און דער שפיץ פון טעראריזם איז דערגרייכט געווארען ביי דעם בעקאנטען בלוטבאד אין דראהאביטש.

ביי דער לעצטער פאלקס־צעהלונג פון 1910 יאהר האבען די פועלי־ציון אויפגעהויבען א גרויסע פאלקס־בעוועגונג, צו פערשרייבען אין די סטא־טיסטישע בויגענס די אידישע „אומגאנגס־שפראך". צו די פועלי־ציון זיינען

אין דעם פרט צוגעשטאנען אויך די בונדיסטען און די ציוניסטען, און הונדערטער טויזענטער אידען האבען געפאלגט דעם רוף. נאך די גאליציישע רעגירונג האט אנגענומען די שארפסטע מיטלען צו צווינגען די אידען, זיי זאלען זאגען א ליגען און אנגעבען פויליש אלס זייער שפראך. יעדען אידען, וואס האט אנגעגעבען „אידיש", האט מען בעשטראפט מיט 40 קראנען אדער מיט 4 טאג ארעסט, און די רעגירונגס־בעאמטע האבען סיסטעמאטיש מיט די אייגענע הענט אויסגעשטראכען „אידיש" פון די ליסטען און פער־ביטען אויף „פויליש".

ביי דער וואהל־רעפארם צום גאליצישען סעים אין די לעצטע פאר יאהר פאר דער מלחמה האבען די פועלי־ציון און די ציוניסטען ארויסגע־שטעלט די פאדערונג פון א בעזונדערער אידישער קוריע, וויל די רעפארם האט אורשפרינגליך געזאלט שאפען בלויז צוויי קוריעס, די פוילישע און די אוקראאינישע און די אידען צורעבענען צו די פאליאקען. געגען דער פאדערונג פון א אידישער קוריע זיינען ארויס די אסימילאטארען און די בונדיסטען. אבער דער פראיעקט פון קוריעס בכלל איז אין גיכען פער־ווארפען געווארען, און די אידישע בעוועגונג האט אנגעווארען איהר לאזונג און איהר קראפט ביי אט דעם פונקט. דער רעזולטאט איז, וואס מ'האט אויסגעטיילט צוויי סארטען נאציאנאלע וואהלקרייזען: פוילישע וואהל־קרייזען מיט א פוילישער מעהרהייט און רוטענישע וואהלקרייזען מיט א רוטענישער מעהרהייט. פאר די אידען איז מען יוצא געווען דערמיט, וואס מ'האט אויסגעטיילט זעקס אידישע שטעדט, און אויך דארט געמאכט דאס וואהל־סיסטעם אזוי, אז די אסימילאטארישע קאפיטאליסטישע „משה רבינו'ס פאליאקען" זאלען פערווארענט ווערען מיט זייערע ביז־איצטיגע פריווילעגיעס.

ס'איז נאך נויטיג צו געבען אן אלגעמיינע שילדערונג פון דער אידישער קהלה־ארדנונג אין עסטרייך.

אלע רעליגיעס ווערען געזעצליך קאנסטיטואירט אויפ'ן יסוד פון קהלה־אויטאנאמיע. יעדע קהלה („קולטוס־געמיינדע") האט דאס רעכט אויס־צואַרבייטען פאר זיך איהרע אייגענע ארדנונגען, און די לעצטע דארפען בעשטעטיגט ווערען פון דער רעגירונג. די קהלות געניסען פולע רעכט פון צוואנג בנוגע צו זייערע מיטגליעדער. ביסט דו א איד, מוזסט דו געהערען צו דער אידישער קהלה פון דיין שטאדט, און די קהלה לעגט אויף דיר ארויף שטייערן, וועלכע ווערען אויפגעמאהנט דורך די רעגירונגס־ארגאנען. די אידישע קהלה ווערט פערוואלטעט פון א געוועהלטען קאמיטעט („קולטוס־פארשטאנד"), און די קהלה קאן ביי זיך איינפיהרען אפילו אלגע־מיינעס וואהלרעכט, דעמאקראטישע ארדנונגען און פראגרעסיווע שטייער אויף

די הכנסות. די קהלה באַזירט אויף ריין רעליגיעזע יסודות, נאָר, אויב זי וויל, מעג זי אויף זיך נעהמען דעם פולען קאָנטראָל איבער גרויסע סאָציאַלע און נאַציאָנאַלע בעדערפנישען. זי קאָן איבערנעהמען די צדקה־אַנשטאַלטען פאַר איהרע מיטגליעדער, די קולטורעלע און דערציהונגס־אַרבייט, די רעגו־לירונג פין ז'ער עמיגראַציע, די גרינדונג פון „עמפּלאָימענט־אָפיסעס" (צו זוכען ארבייט פאַר ארבייטסלאָזע), די פערמיטלונג אין קאָנפליקטען צווישען קאַפּיטאַליסטען און אַרבייטער, די גרינדונג פון קאָאָפּעראַטיווע געזעל־שאַפטען, סטאַטיסטישע פאָרשונגען א. אז. וו. נאָך מעהר, די קהלות פון אַלע שטעדט האָבען דאָס רעכט צו פעראייניגען זיך אין איין פערבאַנד פאַר דער גאַנצער עסטרייכישער אימפּעריע. הקיצור, דאָס געזעץ גיט די אידען די מעגליכקייט צו שאַפען זיך פריי מיט אַלע זייערע נאַציאָנאַלע ענינים, עס דאַרף בלויז טראָגען דעם נ אָ מ ע ן פון רעליגיעזע ענינים. ווען די מנהיגים פון עסטרייכישען אידענטום וואָלטען נאָר געוואָלט, האָבען זיי די פולע מעגליכקייט צו שאַפען אַ נאַציאָנאַל־אויטאָנאָמען פערבאַנד פון אַלע אידען אין לאַנד, אויף סאָציאַלע, נאַציאָנאַלע און דעמאָקראַטישע יסודות. די רעגירונג וואָלט דאָס, אפשר, ניט ערלויבט, דערווייל אָבער פלעגט זי נאָך ניט שטעלען קיינע מניעות פאַר דער ענטוויקלונג פון אידישען קהלה־לעבען.

אזוי איז דאָס געזעץ. פאַקטיש אָבער איז די לאַגע פונקט דער היפוך. די אסימילאַטאָרישע און קאַפּיטאַליסטישע „פיהרער" פון עסטרייכישען אידענטום זיינען אויך פאַקטיש די גאַנצע דעה־זאָגער פון דער קהלה־פער־וואַלטונג. זיי האָבען אין אַלע קהלות איינגעפיהרט וואהל־פּריווילעגיעס פאַר די רייכע און האָבען צוגענומען דאָס וואהל־רעכט ביי די ברייטע פאָלקס־מאַסען. קיין שום נאַציאָנאַלע טעטיגקייט לאָזען זיי ניט צו, זייער גאַנצע אַרבייט טראָגט אַ קאַזיאָנעם, ביוראָקראַטישען כאַראַקטער, און בעשרענקט זיך מיט „רעליגיאָן" און „פילאַנטראָפּיע". די נאַציאָנאַלע בעוועגונג צווי־שען די אידען אין עסטרייך האָט אין זינען אויך צו רעפאָרמירען די קהלה: דאָס עסטרייכישע געזעץ גיט די מעגליכקייט דאָס צו טאָן, נאָר די פיהרער פון דער קהלה האַלטען די מאַכט זעהר פעסט און לאָזען ניט אויסנוצען דאָס געזעץ לטובת די נאַציאָנאַל־אידישע בעדערפנישען. די אידישע סאָציאַ־ליסטען פון אסימילאַטאָרישער און בונדיסטישער שאַטירונג געהען אויך אין דעם פּרט האַנד־ביי־האַנד מיט די קאַפּיטאַליסטישע אסימילאַטאָרען און שטערען יעדען פערזוך צו דעמאָקראַטיזירען די אידישע קהלה.

אינ'ם פּראָגראַם און קאַמף פון די פּועלי־ציון און ציוניסטען אין עסטרייך פערנעהמט די רעפאָרם פון דער קהלה אַ חשוב'ען פּלאַץ, און ווען זייערע פאָדערונגען זאָלען פערווירקליכט ווערען, וואָלט די קהלה געוואָרען

דער גרונד־שטיין, אויף וועלכען עס זאָל אויסוואַקסען די געביידע פון נאַציאָנאַל־אידישער אויטאָנאָמיע, די פרייע אונגעשטערטע און ווירדיגע נאַציאָנאַלע ענטוויקלונג פון די אידישע מאַסען.

* * *

אין באָסניען־הערצעגאָווינא ווערען געזעצליך בכלל קיינע נאַציעס ניט אַנערקענט, דערפאַר אָבער געניסען די פיער רעליגיעזע גרופּען פון דער בעפעלקערונג, די מוסולמאַנען, די גריכיש־אָרטאָדאָקסען, די אידען און די קאַטאָליקען, פּאָליטישע גלייכבערעכטיגונג און זיי בילדען בעזונדערע „רעליגיעזע קוריעס“ ביי די וואהלען צום לאַנדטאַג. באָסניען־הערצעגאָווינא איז, בזה האופן, דאָס איינציגע לאַנד אין דער וועלט, וואו דער פּרינציפּ פון אַ אידישע וואהל־קוריע איז דורכגעפיהרט געוואָרען אין געזעץ. חוץ דעם זיינען די אידען בכלל גלייכבערעכטיגטע בירגער פון לאַנד. די אַלע רעכט און פּריווילעגיעס שטאַמען נאָך פון דער טערקישער עפּאָכע, ווען באָסניען און הערצעגאָווינא האָבען געהערט צו דער טערקיי (ביז 878־ יאָהר).

וועגען אונגאַרן מיט איהר גרויסער אידישער בעפעלקערונג (אַ מיליאָן אידען, וואָס בילדען אַזאַ גרויסען פּראָצענט פון דער בעפעלקערונג, ווי אין עסטרייך און אין רוסלאַנד) איז כמעט ניטאָ וואָס צו זאָגען. פער־זענליכע און בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג האָבען דאָרט די אידען זינט 1868 יאָהר, אַ רעגירונגס־אַנטיסעמיטיזם לאָזט זיך דערוייל וועניג־וואָס פיהלען, קיין נאַציאָנאַלע רעכט פערלאַנגען די אידען ניט, דאָס אינערליכע לעבען איז ביי זיי פּרימיטיוו, און רעליגיעזע אויטאָנאָמיע האָבען זיי אין פולען מאָס. נאָר אַ סך סמנים בעווייזען, אַז פריהער אָדער שפּעטער וועט פאָרקומען אַן ענדערונג, אַז די לאַגע אין אונגאַרן וועט ווערען עהנליך צו דער לאַגע אין עסטרייך (אונגאַרן איז אויך אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט, מיט אַלע וואַקסענדע סמנים פון נאַציאָנאַלען קאַמף), און די לאַגע אין די געדיכט־אידישע פּראָווינצען, מאַראַמאַ... טראַנסילוואַניען, וועט עהנליך ווערען צו דער לאַגע אין גאַליציען.

## די רעכטליכע לאַגע פון אידען אין דער טערקיי.

טערקיי איז דאָס איינציגע לאַנד אין דער אַלטער וועלט, וואו אידען האָבען ניט געליטען פון בעזונדערע פערפאָלגונגען, גזרות און בעגרענצונגען. אַפּטמאָל האָבען זיי אפילו דאָרט פערנומען אַ פּריווילעגירטע אויסנאַמסלאַגע.

שוין דער צווייטער אָטאָמאַנישער סולטאַן, אורחאַן גאזי (1326—1359) האָט איינגעלאַדען דמשק'ער און ביזאַנטיער אידען צו קומען בעזעצען זיך אין ברוסא, די דאַמאָלסדיגע טערקישע הויפּט־שטאָדט. אין אַ ספּעציעלען פירמאַן האָט ער זיי ערלויבט צו גרינדען אַ שול און האָט זיי געשאָנקען אַ בעזונדערען קוואַרטאַל אויף צו בעזעצען זיך. די אידען האָבען פון די ערשטע סולטאַנען געקראָגען די רעכט צו בעשעפטיגען זיך מיט אַלערליי געשעפטען און מלאָכות, צו בעזיצען אונבעוועגליכע אייגענטום און צו וואוינען איבעראַל, אָהן שום בעגרענצונג. און דערפאַר האָבען די סולטאַנען כמעט אין די אַלע שטעדט, וואו זייערע זיעגרייכע אַרמעען זיינען אריין, געטראָפען אידישע קהלות וואָס האָבען זיי אויפגענומען מיט פרייד און פריינדשאַפט: אומעדום איז די טערקישע אַרמיע געווען דער מלאך הגואל פאַר די ליידענדע אידען.

בשעת סוליימאַן דער ערשטער האָט איינגענומען בודאַפּעשט, האָט איהם אַ איד, אין דער שפּיצע פון אַ שטאָדטישער דעפּוטאַציע, איבער־געגעבען די שליסלען פון שטאָדט.

נאָך דעם ווי מעכמעד פאַטיך (דער עראָבערער) האָט איינגענומען קאָנסטאַנטינאָפּאָל (1453), האָט ער איינגעלאַדען די אידישע געמיינדעס אין אזיען זיי זאָלען קומען בעזעצען זיך אין דער נייער טערקישער הויפּט־שטאָדט. די אידען האָבען דאַן בעקומען אַלע פּריווילעגיעס פון די ניט־מוסולמאַנישע אונטערטאַנער אויף נאַציאָנאַל־רעליגיעזער זעלבסט־פערוואַל־טונג; דער אידישער חכם־באשי, משה גאַפּסאַלי, האָט בעקומען אַ זיץ אין דעם קייזערליכען דיוואַן צוזאַמען מיט דעם גריכישען פּאַטריאַרך. דער איד משה המון איז בעשטימט געוואָרען אַלס פינאַנס־מיניסטער און דער בעריהמטער כאַקים יעקב אַלס דער סולטאַנישער לייב־מעדיקער.

די גינסטיגע און פרייע לעבענס־בעדינגונגען פון די אידען אין טערקיי האָבען צוגעצויגען אידען פון אַנדערע לענדער; פון דייטשלאַנד האָבען אידען אין די יאָהרען 1450—1500 עמיגרירט מאַסענוויוז אין דער טערקיי. ווען פערדינאַנד און איזאַבעלאַ האָבען אַרויסגעטריבען איבער 200,000 אידען פון שפּאַניען, האָט דער סולטאַן באַיאַזיד דער צווייטער אַרויסגעגעבען אַ בעפעהל צו אַלע זיינע בעאַמטע אויפצונעהמען די פערטריבענע אידען פריינדליך און הארציג, און טויט־שטראָף האָט געדראָהט יעדען איינעם, וואָס וועט זיי שלעכט בעהאַנדלען. מאַסען ספרד'ישע אידען האָבען זיך בעזעצט אין קאָנסטאַנטינאָפּאָל, אַדריאַנאָפּאָל, סאַלאָניק, ברוסה א. אַז. וו. און האָבען פערנומען אַ פּראָמינענטען פּלאַץ אין עקאָנאָמישען און פּאָליטישען לעבען פון טערקיי. דאָן יוסף הנשיא, פון די ספרד'ישע אנוסים, איז געוועזען דער

נאָהענטסטער פריינד פון סולטאַן סולייםאַן און פון זיין זוהן סולטאַן סעלים (דער צווייטער), וואָס האָט איהם גמאכט פאַר הערצאָג פון נאקסאָס און איהם געגעבען א טשארטער צו קאָלאָניזירען טבריה און איהר געגענד און בילדען דאָרט א אידישען ישוב. אַן אַנדער איד, שלמה אשכנזי, איז געוועזען טערקישער אַמבאַסאַדאָר אין ווענעציע. דער גרויס־האַנדעל אויף דער יבשה און אויפ׳ן ים, די אָבצאָהלונגען צו דער מלוכה האָבען זיך געפונען גענצליך אין אידישע הענד.

די טערקישע רעגירונג האָט זיך ניט בענוגענט מיט די פריינדליכע בעציהונגען צו די אידען אין טערקיי — נאָר זי האָט אויך אָפטמאָל געשטיצט די אידען אין אויסלאַנד.

ווען דער פּויפּסט פּויל דער פערטער האָט אין יאָהר 1555 בעפוילען אריינצוואַרפען אין תפיסה די אידען פון אַנקאָנאַ און צו קאָנפיסקירען זייער פערמעגען האָט דער סולטאַן סוליימאַן קאַנוני (דער געזעצגעבער) איהם געדראָהט צו פערטיליגען די קריסטליכע אונטערטאַנער, אויב די אידען וואָס געפינען זיך אונטער זיין שוץ וועלען ניט בעפרייט ווערען. ווען די פראַנצויזישע רעגירונג האָט ניט געוואָלט בעצאָהלען א חוב פון 150,000 דוקאַטען וואָס זי איז געווען שולדיג צו דאָן יוסף הנשיא — ווייל ער איז געוואָרען פון א קריסט א איד — יוסף הנשיא איז געוועזען פון די אנוסים — האָט דער סולטאַן סעלים דער צווייטער פערכאַפּט די פראַנצויזישע שיפען וואָס האָבען זיך געפונען אין טערקישע פּאָרטען, און דערמיט געצווינגען דעם פראַנצויזישען קעניג צו בעצאָהלען דעם חוב.

נאָר אין זיבעצעהנטען יאָהרהונדערט, ווען די פּאָליטישע מאכט איז איבערגעגאַנגען פון די סולטאַנען צו די מיליטערישע קאָמאַנדירען, איז די אידישע לאַגע פערערגערט געוואָרען. די הויף־לייט האָבען געפיהרט אינטריגעס געגען די איינפלוסרייכע אידען, און די צואווייל־עוועטע יאַנוטשאַרען, וואָס זיינען געוואָרען די אמת׳ע בעלי בתים פון טערקיי, האָבען געראַבעוועט דאָס אידישע פערמעגען. אויך דער רעליגיעזער משוגעת פון די שבתאי־צבי׳ניקעס האָט פעראורזאַכט אַן עקאָנאָמישע, גייסטיגע און פּאָליטישע אָפּשוואַכונג פון דעם אָטאָמאַנישען אידענטום. פערווירט דורך די משיח׳ישע אויפרעגונגען, האָבען די אידען פערנאַכלעסיגט זייערע געשעפטען, און דערווייל האָבען די קריסטען פערכאַפּט זייער פּלאַץ. די משיח׳ישע בעוועגונג האָט אויך פערערגערט די פּאָליטישע סיטואַציע פון די אידען, ווייל דער סולטאַן האָט אין דעם געזעהן ניט א רעליגיעזע משוגעת, נאָר א פּאָליטישען אויפשטאַנד. דער געשטיגענער פאַנאַטיזם האָט אָפּגעטויטעט דעם אידישען אונטערנעהמונגס־גייסט און ענערגיע, און די אידען האָבען פון דאַן

אַן אָנגעהויבען צו זינקען מאָראַליש און אינטעלעקטועל — און זיי האָבען שוין מעהר ניט געקאָנט שפּיעלען אַזאַ אָנגעזעהענע פּאָליטישע און עקאָנאָמישע ראָל, ווי פריהער. די קריסטליכע בעלקער, די גריכען און דער־הויפּט ארמענער, האָבען פערנומען זייער אָרט.

אַזוי האָט זיך דאָס געצויגען ביז'ן אָנהויב פון ניינצעהנטען יאָהר־הונדערט, ווען די טערקיי איז ארויף אויפ'ן וועג פון רעפאָרמען. די רעפאָר־מעס האָבען זיך אָנגעהויבען מיט דער וויכטיגער פאַסירונג, וואָס איז בעקאַנט אין דער טערקישער היסטאָריע מיט'ן נאָמען „גליקועליגע געשעהעניש" („וואַקאַי־הייריע") — דאָס איז די בלוטיגע פערניכטונג פון די יאַניטשאַרען (15 יוני, 1826), וואָס האָבען ביז דאַן קאָנטראָלירט די גאַנצע מלוכה־מאַשין אין טערקיי און אָנטקעגען געשטעלט זיך יעדען פערזוך פון פּאָליטישע ענדערונגען. די יאַניטשאַרען זיינען אויך געווען יענע מאַכט, וואָס האָט זעהר אָפט פערפאָלגט און געקריוודעט די אידען.

ביז'ן 19טען יאָהרהונדערט האָט אין טערקיי געהערשט בלויז דאָס רעליגיעזע, מוסולמאַנישע רעכט, און ביז דאַן איז די ניט־מוסולמאַנישע בעפעלקערונג, די זאָגענאַנטע ראַיאַ (אידען און קריסטען) ניט געווען גלייכ־בערעכטיגט מיט דער הערשענדער מוסולמאַנישער בעפעלקערונג. זיי האָבען געמוזט צאָהלען אַ בעזונדערע טאַקסע (האַראַדזש), זיי האָבען ניט געטאָרט גלייך ווי די מוסולמאַנער ערווערבען אונבעוועגליכעס אייגענטום, זיי זיינען געווען אויסגעשלאָסען פון פערשיעדענע מלוכה־דינסטען, זיינען געווען ארויסגענומען פון מיליטער־דינסט און אָנשטאָט דעם געדאַרפט צאָהלען אַ בעזונדערע טאַקסע („בעדעל אסקעריע"). דאָס איז ניט געווען קיין ספּעציעל אידישע בעגרענצונג. אַלע ניט־מיכאַמעדאַנער האָבען געטאָסען דעם זעלבען גורל. דעם איסלאַם, וואָס איז דאַן געווען ניט נאָר די הערשענדע רעליגיע, נאָר אויך דאָס הערשענדע פּאָליטיש־יורידישע סיסטעם, האָט בעטראַכט די ניט מוסולמאַנישע בעפעלקערונג ווי בעזיעגטע, וועלכע מ'דאַרף טאָלערירען, אָבער ניט אַוועקשטעלען אויף איין מדרגה מיט די זיעגער און ערָאָבערער.

די לאַגע פון די „ראַיאַ" האָט זיך אָנגעהויבען צו פערבעסערען, ווען אין טערקיי האָט זיך אין 19 יאָהרהונדערט דערוועקט די בעוועגונג פון „טאַנזימאַט" — ד. ה. וועלטליכע מאָדערנע רעפאָרמען. נאָך דעם ווי די יאַניטשאַרען זיינען פערניכטעט געוואָרען האָט מען גענומען איינפיהרען פערשיעדענע רעפאָרמען אין מיליטער, אַדמיניסטראַציע און רעכטס־אינ־סטיטוטען אויפ'ן אייראָפּעאישען שטייגער, און די „ראַיאַ" זיינען ביסלעכ־ווייז אויסגעגליכען געוואָרען אין זייערע רעכט מיט די מוסולמאַנער.

אויך די אידען האָבען פּראָפּיטירט פון די נייע אָרדנונגען, כאָטש זיי האָבען זיך שוין מעהר ניט אומגעקעהרט צו זייער אַלטער פּריווילעגירטער אויסנאהמס־לאַגע. דאָס איז געוועזען סולטאַן אבד־אול־מעדזשיד, וואָס האָט פאָלשטענדיג אויסגעגליכען די רעכטליכע לאַגע פון „יאהודי מילעטי" („די אידישע נאַציע" — אזוי ווערען די אידען אָפיציעל אָנגערופען אין טערקישען שטאַטס־רעכט) מיט דער לאַגע פון אַנדערע פּריווילעגירטע קריסט־ליכע „נאַציעס". דער פאָרשטעהער פון די פראנצויזישע אידען אַלבערט כהן האָט צוזאמען מיט'ן טערקישען גרויס־וויזיר רעשיד פּאשאַ פעסטגע־שטעלט די פאָלגענדע פאָרמולע בנוגע דער רעכטליכע לאַגע פון אידען אין טערקיי: „אַלע רעכט, פּריווילעגיעס און הנחות, וואָס זיינען געגעבען געוואָרען אָדער וועלען געגעבען ווערען וואָסערע ס'איז קריסטליכע גע־מיינדע — ווערען דערמיט אַליין אויך געגעבען די אידען".

דער סולטאַן אבד־אול־מעדזשיד האָט בעשטעטיגט די פאָרמולע — און האָט טאקע געהאלטען וואָרט, ווען ער האָט ארויסגעלאָזט די צוויי בעריהמטע מאניפעסטען: חאטי־שעריף אין גיול־חאַנע (1839) און חאַטי־היומאַיון (1856); אין די מאַניפעסטען ווערען אָבגעשאפען די בעגרענ־צונגען פון די ראַיאַ, און פאַר אַלע אונטערטאַנער, אָהן אונטערשיעד פון רעליגיע, ווערט גאראַנטירט: 1) זיכערהייט פון לעבען, אייגענטום, עהרע; 2) בירגערליכע גלייכהייט; 3) פרייהייט פון רעליגיע און נאַציאָנאַלער ערציהונג; 4) ספּעציעלע און געמישטע געריכטען; 5) נאַציאָנאַל־רעלי־גיעזע רעפּרעזענטאַציעס אין דער לאָקאלער און פּראָווינציעלער אדמיני־סטראַציע. די אידען בעקומען די זעלבע רעכט וואָס ארמענער און גרעקען. נאָך דעם בעריהמטען עלילת־דם אין דמשק (1840) גיט דער סולטאַן ארויס אַ ספּעציעלען פירמאַן צו בעשיצען די אידען געגען אַזעלכע בלבולים.

די אידען, ווי אויך די קריסטען, זיינען אָבער נאָך אַלץ ניט געווען גענצליך גלייכבערעכטיגט מיט די הערשענדע מוסולמאַנער. אין טערקישען רעכט איז נאָך אַלץ פערבליבען דער אונטערשיעד צווישען די עכטע פול־בערעכטיגטע בירגער — די מוסולמאַנער — און די מינדערבערעכטיגע אונ־טערטאַנער, בירגער פון צווייטער מדרגה, וואָס זיינען בעצייכענט געוואָרען מיט דעם בעליידיגענדען טערמין „ראַיאַ". און נאָר אין 1876 יאָהר, ווען ס'איז פּראָקלאמירט געוואָרען די טערקישע קאָנסטיטוציע, זיינען אָבגע־שאפט געוואָרען די לעצטע רעכטליכע אונטערשיעדען, וואָס האָבען אָב־געטיילט די „כופרים" ניט־מוסולמאַנער פון די „גלויביגע" מוסולמאַנער. דער טערמין „ראַיאַ" איז אויסגעמעקט געוואָרען פון אָטאָמאַנישען רעכטס־לעקסיקאָן. אַלע אונטערטאַנער, אָהן אונטערשיעד פון רעליגיע, ווערען

אנגערופען מיט'ן נאמען „אסמאנלי“ (אטאמאן) און האבען די זעלבע ביר־גערליכע און פאליטישע רעכט. די אידען ווערען אלזא פולבערעכטיגטע בירגער, און אין דעם ערשטען טערקישען פארלמענט זיינען די אידען געווען פערטראטען דורך דריי דעפוטאטען און צוויי סענאטארען.

די קאנסטיטוציע האט אבער ניט געהאט קיין אריכת־ימים. אבד־אול־כאמיר, וואס איז דאן געווארען סולטאן, האט פערמאכט דעם פארלאמענט און פאקטיש אבגעשאפט די קאנסטיטוציע. די אידישע רעכטליכע לאגע האט זיך אבער ניט געענדערט צום שלעכטען, מיט אויסנאהם פון מיליטער־דיענסט, פון וועלכען זיי זיינען פערבליבען, צוזאמען מיט אלע ניט־מוסול־מאנער, אויסגעשלאסען, און פאר וואס זיי האבען געמוזט צאהלען א בעזונ־דערען שטייער, „בעדעל־אסקעריע“. נאך דער יונג־טערקישער רעוואלוציע אין 1908 איז די קאנסטיטוציע ווידער אריין אין קראפט און דער פארלא־מענט האט זיך געעפענט. די אידען ווי אויך די קריסטען, זיינען אויסגע־גלייכט געווארען אויך אין מיליטער־דיענסט, און ס'איז אלזא פאלשטענדיג דורכגעפיהרט געווארען די גלייכבערעכטיגונג פון די אידען אין טערקיי — מיט דער אויסנאהמע פון ספעציעלע געזעצען פאר דער אידישער איינוואנ־דערונג און לאנדס־בעזיץ אין ארץ ישראל.

ארץ ישראל בעלאנגט צו טערקיי זינט 1517. אויך דא, ווי אין גאנץ טערקיי, זיינען ניט געמאכט געווארען קיינע ספעציעלע בעגרענצונגען פאר אידען. ווי ס'איז שוין פריהער דערמאנט געווארען, האבען די אידען זאגאר אמאל בעקומען א מין טשארטער אויף א קליינעם טייל פון ארץ ישראל — דאס איז אין די זעכציגער יאהרען פון 16טען יאהרהונדערט; דער סולטאן סוליימאן קאנוני האט געשאנקען דאן יוסף הנשיא א פירמאן צו גרינדען א אידישע קאלאניזאציע אין טבריה'ר געגענד.

דאס ענטשטעהן פון די בעגרענצונגען פאר אידען אין א"י איז ענג פערבונדען מיט דער מאדערנער נאציאנאלער בעוועגונג צו שאפען אין א"י א היים פאר'ן אידישען פאלק. אין 1882, נאך די פאגראמען און רעפרע־סיעס געגען אידען אין רוסלאנד, האט זיך אנגעהויבען א שטארקע בעוועגונג פון ישוב א"י. אין קאנסטאנטינאפאל האבען דאן פערשיעדענע שתדלנים געפיהרט אונטערהאנדלונגען מיט דער טערקישער רעגירונג וועגען אידישער קאלאניזאציע אין א"י. צווישען זיי האט זיך אויך געפונען דער בעקאנטער אליפאנט, אן ענגלישער קריסט, וועלכער איז נאך אין 1879 ארויס אין זיין בוך „לענד אוו גילעאד“ מיט א פראיעקט צו גרינדען א אידישען אויטא־נאמען ישוב אין א"י. די טערקען האבען איהם אבער חושד געווען, אז ער איז אן ענגלישער אגענט און ארבייט אין די אינטערעסען פון ענגלאנד,

אין דער זעלבער צייט האָבען די טערקישע קאָנסולען אין רוסלאנד בעריכטעט זייער רעגיערונג וועגען אַ שטארקער אידישער עמיגראציע וואָס קלייבט זיך נאָך א"י. די „הויכע פּאָרטע" האָט מורא געקראָגען, אז די אידען מיינען גאָר צו גרינדען אַ בעזונדערע מלוכה אין ארץ ישראל, און זי האָט ארויס־געגעבען אַ בעפעהל אז די אידען וואָס קומען אין ארץ ישראל טאָרען מעהר ניט פארבלייבען דאָרט ווי דריי חדשים, ווי אויך אַז מ'זאָל פרעמדע אידען ניט פערקויפען קיין אונבעוועגליכעס אייגענטום. אין 1890 האָט זי ארויסגע־געבען אַ בעפעהל, אז מ'זאָל פון יעדען איד, וואָס קומט אריין אין לאנד, צונעהמען זיין פּאספּאָרט און ארויסגעבען אָנשטאָט דעם אַ רויטען צעטעל וואָס צייגט אויף די וואוינרעכט פון בלויז דריי חדשים.

די בעגרענצונג פון דריי חדשים איז אין לעבען קיינמאָל ניט דורכ־געפיהרט געוואָרען — דער איינציגער צייכען פון דעם פערבאָט איז גע־בליבען דער רויטער צעטעל, וועלכען מ'פלעגט ארויסגעבען די אידישע איינ־וואנדערער אין א"י. מ'האָט אָבער נאָך די דריי חדשים קיינעם ניט ארויס־געשיקט. אין 1913 איז אויפ'ן פּראָטעסט פון חכם־באַשי, דעם אָפיציעלען פאָרשטעהער פון „דער אידישער נאציע" אין טערקיי, דער רויטער צעטעל אָבגעשאפט געוואָרען. דער פערבאָט פון אידישער אימיגראציע איז גע־בליבען ווי פריהער — אויפ'ן פּאפּיער.

ווי מיר האָבען געזעהן ביז אהער, צייכענט זיך אויס די טערקישע מלוכה מיט איהר טאָלעראנטער און פריינדליכער שטעלונג צו די אידען. מיט דער אויסנאהם פון די פערבאָטען פאר אידישע איינוואנדערונג און לאנד־בעזיץ אין ארץ־ישראל, זיינען אין טערקיי קיינמאָל ניט געשאפען געוואָרען קיינע ספּעציעלע אידישע גזרות און רעכטס־בעשרענקונגען. דאָס אינטערעסאנטסטע אָבער אין דער רעכטליכער לאַגע פון די אידען אין טערקיי איז די נאציאָנאל־רעליגיעזע אויטאָנאָמיע און רעכט, וואָס אידען געניסען אין טערקיי צוגלייך מיט די אנדערע נא־ציאָנאליטעטען פון לאנד.

טערקיי איז אַ „נאציאָנאליטעטען־שטאַט", ד. ה. אַ מלוכה וואָס איז צוזאמענגעשטעלט פון פערשיעדענע פעלקער און נאציאָנאליטעטען, ווי עסטרייך און רוסלאנד, נאָר אחוץ די רעכט וואָס געהערען די טערקישע אונטערטאנער אלס יחידים איז דאָרט פאראן בעזונדערע רעכט וואָס געהערען די נאציאָנאליטעטען אלס גרופּען. די טערקיי איז אַ טעאָקראַ־טישע מלוכה — דער באזיס פון דער מלוכה־אָרדנונג איז דער איסלאם, די הערשענדע רעליגיע אין טערקיי. דער אויבערהאר פון דער מלוכה, דער פאדישאה, איז גלייכצייטיג דער הערשער פון איסלאם, דער חאליף (מוכא־

מעד׳ס פערטרעטער) פון אַלע „גלויביגע“. רעליגיע איז דאָ אַ שם נרדף
מיט נאַציאָנאליטעט, און די נאַציאָנאלע רעכט זיינען צוזאמענגעפּלאָכטען
מיט רעליגיעזע אַזוי שטאַרק, אַז ס׳איז אוממעגליך אָבטיילען איינס פון
אַנדערען.

די ניט־מוסולמאַנישע אונטערטאַנער אין טערקיי זיינען פעראייניגט
אין נאַציאָנאַל־רעליגיעזע געמיינשאפטען וואָס ווערען אָפיציעל אַנערקענט
אלס „מילעט“ (נאַציאָן). די גריכען, אַרמענער, אידען בילדען אין טערקיי
דריי מילעטען. די אידען ווערען אָנגערופען „יאַהודי מילעטי“. יעדער
„מילעט“ האָט אַן אינערליכע אויטאָנאָמיע, וואָס בעשטעהט פון אַן אויס־
דערוועהלטען „נאַציאָנאַלען ראַטה“ (מעדזשליס אומומי) און אַ גייסטליכען
„נאַציאָנאלען שעף“ (מילעט באַשי). דער קריסטליכער שעף רופט זיך
פאַטריאַרך, דער אידישער — „חכם־באַשי“. יעדעס „מילעט“ האָט אויטאָ־
נאָמיע אין אַלץ, וואָס איז נוגע צום רעליגיעזען קולט, געמיינדען, געזעל־
שאַפטליכע און צדקה־אַנשטאַלטען, ערציהונג און אונטער־
ריכט. יעדעס „מילעט“ האָט די רעכט צו ער־
ציהען די קינדער אין אייגענע שולען און אין
דער נאַציאָנאַלער שפּראַך. די עלעמענטאַרע און
מיטעלע שולען וואָס בעלאנגען צו די פערשיע־
דענע מילעטען און וואו ס׳ווערט אונטערריכט
אין דער אייגענער שפּראַך, האָבען די זעלבע
רעכט ווי די רעגירונגס־שולען, וואו ס׳ווערט
אונטערריכט אין דער טערקישער שפּראַך, — דער
אָפיציעלער שפּראַך פון דער מלוכה. אַזוי, צום בייּ־
שפּיעל, האָט די העברעאישע גימנאַזיע אין יפו די זעלבע רעכט וואָס די
רעגירונגס מיטעל־שולען, און אַ שילער וואָס ענדיגט די אידישע גימנאַזיע
ערוועבט די זעלבע פּריווילעגיעס ווי איינער וואָס ענדיגט אַ טערקישע
גימנאַזיע.

די רעכט און פּריווילעגיעס פון די מילעטען זיינען גאַראַנטירט גע־
וואָרען אין פערשיעדענע צייטען אין ספּעציעלע פירמאַנען (פעראָרדנונגען)
פון די טערקישע הערשער און בעשטעטיגט געוואָרען אין דעם עלפטען
פּאַראַגראַף פון דער טערקישער קאָנסטיטוציע. עס מערקט זיך אָבער אַ
שטאַרקע טענדענץ אין דער פּאָליטיק פון די יונג־טערקען צו פערשמעלערען
און פערקלענערען ווי ווייט מעגליך די בעזונדערע רעכט פון די נאַציאָנאַ־
ליטעטען, ספּעציעל אויפ׳ן געביט פון ערציהונג. אין 18טען פּאַראַגראַף
פון זייער פּראָגראַם ערקלעהרען די יונג־טערקען („פּאַרטיי פון איינהייט

אין פארטשריט" — „איטעכאד ווע־טעראקי") : „אום צו געבען דער ערציהונג פון דער אטאמאנישער בעפעלקערונג אן איינהייטליכע פארם, וועלען די פריוואטע שולען און די יעניגע וואס געהערען צו פערשיעדענע נאציאנאליטעטען פון לאנד אונטערגעווארפען ווערען די קאנטראל און אינספעקציאן פון דער רעגירונג". זיי גיבען אבער צו אין זעלבען פאראגראף : „אבער מיט אכטונג צום פרינציפ פון ניט־אריינמישען זיך אונטערריכט פון דער מוטער־שפראך, גלויבען און ליטעראטור פון איטליכער נאציאנאליטעט".

יעדעס „מילעט" האט זיך זיין קאנסטיטוציע, וואס ווערט אפיציעל אנערקענט אין די טערקישע געזעצען. אויך די אירען האבען זייער קאנסטיטוציע וואס רופט זיך „חכם־חאנע ניזאם־נאמעסי". ביז די זעכציגער יאהרען פון 19טען יאהרהונדערט האט דאס אידישע „מילעט" ניט געהאט קיין פעסטגעשטעלטע ארדנונג און פלאן פאר זיין פערוואלטונג, און דאס האט געבראכט צו פיעל אינערליכע סכסוכים און רייבערייען. אום אויסצומיידען ווייטערדיגע שוועריגקייטען האט די רעגירונג בעשלאסען אז א קאמיסיע, צוזאמענגעשטעלט פון אידישע נאטאבלען, גייסטליכע און וועלטליכע, זאל אויסארבייטען א קאנסטיטוציע, ענליך צו דער, וואס ס'האבען די גריכען און ארמענער. נאך דעם ווי די קאמיסיע האט די קאנסטיטוציע פערפאסט, האט זי די „הויכע פארטע" דורכגעזעהן און דער סולטאן אבדול־אזיז האט זי (אין 1865) בעשטעטיגט. די זעלבע קאנסטיטוציע איז פערבליבען ביז היינט אהן אירגענד וועלכע ענדערונגען.

לויט דיזער קאנסטיטוציע איז דער חכם־באשי דער שעף פון דער אידישער נאציע אין טערקיי און ווערט אויסגעקליבען דורך דעם נאציאנאלען ראטה (מעדזשלים אומומי). די וואהלען פון חכם־באשי דארפען בעשטעטיגט ווערען פון סולטאן אין א ספעציעלער איראדע. עס ווערט דאן פערעפענטליכט א סולטאנישער מאניפעסט, „בעראט", וואו ס'ווערען אויסגערעכענט די פליכטען און רעכטען פון חכם־באשי און ווערט פארגעלעזען אין דער „הויכער פארטע". דער חכם־באשי ווערט דאן אנגענומען ביים סולטאן מיט פייערליכע צערעמאניעס, פונקט ווי מ'מאכט א נייעם אמבאסאדאר פון א פרעמדער מלוכה.

דער חכם־באשי איז דער פערמיטלער צווישען דער רעגירונג און דעם אידישען „מילעט", און בעזונדערס צווישען דער „הויכער פארטע" און דעם נאציאנאלען אידישען ראט (מעדזשלים אומומי). דער חכם־באשי מוז אויספיהרען אלע בעשלוסען פון מעדזשלים, סיידען זיי זיינען געגען געזעץ ער אליין האט ניט די רעכט אנצונעהמען וואסערען ס'איז בעשלוס.

דער „נאצ. ראט" (מעדזשלים אומומי) בעשטעהט פון 80 מיטגלידער,

20 גייסטליכע („חכמים“) און 60 וועלטליכע. די לעצטע ווערען ערוועהלט אלע צעהן יאהר, די ערשטע ווערען ערוועהלט אויפ׳ן גאנצען לעבען.

לויט דעם געזעץ מוזען מיטגלידער פון מעדזשליס קאנען לעזען און שרייבען די אפיציעלע שפראך פון אידישען „מילעט“ (נאציע), ד. ה. העברעאיש.

דער ראט פערזאמעלט זיך איין מאל אין יאהר אויסצוארבייטען א בודזשעט, וועהלען די קאמיטעטען און אפנעהמען פון זיי א בעריכט.

דער ראט וועהלט אויס פון זיך צוויי שטענדיגע קאמיטעס: א וועד גשמי (מעדזשליס דזשיסמאני) און א וועד רוחני (מעדזשליס רוהאני).

דער וועד גשמי בעשטעהט פון 9 מיטגליעדער, וואס ווערען ערוועהלט דורך דעם נאציאנאלען ראט פון צווישען זיינע 60 וועלטליכע מיטגליעדער. זיין אויפגאבע איז צו בעזארגען די אינטערעסען פון „מילעט“, אויסצופיהרען די פעראָרדנונגען פון דער רעגירונג, אבצוהיטען די נאציאנאלע קאנסטיטוציע, אויפמאהנען די נאציאנאלע שטייערען, פערוואלטען מיט דעם נאציאנאלען אייגענטום און מיט אייגענטום פון יתומים א. ד. גל.

דער וועד רוחני בעשטעהט פון 7 מיטגליעדער, ערוועהלט פון צווישען די 20 „חכמים“ פון ראט. זיי גיבען זיך אב מיט רעליגיעזע זאכען, פסק׳נען שאלות און משפט׳ען ציווילע און פאמיליען־אנגעלעגענהייטען פון אידען צווישען זיך.

אין דער נאציאנאלער קאנסטיטוציע איז ניטא קיין פונקטען וועגען דער פערוואלטונג פון די לאקאלע קהלות — אבער אויך דא איז די סיסטעם כמעט די זעלבע: אין דער שפיץ פון דער קהלה שטעהט א חכם־באשי, מיט א מעדזשליס אומומי און צוויי ועדים, א וועד גשמי און א וועד רוחני. די וואהלען פון די פראווינציעלע חכם־באשים מוזען בעשטעטיגט ווערען פון חכם־באשי אין קאנסטאנטינאפאל.

די אלטע דערוועלטע, סיי דער חכם־באשי סיי די מיטגליעדער פון מעדזשליס, מוזען זיין אטאמאנישע בירגער און ווערען ערוועהלט פון אטאמאנישע אידען. אין טערקיי איז אבער פארהאן א גרויסע צאהל אידען פרעמדע אונטערטאנער, נאר אפילו פאר די פרעמדע אידען זארגט די פראקטיק פון געזעץ. אויך זיי האבען זייער פארשטעהערשאפט — זיי ערוועהלען א ספעציעלען ועד פון 12, וואס האט ניט פארמעל קיין קאמפעטענץ, פאקטיש אבער ארבייט ער צוזאמען מיט דעם וועד גשמי.

מיטגליעדער פון ועד גשמי מוזען קאנען די טערקישע און העברעאישע שפראך.

8.

## בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג.

לאָמיר רעזיומירען די פערשיידענע פאָרמען פון רעכטס־בעשרענקונגען, פון וועלכע די אידען ליידען אין די פערשיידענע לענדער.

פאַראַן לענדער, וואו די אידען זיינען בעשרענקט אפילו אין די עלעמענטארסטע מענשליכע רעכט, וואו לויט'ן געזעץ אָדער לויט די אָנגענומענע מדות פון געוואוינהייטס־רעכט („קאָמאָן לאָא") מעג מען דעם אידען בעהאַנדלען ווי אַ רעכטלאָזע חיה, זיין לעבען און זיין פערמעגען ווערען אבסאָלוט ניט געשיצט פונ'ם געזעץ. אַזוי איז דאָס אין מאַראָקאָ, אַביסיניען, אַראַביען און פּערסיען. אַביסעל העכער איז די רעכטליכע לאַגע פון די אידען אין פינלאַנד און רומעניען, וואו אונזערע ברידער דאַרפען, לויט'ן געזעץ, בעהאַנדעלט ווערען אַלס מענשען, דאָס לעבען און אייגענטום פונ'ם אידען ווערט אָפיציעל געשיצט פון געזעץ גלייך, ווי דאָס לעבען און אייגענטום פון אַלע מענשליכע וועזענס, נאָר די אידען ווערען ניט אַנערקענט פאַר בירגער פון לאַנד און האָבען, אַלזאָ, אבסאָלוט קיינע בירגער־רעכט ניט, ניט קוקענדיג דערויף, וואָס זיי טראָגען אויף זיך אַלע בירגער־פליכטען, ווי די שטייערן און מיליטער־פליכט. חוץ דעם זיינען די פינלענדישע און רומענישע אידען בעשרענקט אין וויכטיגע מענשליכע רעכט, ווי דאָס רעכט אויף בילדונג און אויף פרייער בעוועגונג און בעשעפטיגונג.

אַביסעל העכער, ווי אין רומעניען, איז טעאָרעטיש די רעכטליכע לאַגע פון די אידען אין רוסלאַנד. דאָ ווערען שוין די אידען, על פי געזעץ, אַנערקענט אי פאַר מענשען אי פאַר בירגער אפילו. און דאָס רוסישע גרונד־געזעץ זאָגט בפירוש, אז „פאַר'ן געזעץ זיינען אַלע בירגער גלייך", נאָר דאָס מיינט מען נאָר דאָס קרימינעלע געזעץ: על פי דין דאַרף דאָס לעבען און אייגענטום פון די אידען געשיצט ווערען פונקט אַזוי, ווי דאָס לעבען און אייגענטום פון אַלע אַנדערע מענשען.*) אַ טייל בירגערליכע רעכט האָבען די אידען יאָ אין רוסלאַנד, נעמליך דאָס וואַהל־רעכט צו דער שטאַטס־דומע, און אפילו אַ שטיקעל נאַציאָנאַלע רעכט אין אַ קאַפּויערדיגען זינען, נעמליך די אידישע וואַהל־קוריע פון געוויסע שטעדט א. ד. גל. נאָר דאָס געזעץ בעטראַכט

*) מיר מוזען נאָך אַ מאָל בעטאָנען, אַז לויט'ן בוכשטאַב פון געזעץ טאָר מען אפילו אין רוסלאַנד ניט מאַכען קיין פּאָגראָמען אויף אידען פונקט, ווי מ'טאָר בכלל קיין פּאָגראָמען ניט מאַכען. דער אומגליק איז נאָר, וואָס דאָס געזעץ בלייבט אַ טויטער בוכשטאַב...

אידען פאר בירגער פון צווייטען קלאַס און בעשרענקט זיי אין כמעט אַלע בירגערליכע און אפילו פּערזענליכע רעכט, ווי די וואוינונגס־ און בעוועגונגס־פרייהייט, דאַס רעכט אויף בילדונג און פרייער בעשעפטיגונג.

אין עסטרייך, צוריק, זיינען די אידען, לויט'ן געזעץ, בירגערליך גלייכ־בערעכטיגט, זיינען אָבער אינגאַנצען בערויבט אפילו פון יענע נאַציאָנאַלע רעכט, וואָס זיינען שוין אָנערקענט פאר אַנדערע פעלקער פון לאַנד. אין דער טערקיי האָבען אידען פולע מענשליכע, פולע בירגערליכע און אין אַ גרויסען מאָס אויך נאַציאָנאַלע רעכט, נאָר די לעצטע זיינען ניט אַזוי ברייט, ווי ביים הערשענדען פאָלק פון לאַנד.

פון דער איבערזיכט זעהען מיר, אַז די אידישע רעכטלאָזיגקייט, אויף וויפיעל זי איז ענטהאַלטען טעאָרעטיש אין'ם געזעץ גופא, האָט פערשיידענע פאָרמען און קאָן גרופּירט ווערען אין דריי הויפּט־קאַטעגאָריעס:

א. די בעשרענקונגען פון מענשליכע און פּערזענליכע רעכט.

ב. די בעשרענקונגען פון בירגערליכע אָדער פּאָליטישע רעכט, און

ג. די בעשרענקונגען פון נאַציאָנאַלע רעכט.*)

---

*) די טערמינאָלאָגיע איז אפילו אין דער יורידישער וויסענשאַפט נאָך ניט גאַנץ פעסטגעשטעלט, כל שכן אין דער פּאָליטישער פּובליציסטיק. פאַר מענשען, וואָס זיינען מעהר־ווייניגער בעקאַנט אין דער רעכטס־וויסענשאַפט, מוזען מיר דאָ מאַכען אַ פּאָר בעמערקונגען. דעם אויסדרוק „פּערזענליכע רעכט" אין מעהר־צאָהל דאַרף מען ניט פערמישען מיט דעם בעגריף „פּערזענליכעס רעכט" אין איינצאָהל, דאָס דייטשע „רעכטע" מיט — „רעכט". „פּערזענליכע רעכט" הייסט אַזוינע רעכט, וואָס געהערען דער פּערזאָן, אַלס פּערזאָן און ניט אַלס בירגער פון אַ שטאַט אָדער אַלס מיטגליעד פון אַ נאַציע. אַזוינע פּערזענליכע רעכט קאָנען זיין אי „פּערזענליך" אי „זאַכליך", און זעהר גוט טוען יענע יוריסטען, וואָס געברויכען אָנשטאָט „פּערזענליכעס און זאַכליכעס רעכט" די מעהר בעשטימטע אויס־דרוקען „סובּיעקטיווע און אָביעקטיווע רעכט". ווייטער, דער אונטערשייד צווישען פּערזענליכע און בירגערליכע („פּאָליטישע") רעכט איז, אייגענטליך, דערזעלביגער, ווי דער אונטערשייד צווישען פּריוואַט־רעכטליכע און עפענטליך־רעכטליכע בעציהונגען. אין טעקסט גופא וועלען מיר דערקלערען, פאַר וואָס מיר מאַכען ניט קיין אונטערשייד צווישען בירגערליכע און פּאָליטישע רעכט. און, ענדליך, וואָס אַנבעלאַנגט די בירגערליכע רעכט, דאַרף מען זיי ניט פערוועקסלען מיט'ן ציוויל־רעכט (אַזאַ פערוועקסלונג קומט אָפט פאָר אין די ראָמאַנישע און סלאַווישע שפּראַכען) און די נאַציאָנאַלע רעכט מיט'ן שטאַטס־רעכט.

א. מענשליכע און פּערזענליכע רעכט.

די געזעצגעבונג פון אַלע מאָדערנע לענדער, וואו די שקלאַפעריי איז שוין אָפּגעשאַפט געוואָרען דורכ'ן געזעץ, אנערקענט אז אַלע מענשען זיינען גלייך פאַר דעם קרימינעלען געזעץ. די הויפּט־פּרינציפּען פון קרימינאַל־רעכט זיינען: איין מענש טאָר דעם צווייטען'ס לעבען און געזונדהייט ניט שעדיגען דורך דירעקטע האנדלונגען, טאָר איהם ניט פערשאַפען קיין קערפּערליכע שמאַרצען, טאָר ניט שטעלען אין געפאהר אָדער פערניכטען דאָס לעבען פון אַן אַנדער מענשען, טאָר ניט בעליידיגען דעם עהרען־געפיהל פון א צווייטען, טאָר איהם ניט פערשקלאַפען, בעשרענקען זיין געזעצליכע האנדלונגס־פרייהייט און בעוועגונגס־פרייהייט, און יעדער מענש מוז רעספּעקטירען דאָס פּריוואַט־אייגענטום פון א צווייטען.

אין אַלע אייראָפּעאישע און אַמעריקאַנישע לענדער אָהן אויסנאַהם ווערען אָט די רעכט אַנערקענט פאַר אַלע מענשען, קיין חלוק, אויב בירגער אָדער אויסלענדער, אייגענע אָדער פרעמדע. אין די דאָזיגע עלעמענטארע רעכט ווערען די אידען בעשרענקט לויט'ן געזעץ בלויז אין מאַראָקאָ, אַביסיניען, פּערזיען און אראביען, — און דאָס אויך ניט לויט'ן געשריבענעם געזעץ פון קוראַן (אָדער עוואַנגעליום אין אַביסיניען), וועלכער פּרעדיגט מענשליכע רעכט פאַר אַלעמען, נאָר לויט דעם ניט געשריבענעם געוואוינהייטס־רעכט, ד. ה. לויט די טראַדיציאָנעלע מדות, וועלכע בעהאַנדלען די אידען אַלס נידעריגערע וועזענס.

נאָר אויב ניט נאָכ'ן געזעץ, ווערען אָבער אונזערע ברידער פאַקטיש בערויבט פון זייערע מענשליכע רעכט דורך דער רעגירונג אין אַזוינע לענדער, ווי רוסלאַנד און רומעניען. די פאָדערונג פון גלייכע מענשליכע רעכט בעציהט זיך ניט נאָר צו די באַרבאַרישע לענדער פון אפריקא און אזיען, נאָר אויך צו די אויביגע כלומרשט „ציוויליזירטע“ לענדער פון אייראָפּאַ. דורך זייער פּראַקטיק ערלויבען אָט די רעגירונגען זייערע אונטערטאַנען צו פערניכטען די אידישע לעבענס, צו פערגוואַלטיגען די אידישע עהרע (אין פּאָגראָמען), צו רויבען אידישעס אייגענטום, און דורך בלוט־בלבולים, צו בעליידיגען דעם אידישען נאָמען.

אַן אנדער זאך איז אָבער, ווען די רעגירונגס־אָרגאַנען, אַלס אַזעלכע, בעשרענקען די פרייהייט פון זייערע אונטערטאַנען, ווי אין רומעניען, פינלאַנד און רוסלאַנד ווערט בעשרענקט די בעוועגונגס־פרייהייט, די בעשעפטיגונגס־ און בילדונגס־פרייהייט פון די אידען. דאָ האָבען מיר שוין צו טאָן ניט מיט די קרימינעלע בעציהונגען פון מענש צו מענש, נאָר מיט יורידישע

בעציהונגען פון די רעגירונגס־ארגאנען צו די איינצעלנע פערזאנען. אזוינע רעכט רופען זיך דעריבער פ ע ר ז ע נ ל י כ ע רעכט. אין א ציוויליזירטען שטאט קאן קיין מענשליכעס רעכט ניט בעשרענקט ווערען. פאגראמען, בלוט־בלבולים קאנען, דעריבער, אויך ניט אנגערופען ווערען „בעשרענקונגען“: זיי זיינען, פערקעהרט, דירעקטע פערברעכענס, פ ע ר ל ע צ ו נ ג ע ן פון מענשליכע רעכט, און יענע רעגירונג, וואס ערלויבט דאס, שטעלט זיך דערמיט אליין אויסערהאלב יעדען געזעץ. דאס עלעמענטארע גערעכטיגקייטס־געוויסען פון אונזער צייט פערלאנגט, אז אזא רעגירונג זאל אראפגעזעצט און בעשטראפט ווערען.

בנוגע צו פערזענליכע רעכט, ווי די בעוועגונגס־פרייהייט א. ד. גל., קאן יא זיין א רייד וועגען בעשרענקונגען; די „טשערטא“, די פראצענט־נארמע, די פערשיידענע געזעצען געגען אידען זיינען, אלזא, בעשרענקונגען פון זייערע פערזענליכע רעכט. דאס כאראקטעריסטישע פון די פערזענליכע רעכט בעשטעהט אין דעם, וואס אזוי לאנג ווי זיי זיינען ניט בעשרענקט דורך די רעגירונגס־ארגאנען, קאנען זיי אויך ניט פערלעצט ווערען. אין דעם מאמענט, ווי די „טשערטא“ ווערט אראפגענומען, ווערט קיינער ניט קאנען פערוועהרען א אידען צו וואוינען וואו ער וויל. ווערט אפגעשאפט די פראצענט־נארמע, וועט קיין רעגירונגס־שול ניט קאנען פערהאקען איהרע טירען פאר אידישע קינדער מחמת דעם איינציגען גרונד, וואס זיי זיינען אידען.

פון דער פאקטישער אונפערלעצליכקייט פון די פערזענליכע רעכט נעהמט זיך זייער צווייטע וויכטיגע אייגענשאפט: ד י פ ע ר ז ע נ ל י כ ע ר ע כ ט ז י י נ ע ן ד י ג א ר א נ ט י ע פ א ר ד י מ ע נ ש ל י כ ע ר ע כ ט, און, פערקעהרט, די בעשרענקונגען פון פערזענליכע רעכט ברענגען צו פערלעצונגען פון די מענשליכע רעכט. דאס פערזענליכע רעכט פון א מענשען איז א בעשטעטיגונג, אז ער איז א פ ע ר ז א ן, א סוביעקט פון רעכט, און אז דאס געזעץ אליין בעטראכט איהם פאר אזעלכען. קיינער קאן ניט זיין זיכער מיט זיינע מענשליכע רעכט אזוי לאנג, ווי ער ווערט ניט בעטראכט פאר א גלייכבערעכטיגטער פערזאן. ספעציעל איז דאס ריכטיג, ווען א געוויסע ג ר ו פ ע פון דער בעפעלקערונג אדער א ג א נ צ פ א ל ק ווערט דורך דעם געזעץ בעהאנדעלט, ווי א גרופע פון צווייטען ראנג, ווען דאס געזעץ זאגט אפ א גאנצען פאלק אין די אלגעמיינע פערזענליכע רעכט. ערקלערענדיג די אידען פאר ניט קיין גלייכבערעכטיגטע בירגער, גיט דאס געזעץ דערמיט אנצוהערעניש, אז אויך אלס מענשען שטעהען די אידען נידעריגער פאר דער גאנצער בעפעלקערונג. די רעכטס־בעשרענקונגען

האָבען א דעמאָראַליזירענדיגע ווירקונג אויף דער ארומיגער בעפעלקערונג: רעספעקטירענדיג דאָס געזעץ, מוז די בעפעלקערונג ממילא פעראכטען יענע מענשען, וועלכע ווערען פונ'ם געזעץ פעראכטעט.

די רעכטס־בעשרענקונגען געגען אידען ־ערציהען אין דער ארומיגער בעפעלקערונג אינסטינקטען פון האַס און אינטאָלעראַנץ און געוואוינען זי צו צום געדאַנק, אַז מיט דעם אידען מעג מען טאָן אַלצדינג, אז דער איד איז „פויגעל־פריי“, ער ווערט פונ'ם געזעץ ניט געשעצט און ניט געשיצט. דאָס שאפט א גינציגען באָדען פאַר פּאָגראָם־אַגיטאַציע און בלוט־בלבולים, ווי בכלל פאַר אַלע אנטי־סאָציאַלע אויסערונגען פון אנטיסעמיטישע געפיהלען. *)

בכן איז אונזער ערשטע און עלעמענטאַרסטע פאָדערונג צו די רעגי־רונגען פון די רעכטלאָזע לענדער: עס זאָלען אָפּגעשאַפט ווערען אַלע יענע בעשרענקונגען פון פערזענ־ליכע רעכט, וועלכע זיינען געריכטעט געגען אידען. און ניט טיילווייז, נאָר אַלע מיט א מאָל זאָלען די בעשרענקונגען בטל ווערען, ווייל דער עיקר איז ניט נאָר דער דירעקטער שאָדען, וואָס אידען ליידען פון דער געבונדענקייט און פון די קייטען, נאָר אויך דער מאָראַלישער שאָדען: אפילו די קלענסטע רעכטס־בעשרענקונג דעמאָראַלי־זירט די ארומיגע בעפעלקערונג און שפּייזט די פעראכטונג צו אידען און די הפקרות.

ב. בירגערליכע רעכט.

אויב קיין ציוויליזירטע לאַנד פערדיענט ניט דעם נאָמען אַזוי לאַנג, ווי ס'ווערען דאָרט בעשרענקט די פערזענליכע רעכט פון גאַנצע גרופּען פון דער בעפעלקערונג, איז א קאָנסטיטוציאָנעלע לאַנד ניט מעגליך אַזוי לאַנג, ווי דאָרט בעזיצען ניט אַלע בירגער קיין גלייכען אַנטייל אין דער פּאָליטיק פון לאַנד. לויט דעם מאָדערנעם דעמאָקראַטישען רעכטס־בעגריף איז דער בירגער אַן אָרגאַנישער טייל פון שטאַט. דער שטאַט דאַרף ניט האָבען

*) זאָל מען אונז ניט פאַלש אויסטייטשען: מיר ווילען ניט זאָגען, אַז דער האַס צו אידען שטאַמט פון דער אידישער רעכטלאָזיגקייט. ס'פערשטעהט זיך, אודאי, די רעכטלאָזיגקייט שטאַמט פונ'ם האַס און איז אַ פאָלגע פון איהם. נאָר מיר ווילען בלויז זאָגען, אַז די פאָלגע ווירקט אַליין אויף איהר אורזאַך און פערשטאַרקט זי נאָך מעהר: די רעכטלאָזיגקייט סאַנקציאָנירט דעם האַס און די פעראַכטונג צו אידען.

קיין אַנדער אויפגאַבע, ווי צו רעגולירען און צו שיצען די געזעצליכע אינ־טערעסען פון אַלע בירגער. דער בירגער איז בזה האופן ניט קיין פאַסיווער אָביעקט פון דער שטאַטליכער טעטיגקייט, נאָר איהר אַקטיווער סוביעקט, ער בעטייליגט זיך אין דער טעטיגקייט פונ'ם שטאַט אויף גלייכע יסודות מיט אַלע אַנדערע בירגער.*) גלייכע רעכט און גלייכע פליכטען פאַר אַלע בירגער, איז דער פּרינציפּ פון מאָדערנער געזעלשאַפטליכקייט. דערביי מאַכט דאָס געזעץ נאָר אַן אויסנאַהם פאַר ניט פּאָליטיש־פעהיגע עלעמענטען: ד. ה. פאַר קינדער, שוואַכזיניגע, פערברעכער; און אין דער מעהרהייט לענדער ווערען גרויסע אויסנאַהמען און רעכטס־בעשרענקונגען נאָך געמאַכט פאַר פרויען.

בירגערליכע (אָדער פּאָליטישע) רעכט בעטייטען אַלזאָ דאָס רעכט אויף פּאָליטישער און געזעלשאַפטליכער טעטיגקייט: דאָס רעכט צו וועהלען און געוועהלט צו ווערען אין אַלע פערטרעטונגס־קערפּערשאַפטען פון לאַנד, און צו פערנעהמען אַלע עפענטליכע עמטער און רעגירונגס־שטעלען. חוץ דעם, האָט יעדער בירגער דאָס רעכט בעשיצט צו ווערען אין אַ פרעמדען לאַנד דורך די פערטרעטער פון זיין רעגירונג. — כדי צו געניסען אָט די אַלע רעכט, מוז מען זיין אַ ב י ר ג ע ר פון לאַנד; אויסלענדישע שטאַטס־בירגער קאָנען ניט קריגען אַזוינע רעכט, סיידען אין אַן אויסנאַהמס־פאַל, אַלס אַ בעזונדערע פּריווילעגיע. דעריבער הייסען אָט די רעכט — ב י ר־ג ע ר ל י כ ע, צום אונטערשיעד פון די מענשליכע רעכט און פּערזענליכע פּריוויהייטען: מענשליכע רעכט טאָרען בכלל ביי קיינעם ניט פערלעצט ווערען, ס'מעג זיין אַ בירגער אָדער אַן אויסלענדער, און פּערזענליכע רעכט קאָנען אין דער מאָדערנער פּראַקטיק בעשרענקט ווערען בלויז פאַר אויסלענדער.*)

---

*) דאָ איז ניט דער פּלאַץ פאַר אַ ויכוח מיט יענע רעאַקציאָנערע אָדער האַלב־רעאַקציאָנערע, האַלב־קאָנסטיטוציאָנעלע יוריסטען, וואָס בעטראַכטען דעם שטאַט פאַר אַ מין לויתן, וועלכער דאַרף איינשלינגען אַלע בירגער און בעציהען זיך צו זיי, ווי צו פּאַסיווע אָביעקטען פון זיין סואווערענעם ווילען. אפילו אַזוינע טעאָרעטיקער פון שטאַטס־רעכט לייקענען נים, אַז דער שטאַט דאַרף ג ל י י ך בעהאַנדלען אַלע זיינע בירגער.

*) לויט דער מאָדערנער יורידישער פּראַקטיק ערלויבען זיך אפילו די פריוסטע לענדער צו בעשרענקען די פּערזענליכע פריוויהייטען פון אויסלענדער, צ. ב., די איינוואַנדערונגס־געזעצען אין אַמעריקאַ ענטהאַלטען אין זיך זעהר שטרענגע בעשרענקונגען פון פּערזענליכע רעכט, אָבער בלויז פאַר אויסלענדער. דערפאַר קאָן מען דאָס ניט פערגלייכען מיט דער רוסישער „טשערטאַ“, ווייל

אויך דאָ איז כדאי צו בעטאָנען, אז די מענשליכע און פערזענליכע רעכט זיינען ביי דעם היינטיגען פרינציפּ פון גלייכהייט פאַר'ן געזעץ ענג פערבונדען מיט בירגערליכע רעכט. די אונגלייכהייט פון בירגערליכע רעכט טיילט די בעפעלקערונג אין בירגער פון פערשיידענעם ראַנג און דעמאָראַליזירט זי, דערציהט הכנעה אָדער אונצופרידענהייט ביי די בירגער פון נידעריגערען ראַנג און הפקרות ביי די פּריווילעגירטע עלעמענטען. די בירגערליכע (אָדער פּאָליטישע) גלייכבערעכטיגונג איז דערמיט א גאַראַנטיע פאַר די מענשליכע און פערזענליכע רעכט, און די לעצטע בלייבען אָהן דער ערשטער א וועניג־וואָס רעספּעקטירטער אָדער סתם טויטער בוכשטאַב. די בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג פאַר אידען וועט צוגעוואוינען די ארומיגע בעפעלקערונג און אויך די רעגירונגס־אָרגאַנען צו אכטען דעם אידען, ווייל דער איד ווערט געאכטעט פונ'ם געזעץ.

די אידעע פון „מענשליכע און בירגערליכע רעכט" איז צוערשט דעפינירט געוואָרען אין דער אַמעריקאנער „דעקלאַריישאָן אָוו אינדעפּענדענס" און אין דער פראַנצויזישער „דעקלאַראַציע פון די רעכט פון מענשען". די לעצטע האָט אָבער שטאַרק פערמישט די בעגריפען „מענש" און „בירגער", און אין לויף פון דער ווייטערדיגער פּאָליטישער ענטוויקלונג פון אייראָפּא איז געשאַפען געוואָרען דער ניט־קלאָרער טערמין „בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג", וועלכער נעהמט ארום אלע דריי קאַטעגאָריעס: די מענשליכע רעכט, וואָס געהערט צו אַלעמען, סיי בירגער, סיי אויסלענדער; די פערזענליכע פרייהייטען, וואָס געהערען צו אַלע בירגער (יעדענפאַלס, אין פּרינציפּ) און אָפטמאָל אויך צו אויסלענדער; און די בירגערליכע רעכט, וואָס געהערען, אין פּרינציפּ, צו אַלע פּאָליטיש־פעהיגע בירגער און נאָר צו זיי.

---

אַמעריקא האָט דאָס רעכט אָנצונעהמען געזעצען געגען אויסלענדער, און געגען איינענע בירגער טאָר מען אזוינע געזעצען (ווי די „טשערטאַ") ניט שאַפען. בנוגע צו די פּערזענליכע רעכט פון אויסלענדער ווערט אָפט פּראַקטיצירט דער פּרינציפּ פון געגענזייטיגקייט („רעסיפּראָסיטי"): אויף וויפיעל דו בעשרענקסט מיינע בירגער ביי זיך אָדער דו גיסט זיי פרייהייט, אויף אַזוי פיעל וועל איך ביי מיר בעשרענקען דיינע בירגער אָדער זיי פרייהייט לאָזען. פון אָט די בעמערקונגען קאָנען מיר שוין בעגרייפען דעם גאַנצען יעזואיטיזם פון רומעניען, ווען זי האָט ערקלעהרט אידען פאַר „אויסלענדער" און בעהאַנדעלט זיי לויט'ן פּרינציפּ פון „רעסיפּראָסיטי": וואָס די רומענער מעגען טאָן אינ'ם אידישען לאַנד, דאָסזעלביגע מעגען די אידען אין רומענישען לאַנד...

אינ'ם קאמף פאר אידישער עמאנסיפאציע האָט מען שטענדיג געהאט צו טאָן מיט בעשרענקונקען פון בירגערליכע און פערזענליכע רעכט, ווייל די פערזענליכע רעכט ווערען דאָך ממילא ניט בעשרענקט דאָרט, וואו ס'איז אנערקענט די בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג. אין אלע לענדער האָבען די אידען געליטען אונטער בעשרענקונגען ניט נאָר פונ'ם רעכט צו פערנעהמען עפענטליכע עמטער, נאָר אויך פונ'ם רעכט אויף בעוועגונג, בעשעפטיגונג און בילדונג.

פיהלענדיג, אז דאָ איז פאראַן א רעכטליכער אונטערשייד און ניט קאָנענדיג איהם יורידיש פאָרמולירען, האָבען די פובליציסטען זיך אָנגעכאפט פאר דעם יורידישען אויסדרוק „פאָליטישע רעכט". דערפון איז ארויסגעקומען דער אונטערשייד, וואָס מ'מאכט געוועהנליך צווישען בירגערליכע און פאָליטישע רעכט. דאָס איז אָבער א גרייז: צווישען די בירגערליכע און פאָליטישע רעכט איז קיין שום חלוק ניטאָ, דאָס איז איינס און דאָסזעלביגע: ווייל „בירגער" איז דאָך, קודם כל, א פאָליטישער בעגריף. דער ווירקליכער אונטערשייד ליעגט צווישען די בירגערליכע און פערזענליכע רעכט. *)

הכלל, מיר דארפען ביי די רעגירונגען פון די רעכטלאָזע לענדער פאָדערען גלייכע און פולע בירגערליכע רעכט פאר אידען. געוועהנליך ווערען דאָס פאָרמולירט אין די גרונד־געזעצען, אין דער קאָנסטיטוציע פון לאנד, דורך דער ערקלערונג, אז קיין בירגער קאָן ניט אויסגעשלאָסען ווערען פונ'ם רעכט צו פערנעהמען עפענטליכע עמטער א. אז. וו., בלויז אויף דעם איינציגען גרונד פון זיין רעליגיע אָדער פון זיין פאָלקס־שטאַם.

ס'הארף נאָך בעמערקט ווערען, אז יורי־יש און פאַקטיש טאָר מען ניט פערמישען די בעגריפען „בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג" און „רעלי־

*) ווען פרויען־בירגערינס, צ. ב., ווערען אויסגעשלאָסען פון ירושה־רעכט, הייסט עס, אַז זיי זיינען בעשרענקט אין זייערע פערזענליכע (אָביעקטיווע) רעכט. ווען די זעלביגע פרויען־בירגערינס ווערען אָבער אויסגעשלאָסען פון וואהלרעכט, הייסט עס, אַז זיי זיינען בעשרענקט אין זייערע בירגער־רעכט: זיי געניסען ניט די פולע בירגער־רעכט, נאָר בלויז אַ קליינעם טייל פון זיי. בכן האָט ניט קיין זינען צו פאַנאַנדערטיילען בירגערליכע און פאָליטישע רעכט, סיידען ווען מ'בעטראַכט די פאָליטישע רעכט אלס אַ טייל פון די בירגער־רעכט, ווי די יוריסטען טוען אָפטמאָל. הכלל, פאָדערנדיג פולע בירגערליכע רעכט פאַר אידען, פאָדערן מיר שוין ממילא דורך דעם אַליין אויך די פאָליטישע רעכט, און ס'איז ניט נויטיג דאָס אויסצוטיילען.

גיאנס-פרייהייט", הגם בנוגע צו אידען ווערען זיי אפט פערמישט, און מיר האבען געזעהן ביישפיעלען, ווען די רומענישע רעגירונג, א שטייגער, האט געפרובט צו נארען די עפענטליכע מיינונג, אז ביי איהר איז פולע רעליגיאנס-פרייהייט ובכן האבען זיך די אידען ניט וואס צו בעקלאגען. רעליגיעזע פרייהייט געהערט גאר צו די פערזענליכע רעכט, און ניט צו די בירגערליכע, דערצו איז דאס ניט מעהר ווי איינעס פון די פערזענליכע רעכט. היינטיגע צייטען קאן מען געניסען פולע רעליגיאנס-פרייהייט אין א רעכט-לאזען לאנד און דאך בעהאנדעלט ווערען ווי א פאריער. אזוי איז עס טאקע מיט די אידען אין רומעניען און אין פינלאנד.

די פערוועקסלונג שטאמט פון דער פעאדאלער צייט, ווען די רעליגיע איז געווען א הערשענדיגע מאכט אין פאליטישען לעבען, און יעדע אמונה איז געווען פאליטיש ארגאניזירט אין א קירך. די היינטיגע קאנסטיטוציא-נעלע ארדנונג אנערקענט אבער דעם גלויבען פאר א סוביעקטיווען צושטאנד פון פערזענליכען געוויסען, אדער פאר א געוויסער קאמבינאציע פון גלייכ-געזאנענע פערזאנען אין פארם פון א רעליגיעזער געמיינדע. ביי אידען איז אין דער פעאדאלער צייט די רעליגיע געווען דער סימן פון זייער נאציא-נאליטעט. היינט האט די אידישע נאציאנאליטעט אנדערע סמנים. און דא קומען מיר צום בעגריף פון נאציאנאלע רעכט.

## .9

## נאציאנאלע פראגע און נאציאנאלע רעכט.

וועגען פערזענליכע און בירגערליכע רעכט איז ניט געווען קיין ספק צו זאגען, ווייל ביידע בעגריפען האבען שוין אליין לאנג געקראגען בירגער-רעכט אי אין דעם פאליטישען לעבען אי אין דער יורידישער וויסענשאפט. די אידעע אבער פון נאציאנאלע רעכט איז א גאנץ נייע, א סך פראגרעסיווע פארטייען און מענשען וויסען נאך גאר ניט פון איהר וויכטיגקייט, און מיר דארפען זיך אויף איהר געניער אפשטעלען.

ווי מיר האבען געזעהן, דיענט דאס רעכט צו רעגולירען די קאנפליקטען צווישען אינטערעסען. דאס רעכט דערגרייכט דעם צוועק דערמיט, וואס עס גרעניצט די אינטערעסען פאנאנדער און צייכענט אן פאר יעדען אינטערעס די גרעניצען פון זיין קאמפעטענץ, וואס ווייטער פון זיי טאר דער אינטערעס ניט גרייכען. יעדע פערלעצונג פון א רעכט איז א הסגת גבול, אן איבערשטרייטונג פון די גרעניצען. די מענשליכע

רעכט גרעניצען פאנאנדער די אינטערעסען פון איינצעלנע פערזאָנען. די פערזענליכע רעכט לעגען א גרעניץ צווישען דער קאָמפּעטענץ פון שטאט און די פרייהייטען פון פערזאָנען. די בירגערליכע רעכט גרעניצען פאנאנדער די פּאָליטישע אינטערעסען און די פּאָליטישע טהעטיגקייט פון די בירגער.

די נאציאָנאלע רעכט שאפען א גרעניץ צווישען די אינטערעסען פון שטאט און די אינטערעסען פון א נאציע.

בדי צו פערשטעהן די זאך, דארפען מיר אלזאָ קלאָר ווערען, וואָס הייסט נאציאָנאלע אינטערעסען. א נאציע איז א היסטאָריש־אויסגעביל־דעטער קבוץ מענשען, וואָס האָבען א געמיינזאמע פערגאנגענהייט, וועמעס עקאָנאָמישעס לעבען האָט זיך ענטוויקעלט אונטער געמיינזאמע פּראָדוק־ציאָנס־בעדינגונגען און וועמעס גייסטיגע לעבען האָט דעריבער אָנגענומען די געשטאלט פון א געמיינזאמער קולטור.*) די אינטערעסען פון א נאציע קאָנען זיין דעריבער פונקט אזוי פערשיידענארטיג, ווי די אינטערעסען פון א יחיד: א נאציע קאָן האָבען עקאָנאָמישע, קולטורעלע און פּאָליטישע אינטערעסען. א נאציע קאָן פונקט אזוי בעזיצען א קאָלעקטיוועס פער־מעגען, ווי א יחיד זיין פריוואט־פערמעגען. נאָר פונקט ווי א יחיד דער־קענט מען ניט נאך זיינע מאטעריעלע רייכטימער, נאָר דורך די קערפּער־ליכע און גייסטיגע אייגענשאפטען זיינע, אזוי ווערט אויך א נאציע דער־קענט דורך איהרע אנטראָפּאָלאָגישע און גייסטיגע אייגענטימליכקייטען. די סמנים פון א יחיד זיינען: זיינע געזיכטס־שטריכען, זיין וואוקס, מאנירען, כאראקטער, זיין אינטעליגענץ, פעהיגקייטען א. ד. גל. די סמנים פון א נאציע זיינען איהרע פיזישע אייגענשאפטען (פארב פון הויט און האָר, דורכשניטליכער וואוקס, קראניאָמעטרישע פּראָפּאָרציעס א. ד. גל.) און די גייסטיגע אייגענשאפטען — שפּראך, מדות, קולטור־אוצרות.

בכן איז פאלש צו מיינען, אז נאציעס האָבען בלויז קולטורעלע אינ־טערעסען. די קולטור איז נאָר דער דייטליכסטער און בכן דער וויכטיג־סטער סימן פון א נאציע, אָבער וויט ניט דער גאנצער אינהאלט פון איהר לעבען. נאציאָנאלע אינטערעסען זיינען אלע יענע אינטערעסען, וועלכע טיילען אָפּ איין נאציע פון דער צווייטער. אויב די נאציע פער־מאָגט אן אייגענע טעריטאָריע, האָט זי טעריטאָריאלע אינטערעסען. אויב

*) ז' די בראָשורע פון ב. בּאָראָבאָוו „קלאסען־אינטערעסען און נאציאָנאלע פראגע", ווילנא 1906, און אָטאָ בויער, „די נאציאָנאליטעטען־פראגע און די סאָציאל־דעמאָקראטיע", וויען 1907.

זי האָט קיין טעריטאָריע ניט, אָדער די אייגענע קלעקט ניט פאַר איהר, און זי שטרעבט צו פערשאַפען זיך אַ נייע טעריטאָריע, דאן האָט זי קאָלאָניזאַציאָנס־אינטערעסען, אָדער יעדענפאַלס עמיגראַציאָנס־אינטערעסען. נאָר אַזוי ווי דער דייטליכסטער סימן פון אַ נאַציע איז איהר שפּראַך און קולטור, דעריבער פערנעהמען די קולטורעלע און שפּראַכליכע אינטערעסען דעם אויבען־אָן אין׳ם נאַציאָנאַלען לעבען פון אַ פאָלק.

די אינטערעסען פון אַ יחיד האָבען אַ רעכטליכע ווערדע בלויז דאַן, ווען דער יחיד איז בנוגע צו די דאָזיגע אינטערעסען בעוואוסטזיניג. אַן אמאָליגער שקלאַף האָט אודאי געהאט אַ סך בעדערפענישען, וואָס ניט די הערשער זיינע, ניט ער אַליין האָבען ניט געוואוסט דערפון. האָבען זיינע אינטערעסען ניט געהאט קיין רעכטליכע קראַפט. דאָסזעלביגע מיט אַ נאַציע: אַזוי לאַנג, ווי זי האָט אבסאָלוט ניט דאָס בעוואוסטזיין פון איהרע בעדערפענישען, קאָן קיין רעדע ניט זיין מכח נאַציאָנאַלע אינטערעסען און נאַציאָנאַלע רעכט. ניט מיט אמאָל קומט אַ יחיד צום בעוואוסטזיין פון זיינע אינטערעסען: ער הויבט אָן צוביסלעכווייז פערשטעהן צוערשט די דייטליכסטע אינטערעסען זיינע, יענע וואָס לאָזען זיך שאַרפער פיהלען, און מיט דער צייט ווערט דער קרייז פון זיינע אינטערעסען אַלץ ברייטער און אַנגעשפּאַנטער. אָט אַזוי איז עס אויך מיט אַ נאַציע: צוערשט קומט אַ קליינער טייל פון איהר, די אינטעליגענטסטע און אנטפּינדליכסטע שיכט איהרע צום בעוואוסטזיין פון די נאַציאָנאַלע בעדערפענישען, און דערווייל נאָך ניט פון אַלע, נאָר בלויז פון אַ טייל בעדערפענישען, פון די וויכטיגסטע, פון די וואָס לאָזען זיך שטאַרקער פיהלען. ערשט כוואַליעסווייז פערשפּרייט זיך דאָס נאַציאָנאַלע בעוואוסטזיין צווישען די קינדער פון פאָלק, זייערע נאַציאָנאַלע אינטערעסען ווערען אַליין אויך אַלץ רייכער, ברייטער און אינטענסיווער.

ווען אַ נאַציע, אָדער לפּחות אַ בעדייטענדער טייל פון איהר, שטרעבט צו בעפרידיגען איהרע נאַציאָנאַלע אינטערעסען, און ווען דאָס רופט אַרויס קאָנפליקטען מיט אַנדערע נאַציעס אָדער מיט דער מלוכה, — אין אַזאַ פאַל ענטשטעהט אַ נאַציאָנאַלע פראַגע. יענע טעטיגקייט, די אינערליכע (צווישען די אייגענע מיטגליעדער) און די אויסערליכע, וואָס די נאַציע ענטוויקעלט, כדי צו בעפרידיגען איהרע אינטערעסען, רופט זיך אָן — נאַציאָנאַלע פּאָליטיק. ווען די נאַציאָנאַלע פּאָליטיק שטויסט זיך אָן אויף דער פּאָליטיק פון שטאַט, קומט דערפון אַרויס דער קאַמף פאַר נאַציאָנאַלע רעכט.

בנוגע צו דער נאַציאָנאַלער פראגע דארף מען אונטערשיידען דריי קאַטעגאָריעס פון שטאַטען: נ א צ י אָ נ א ל ־ ש ט א ט ע ן, נ א צ י אָ־נ א ל י ט ע ט ע ן ־ ש ט א ט ע ן און נ א צ י אָ נ א ל ־ א י נ ד י פ ע ר ע נ־ט ע  ש ט א ט ע ן.

אויב אונטער א שטאַט לעבט בלויז איין איינציגע נאַציע, רופט מען אַזאַ שטאַט — נ א צ י אָ נ א ל ־ ש ט א ט. אויב אָבער אונטער איין שטאַט לעבען עטליכע נאַציעס און ס'ענטשטעהט דורך דעם א נאַציאָנאַלע פראגע, רופט מען עס נ א צ י אָ נ א ל י ט ע ט ע ן ־ ש ט א ט. נאַציאָנאַל־שטאַטען זיינען, צ. ב., פראַנקרייך, איטאַליען, בולגאַריען, שפּאַניען, האָלאַנד, די דריי סקאַנדינאַווישע מלוכות. נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען זיינען, צ. ב., ענגלאַנד, רוסלאַנד, דייטשלאַנד, עסטרייך־אונגאַרן, טערקיי, בעלגיען, קענעדע. אויב פּוילען זאָל צוריק ווערען א זעלבסטשטענדיגע מלוכה, וועט זי זיין אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט, ווייל דאָרט לעבען, חוץ פּאָליאַקען, אויך אידען, ליטווינער, אוקראַאינער, דייטשען.*)

אין א נאַציאָנאַל־שטאַט הערשט פולע האַרמאָניע צווישען די אינ־טערעסען פון דער נאַציע און פון שטאַט, ווייל דער שטאַט איז דאָך איהר שטאַט און זי קאָן איהם צופּאַסען צו איהרע נאַציאָנאַלע אינטערעסען. אין א נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט געפינט זיך דער שטאַטס־מעכאַניזם געוועהנליך אין רשות פון איין פאָלק, — דעם ה ע ר ש ע נ ד י ג ע ן פאָלק, און די איבעריגע פעלקער זיינען מעהר אָדער וועניגער אָפּגעשטויסען פון דער מאכט און פונ'ם איינפלוס אויפ'ן שטאַטס־מעכאַניזם. דאָס הער־שענדע פאָלק איז, פערשטעהט זיך, יענעס, וואָס האָט אַלע איבעריגע פעלקער איינגענומען, און אין לויף פון א לאַנגער געשיטכע אויסגעבויט דעם שטאַט איבער די רוקענס פון אַלע פעלקער פון לאַנד.

---

*) אַ מלוכה, וועלכע איז אַ לאַנגע צייט געווען אַ ריינער נאַציאָנאַל־שטאַט, קאָן אָבער שנעל פערוואַנדעלט ווערען אין אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט, אויב זי נעהמט אין זיך אַריין, דורך אַ גליקליכער מלחמה, נייע פּראָווינצען מיט אַ פרעמדער בעפעלקערונג. אַזוי איז רומעניען, צ. ב., ביז'ן יאָהר 1913 געווען אַ נאַציאָנאַל־שטאַט; נאָך דעם אָבער, ווי זי האָט איינגענומען די בולגאַרישע דאָברודזשאַ, איז רומעניען פערוואַנדעלט געוואָרען אין אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט. דאָס אומגע־קעהרטע קאָן אויך טרעפען מיט דייטשלאַנד אָדער ענגלאַנד, זיי זאָלען ווערען פון נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען צוריק נאַציאָנאַל־שטאַטען, אויב פון זיי זאָלען אָפּפאַלען אַלע פרעמד־שטאַמיגע פּראָווינצען.

אין די נאַציאָנאַל־שטאַטען איז קיין נאַציאָנאַלע פראַגע ניטאָ און קאָן ניט זיין. אין די נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען דריקט דער פּאָליטישער מעכאַניזם, אין די אינטערעסען פון דער הערשענדער נאַציע, אויף די אינטערעסען פון די איבעריגע פעלקער. דערפון ענטשטעהט אַ נאַציאָנאַלע פראַגע און אַ קאַמף פאַר נאַציאָנאַלע רעכט. ס'זיינען אָבער אויך פאַראַן שטאַטען, וואו ס'לעבען אַ סך פעלקער, נאָר זיי האָבען ניט קיין נאַציאָנאַלע אינטערעסען, ד. ה. זיי זיינען ניט בעוואוסטזיניג אין זייערע נאַציאָנאַלע בעדערפעענישען, און דערפאַר איז דאָרט קיין נאַציאָנאַלע פראַגע ניטאָ. לאָמיר אָנרופען אַזוינע שטאַטען נאַציאָנאַל־אינדיפערענטע שטאַטען. אַ ביישפּיעל דאַרף מען ניט ווייט זוכען: די פעראייניגטע שטאַטען פון אַמעריקאַ. דאָ וואוינען אויסגעמישט צעהנדליגער פערשיידענע פעלקער־גרופּען, נאָר מחמת די ספּעציעלע בעדינגונגען פון איינוואַנדערונג בעגעגענען זיי דאָ שוין אַ פאַרטיגע און מעכטיגע קולטור, די אַמעריקאַנישע קולטור, צו וועלכער זיי פּאַסען זיך אַלע צו מיט דער גרעסטער גרייטוויליגקייט. בכן איז אין אַמעריקאַ ניטאָ קיין נאַציאָנאַלע פראַגע און קיין נאַציאָנאַלע פּאָליטיק, און דאָ קאָן קיין רייד דערוועגן ניט זיין פון נאַציאָנאַלע רעכט.*)

די פראַגע פון פּערזענליכער און בירגערליכער גלייכבערעכטיגונג האָט צו טהאָן מיט אַלע לענדער און אַלע שטאַטען, די נאַציאָנאַלע רעכט אָבער האָבען צו טהאָן בלויז מיט נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען. און אויב מיר רעדען ספּעציעל וועגען אידען, מוזען מיר דאָס אַזוי פאָרמולירען: אידען נויטיגען זיך אין גלייכע נאַציאָנאַלע רעכט אין אַלע יענע שטאַטען, וואו די נאַציאָנאַלע פראַגע שטעהט אויף דער טאָגעסאָרדנונג פון דער שטאַטס־פּאָליטיק, און וואו די אידען וואוינען אין אַ בעדייטענדער צאָהל. אַזוינע לענדער זיינען: רוסלאַנד, פּוילען, עסטרייך, אונגאַרן, טערקיי און אפשר אויך רומעניען.

אַלע אַנדערע פאָרמולירונגען פון נאַציאָנאַלע רעכט פאַר אידען דערגרייכען ניט דעם צוועק פון קלאָרקייט. ווען מ'זאָגט, צ. ב., „נאַציאָנאַלע

*) אויב דאָס וועט שטענדיג אַזוי בלייבען, איז ניט דאָ דער פּלאַץ פאַר נביאות. פאַראַן אַ מיינונג, אַז אַמעריקאַ וועט מיט דער צייט ווערען אַ נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט, אַזוי ווי ס'איז אויך פאַראַן אַ מיינונג, אז אין דער ווייטער צוקונפט וועלען גאָר אַלע שטאַטען פון דער גאַנצער וועלט ווערען נאַציאָנאַל־אינדיפערענט.

רעכט פאר אידען אין אזוינע לענדער, וואו נאציאנאלע רעכט ווערען בכלל אנערקענט", האט עס צו טהאן בלויז מיט עסטרייך, טערקיי און בעלגיען; רוסלאנד און, מעגליך, פוילען אנערקענען ניט קיין נאציאנאלע רעכט. זאגט מען ווייטער, „אין אזוינע לענדער, וואו נאציאנאלע רעכט ווערען אדער דארפען ווערען אנערקענט", ענטשטעהט ערשט די פראגע, וואו זשע דארפען די נאצ. רעכט אנערקענט ווערען און ווער דארף זארגען פאר זייער אנערקענונג? די גאנצע פראגע בעציהט זיך בלויז צו די נאציאנאליטעטען־שטאטען, און דער גאנצער קאנפליקט קומט גראד דערפון, וואס אזוינע שטאטען ווילען ניט אנערקענען קיין נאציאנאלע רעכט. *)

נאך די גרויסע בירגערליכע רעוואלוציעס האבען זיך אלע שטאטען געבויט לויט איין און דעמזעלביגען פרינציפּ פון צענטראליסטישען ליבעראליזם, וועלכער בעהאנדעלט דעם בירגער, אלס אן אטאם, א יש פאר זיך, און בינדט צונויף מעכאניש אלע אטאמען אין איין צענטרום: דער רעגירונג.

---

*) ווען די דאזיגע בראשורע האט זיך שוין געפונען אין דרוק, האט א טייל אמעריקאנער אידען, וואס קעמפט געגען די נאציאנאל־אידישע פאדערונגען, זיך פעראייניגט אין א „קאנפערענץ פון אמעריקאנער אידישע ארגאניזאציעס" און אינ'ם פּראגראם פון אידישע פאדערונגען האט די קאנפערענץ (אין האטעל אסטאר אין ניו יארק, דעם 16 יולי 1916) אריינגעשטעלט א פונקט פון גרופּען־רעכט פאר אידען אין אזוינע לענדער, וואו די גרופּען־רעכט זיינען אנערקענט פאר אנדערע פעלקער און וואו די אידען פערלאנגען דאס פאר זיך". אזא פארמולע איז די אונגעראטענסטע און אונלאגישסטע, וואס מ'קאן זיך נאר פארשטעלען. וואס הייסט „גרופּען" און וואס מיינט „גרופּען־רעכט", און וואס פאר א שייכות האט דאס מיט די נאציאנאלע אינטערעסען און מיט דער נאציאנאלער פראגע? קיין יוריסט און קיין פּאליטיקער וועט דאס ניט אויסטייטשען. אנשטאט לאגיק און אויפריכטיגקייט, איז דער קאמישער בעגריף „גרופּען־רעכט" פול מיט פּאליטישער היפּאקריזיע און דיענט בלויז צו פערטונקלען די קלארע פּאליטישע פראגען. דאס איז ניט קיין פּאליטישער בעגריף און ניט קיין יורידישער, נאר א מה־יפית'דיגער. זיין פּאליטישער ווערט איז גלייך נול, פונקט ווי דער פּאליטישער ווערט פונ'ם רוסישען אויסדרוק „קאנסטיטוציאנעלע זעלבסטהערשאפט", און דער גייסט פון אונוויסענהייט, פון אונזיניגען קאמפּ־אמיס און פּאליטישען דאפּעל־שפּיעל שטעקט אין א גלייכער מאס ביי די אויטארען פון „קאנסטיטוציאנעלער סאמאדערזשאוויע", סיי ביי די ערפינדער פון אידישע „גרופּען־רעכט".

דאָס לעבען פון שטאַט דריקט זיך דאָ אויס אין זיין פערוואַלטונג: ער פער־וואַלטעט איבער די בירגער דירעקט און פערטראָגט ניט קיין אַנדער מאַכט צווישען זיך און דעם בירגער. די ליבעראַלע שטאַטס־אידעע האָט גאָר אויף אַזוי ווייט געמאַכט הנחות דעם בירגער, אַלס אַטאָם, אַלס אָפּגעזונ־דערטער שטויבעלע, וואָס זי האָט איהם ערלויבט צו פערבינדען זיך מיט אַנדערע אַזוינע שטויבעלעך און קערפּערשאַפטען, ווירטשאַפטליכע, רעלי־גיעזע, פּאַרטייאישע. אין די נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען האָט אָבער די ליבעראַלע אידעע דעם העלפאַנט ניט בעמערקט, אָדער געמאַכט זיך ניט זעהענדיג איהם: דער העלפאַנד איז די נאַציע, וואָס פערקניפּט די בירגער־שטויבעלעך אין לעבעדיגען היסטאָרישען אָרגאַניזם. אפילו דער ליבעראַלער נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט האָט איגנאָרירט די נאַציאָנאַלע בעדערפעניסען פון די בירגער; אַ פּשיטא שוין אַזאַ באַרבאַרישער נאַציאָנאַליטעטען־שטאַט, ווי רוסלאַנד. דער שטאַט האָט פערגעסען, אז דער אָרגאַניזם פון אַ נאַציע איז פיעל לעבעדיגער, נאַטירליכער, פעסטער, ווי דער מעכאַניזם פון שטאַט; אז שטאַאַטען קאָנען קינסטליך און שנעל צוזאַמענגעשטוקעוועט ווערען, ווי, אַשטייגער, דורך שדוכים פון זייערע הערשער, דורך ירושה, דורך עראָבערונג, און קאָנען פונקט אַזוי שנעל און קינסטליך צושמעטערט ווערען, דורך מלחמות, דורך רעוואָלוציעס, אָדער דורך אַ פשוט'ען אָפּמאַך צווישען די ארומיגע שכנים. אָט איז, צ. ב., דאָס קעניגרייך פּוילען צונויפגעשטעלט געוואָרען דורך אַ שדוך פון אַ פּוילישער פּרינצעסין מיט אַ ליטווישען פירשט, און צובראָכען געוואָרען דורך אַן אָפּמאַך צווישען רוסלאַנד, פּרייסען און עסטרייך. אַ נאַציע אָבער לעבט מיט איהרע אינערליכע קאָלעקטיווע כחות, קאָן ניט קינסטליך אויפגעריכט ווערען און ניט קינסטליך פערניכטעט ווערען, און עס טוט שמאַרצליך וועה דעם צאַפּעלדיגען אָרגאַניזם פון אַ נאַציע, ווען מ'צושניידט זי אויף שטיקער אָדער מ'צושטויבט זי אין איינציגווייזע בירגער־אטאָמען.

די לעבעדיגע כחות פון די נאַציעס האָבען ענדליך רעוואָלטירט נעגען דער ברוטאַלער צענטראַליסטישער פּאָליטיק פון שטאַט, און ס'האָט זיך פּאַ־נאַנדערגעפּלאַקערט אין בעלגיען און אירלאַנד, אין עסטרייך און אונגאַרן, איז רוסלאַנד און טערקיי אַ ביטערער נאַציאָנאַלער שטרייט, וועלכער שטערט די פּאָליטישע ענטוויקלונג פון דער גאַנצער מלוכה, דעמאָראַליזירט די פּערוואַלטונגס־מאַשין און פלאַנצט אַ ווילדע העצע צווישען פערשיידענע פעלקער פון לאַנד. די אונטערגעדריקטע פעלקער זיינען ארויס נעגען דעם הערשענדיגען פאָלק און געריסען זיך אויך צווישען זיך איינער מיט'ן צווייטען. דאָס אַלעס האָט ענדליך געצוואונגען די נאַציאָנאַליטעטען־

שטאטען, מעהר פאר אלץ בעלגיען און עסטרייך, צו שטעלען זיך אויפ'ן וועג פון נאציאָנאלע רעפאָרמען.*)

די ענטוויקלונג פון די נאציאָנאלע רעפאָרמען געהט אין דריי ריכטונגען: אין דער ריכטונג פון פּראָווינציעלער זעלבסט־פערוואלטונג, אין דער ריכטונג פון דער גלייכבערעכטיגונג פון שפּראַכען און אין דער ריכטונג פון נאציאָנאלער אויטאָנאָמיע. אזוי ווי די טעטיגקייט פון שטאט דריקט זיך אויס אין דער פערוואלטונג, איז די ערשטע פאָדערונג פון א נאציע, וועלכע פיהרט נאציאָנאלע פּאָליטיק: אָפּצוגרעניצען די פערוואלטונג פון שטאט און איבערגעבען א טייל פערוואלטונג צו דער נאציע. נעמליך, יענעם טייל, וואָס האָט צו טאָן מיט די נאציאָנאלע אינטערעסען פון די בירגער, און קודם כל מיט זייער שפּראַך, דערציהונג און קולטור. די פערוואלטונג איבער אָט די אנגעלעגענהייטען דארף איבערנעהמען אָדער די נאציאָנאלע פּראָווינץ, אויב אזא איז פאראן (ד. ה. אויב די גאנצע נאציע וואוינט איינע אליין אין א בעשטימטער פּראָווינץ: דאָס פאסירט זעהר זעלטען); אָדער די רעגירונג אליין דארף אָנשטעלען אין איהר פערוואלטונג בעאמטע פון פערשיידענע נאציעס און בענוצען אין פערוואלטונג, אין געזעצגעבונג און אין געריכט אלע שפּראַכען פון איהרע בירגער; אָדער די פערוואלטונג פון די נאציאָנאלע אינטערעסען דארף איבערנעהמען די נאציע נופא, אלס אן עפענטליך־רעכטליכע קערפּערשאפט, א פערבאנד פון אלע קינדער פון פאָלק, און דאָס לעצטע רופט זיך נאציאָנאלע אויטאָנאָמיע.

אין עסטרייך, און נאָך מעהר אין דער שווייץ איז ברייט דורכגעפיהרט דער פּרינציפּ פון פּראָווינציעלער זעלבסט־פערוואלטונג, אין בעלגיען דער פּרינציפּ פון שפּראַכען־גלייכבערעכטיגונג, און אין טערקיי — דער פּרינציפּ פון נאציאָנאלער אויטאָנאָמיע.*) וואו וואָסער א פּרינציפּ דארף מעהר אָנגעווענדט ווערען, — אויף דעם איז קיין כלל נאָך ניטאָ, ווייל די גאנצע פראגע איז נאָך גאנץ יונג. איין זאך קאָן אָבער פעסטגעשטעלט ווערען

---

*) די טערקיי איז לכתחלה געווען פריי פון צענטראַליזם, ווייל איהר שטאַטס־אָרדנונג איז בכלל אַן אַנדערע, פון איין זייט פּראָגרעסיווער, פון דער אַנדער זייט פּרימיטיווער, איידער אין אייראָפּאַ.

*) אָט די פאַקטישע בייספּיעלען בעווייזען, אגב, ווי אומבעגרינדעט איז די טענה פון אַלע צענטראַליסטישע פּאָליטיקער, אַז ס'טאָר און ס'קאָן ניט זיין קיין נאַציאָנאַלע זעלבסטפערוואַלטונג, ווייל זי וואָלט געווען „אַ שטאַט אין אַ שטאַט" און „אַ נאַציע אין אַ נאַציע". דאָס וואָרט „נאַציע" האָט צוויי בעדיי־

מיט זיכערקייט, אַז דאָרט, וואו פערשיידענע נאַציעס זיינען צווישען זיך שטארק אויסגעמישט און וואוינען ניט אין קיין שארף אָפּגעגרעניצטע פּראָווינצען, וועט די פּראָווינציעלע זעלבסטפערוואַלטונג אָהן נאַציאָנאַלער אויטאָנאָמיע זיין אַ זיכערער דורכפאַל. דאָס האָט אונצווייפעלהאַפט בעוויזען די געשיכטע פון עסטרייך.

בנוגע צו די אידישע רעכט (אין די גלות־לענדער) קאָן, פערשטעהט זיך, קיין רעדע ניט זיין מכח פּראָווינציעלער זעלבסטפערוואַלטונג; בלייבען, הייסט דאָס, פאַר אונז די גלייכבערעכטיגונג פון שפּראַכען און די נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע.

די גלייכבערעכטיגונג פון שפּראַכען.

אַלע געזעצען און פעראָרדנונגען, און בכלל אַלע אָפיציעלע אַקטען פון דער רעגירונג ווערען בעקאַנט געמאַכט דער בעפעלקערונג אין אַלע שפּראַכען פון לאַנד; די רעגירונג ביי זיך בענוצט זיך מיט דער שפּראַך פון דער מלוכה, ד. ה. פון דער הערשענדער מעהרהייטס־נאַציע (אין רוס־לאַנד איז די מלוכה־שפּראַך רוסיש, אין פּוילען — פּויליש, אין עסטרייך — דייטש, אין אונגאַרן — מאַדיאַריש, אין אָסמאַניען — טערקיש), נאָר צו דער בעפעלקערונג דאַרף די רעגירונג רעדען אין דער מוטער־שפּראַך פון דער בעפעלקערונג.

די פערהאַנדלונגען אין געריכט ווערען געפיהרט אין דער שפּראַך פון די צדדים, וואָס בעטייליגען זיך אין פּראָצעס.

די בעאַמטע מוזען קענען די שפּראַכען פון דער בעפעלקערונג פון זייער געגענד.

חוץ דעם קומען נאָך די פּערזענליכע שפּראַך־פּריוויהייטען, וואָס אַלע

---

טונגען; די עלטערע, די ענגליש־פראַנצויזישע (נאַציאָן) מיינט די שטאַטליך־אָרגאַניזירטע בעפעלקערונג פון דער גאַנצער מלוכה; די מאָדערנע מזרח־איראָ־פּעאישע מיינט יעדעס פאָלק, אַלס אַ היסטאָרישען אָרגאַניזם. אין טערקיש ווערען ביידע בעדייטונגען דייטליך פאַנאַנדערגעשיידט: „דעוולעט" הייסט נאַציע־שטאַט, און „מילעט" — נאַציע־פאָלק. אונטער איין אָסמאַנישען „דעוולעט" לעבען, אויף ברייטע אויטאָנאָמישע יסודות, עטליכע „מילעטען", און די איינהייט פון דער גאַנצער מלוכה ליידט פון דעם אויף קיין האָר ניט. אויב די טערקיי איז שטאַרק צוריסען געוואָרען און פערלאָרען גאַנצע פּראָווינצען, איז דערין שולדיג גאָר ניט די נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע פון איהרע פעלקער, נאָר אויסשליסליך די אינטער־נאַציאָנאַלע אינטריגען פון די איראָפּעאישע גרויסמעכט.

בירגער מעגען זיך פריי בענוצען מיט זייער שפּראַך אין פּריוואַט־פּערקעהר, מינדליך, שריפטליך אָדער טעלעגראַפיש, אין עפענטליכע פערזאַמלונגען און אין דער פּרעסע.

צו דער נאַציאָנאַלער גלייכבערעכטיגונג געהערט נאָך די איינפיהרונג פון נאַציאָנאַלע וואַהל־קוריעס, וואו יעדע נאַציע זאָל, לויט דער צאָהל פון איהרע מיטגליעדער, בעזונדער וועהלען איהרע דעפּוטאַטען און רעגירונגס־בעאַמטע. אַזוינע קוריעס עקזיסטירען אין איינ׳גע פּראָווינצען פון עסטרייך, נאָר ס׳איז נאָך דערווייל אַן אָפענע פראַגע, אויף וויפיעל דאָס איז צוועק־מעסיג.

אין אַלע נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען מוזען אַלזאָ די אידען פערלאַנגען גלייכבערעכטיגונג און פרייהייט פאַר זייער מוטער־שפּראַך, ד. ה. פאַר דער אידישער שפּראַך.

די נאַציאָנאַלע אויטאָנאָמיע.

יעדע נאַציע ווערט קאָנסטיטואירט אין אַ פערבאַנד, וואָס פערוואַל־טעט זעלבסט זיינע אינערליכע ענינים און בעזיצט די רעכט פון אַ יורידישער פּערזאָן, ד. ה. דער נאַציאָנאַלער פערבאַנד קאָן ערווערבען אייגענטום, שאַפען זיך מיט איהם, קאָן שליעסען קאָנטראַקטען מיט אַנדערע יורידישע און פּריוואַט־פּערזאָנען, קאָן פיהרען פּראָצעסען אין זיין אייגענעם נאָמען, פער־טיידיגענדיג די אינטערעסען אָדער דעם כבוד פון דער נאַציע.

יעדער בירגער פון לאַנד מוז געהערען, לויט זיין אייגענעם פרייען אויסקלייב, צו וועלכען ניט איז נאַציאָנאַלען פערבאַנד, און מוז צאָהלען דעם פערבאַנד יענע שטייערען, וואָס דער פערבאַנד לעגט אויף איהם אַרויף.

אַלע מיטגליעדער פון נאַציאָנאַלען פערבאַנד, וואָס זיינען רייף דערצו, אָהן אונטערשייד פון געשלעכט, מוזען האָבען גלייכעס שטים־ און וואַהל־רעכט אין אַלע אַנגעלעגענהייטען פון זייער נאַציע, וועלכע זיי האָבען זיך פּרייוויליג אויסגעקליבען. יעדער בירגער האָט דאָס רעכט אַרויסצוטרעטען פון זיין נאַציאָנאַלען פערבאַנד און אַריינצוטרעטען אין אַ צווייטען, אויב מ׳נעהמט איהם אַריין אַהין.

דער נאַציאָנאַלער פערבאַנד פערוואַלטעט די נאַציאָנאַלע שולען, עלעמענטאַרע, מיטעלע און העכערע, ביבליאָטעקען, מוזעען א. אז. וו., שטיצט טעאַטערען און אַנדערע קולטורעלע אונטערנעהמונגען, פיהרט אַ נאַציאָנאַלע סטאַטיסטיק, בעזאָרגט די צדקה־אַנשטאַלטען פון זיין נאַציע, רעגולירט די אויסוואַנדערונג און פערטרעט די אינטערעסען פון דער נאַציע פאַר דעם שטאַט.

קיין שום אנדערע און ברייטערע פונקציעס קאן דער נאציאנאלער פערבאנד ניט האבען, ער געפינט זיך אונטער דער השגחה פון שטאט, דאס געריכט געפינט זיך אין די הענט פון שטאט, גלייך ווי די פאסט, דאס געלד־סיסטעם א. אז. וו. דאס פאליטישע, ווירטשאפטליכע לעבען פון לאנד און די אינטערנאציאנאלע בעציהונגען צו אנדערע לענדער מוזען, פער־שטעהט זיך, געהערען צום שטאט און נאר צו איהם.

אט דאס איז דער אינהאלט פון דער נאציאנאל־פאליטישער אויטאנאמיע, אזוי ווי זי איז פארמולירט געווארען צוערשט פונ'ם עסטרייכיש־אידישען פאליטיקער און רעוואלוציאנס־פיהרער, אדאלף פישהאף און גענוי בעגרינדעט געווארען פונ'ם עסטרייכישען סאציאל־דעמאקראט קארל רעננער (געשריבען אונטער די פסעוודאנימען סינאפטיקוס און רודאלף שפרינגער). די פרטים פון דער נאצ. אויטאנאמיע זיינען נאך ניט אויסגעארבייט, אבער אין פרינציפ איז זי שוין אריינ־גענומען אין די פראגראמען פון דער עסטרייכישער סאציאל־דעמאקראטישער פארטיי, פון דעם אידישען „בונד" אין רוסלאנד, פון די פועלי־ציון אין רוסלאנד און עסטרייך, פון דער רוסישער פארטיי סאציאליסטען־רעוואלו־ציאנערען און פון איהר אידישער אפטיילונג „סערפ". די פאדערונג פון נאציאנאלער אויטאנאמיע ווערט ארויסגעשטעלט אויך פון דער אלגעמיין ציוניסטישער פארטיי אין רוסלאנד און עסטרייך, פון די דעמאקראטישע און רעוואלוציאנערע פארטייען ביי די רוסישע אוקראאינער, גרוזינער, ארמעניער און אנדערע פעלקער.

ביז איצט האבען מיר אויסגעטייטשט אין יורידישע טערמינען, וואס עס הייסט „נאציאנאלע זעלבסטבעשטימונג", און מיר ווילען דאס איצט אנווענדען צו די אידען. אין יענע לענדער, וואו פער־שיידענע פעלקער פיהרען א נאציאנאלע פאליטיק און קעמפען פאר נאצ. רעכט, האט די בירגערליכע גלייכבערעכטיגונג אליין פאר זיך זעהר א קנאפע בעטייטונג. דארט בעשטעהט די ווערדע פונ'ם מענשען שוין ניט מעהר אין זיינע „סיטיזען־פייפערס", נאר אין דעם כח פון זיין פאלק. א קינד פון א רעכטלאזען פאלק וועט ניט קאנען אויסנוצען זיינע רעכט, און וועט ניט קאנען געשיצט ווערען אקעגען רעכטס־פערלעצונגען, אויב נאר זיין פאלק האט ניט די מאכט צו דריקען אויף דער רעגירונג, אז די לעצטע זאל זיך רעכענען מיט איהם. דעם בעסטען בעוויז האבען מיר שוין געזעהן אין דער אידישער לאגע אין עסטרייך. זייענדיג דארט יורידיש בערויבט פון נאציאנאלע רעכט, האבען זיי אויך פאקטיש זעהר ווענינ פון די פער־זענליכע און בירגערליכע רעכט, וואס זיינען אזוי פייערליך אויסגעשטעלט

אויפ'ן פּאַפּיר, אין דער טעאָריע. כדי צו צווינגען די בעפעלקערונג און די אַדמיניסטראַציע צו רעכענען זיך מיט די אידישע אינטערעסען, בלייבט דאָס איינציגע מיטעל: אוועקצושטעלען דאָס אידישע פאָלק אין אַזאַ רעכטליכער לאַגע, ווי די איבעריגע פעלקער. דאָס הייסט, מיט אַנדערע ווערטער, אַז אין די נאַציאָנאַליטעטען־שטאַטען איז די נאַציאָנאַלע גלייכבערעכטיגונג אַ גאַראַנטיע פאַר די בירגערליכע, פערזענליכע און מענש־ליכע רעכט.

אָבער אויך דירעקט ליידען די אידישע מאַסען אונצעהליגען שאָדען פון זייער נאַציאָנאַלער רעכטלאָזיגקייט. זיי דיענען, אַ דאנק איהר, אַלס אַן אונטערדריקונגס־מיטעל אין די הענט פון די הערשענדע נאַציעס, שפּיעלען אַן אומסימפּאַטישע ראָלע אין די קאָנפליקטען צווישען די שכנ'ישע פעלקער, ווערען קולטורעל פערנאַכלעסיגט, מאָראַליש דעגראַדירט, בלייבען אין אונ־וויסענהייט, האָבען דורך דער אונוויסענהייט גרויסע שוועריגקייטען אינ'ם עקאָנאָמישען קאמף פאַר דער עקזיסטענץ. די שטייערן, וואָס זיי צאָהלען, ווערען איינגעצען פערווענדט אויף צו שפּייזען פרעמדע קולטורען; די אידישע שול, טעאַטער, ליטעראַטור ווערען ניט אונטערגעשטיצט און דער־הויבען, ווי ביי אַנדערע פעלקער, נאָר זיי פיהרען אַן עלענדע עקזיסטענץ און דערנידעריגערן דעם קולטורעלען מצב פון פאָלק. דאָס אידישע פאָלק דאַרף האָבען דאָס רעכט זיך קולטורעל אויפלעבען און אויפהויבען אין זיין אייגענער שפּראַך, אין אידיש, פונקט ווי אַלע אַנדערע פעלקער. די גרויסע פינאַנציעלע מיטלען, וואָס ס'פערמאָגען די פערמעגליכע אידישע עלעמענטען, דאַרפען בענוצט ווערען אין די קולטורעלע אינטערעסען פון זייער אייגענעם פאָלק, אויף וויפיעל זיי האָבען זייער פערמעגען פון זיין אַרבייט געמאַכט. די געוואַלטיגע אידישע עמיגראַציע געהט סטיכייאיש, ווי אַ פערניכטענדיגער שטורם, און קיינער זאָרגט ניט זי איינצואָרדנען און פּראָדוקטיוו צו מאַכען. קומט אַ פּאָגראָם, אַ בלוט־בלבול, איז ניטאָ קיין אינסטיטוט, וועלכער זאָל האָבען די געזעצליכע פולמאַכט צו רעדען אין נאָמען פון אידישען פאָלק, צו מאָהנען דעם שאָדען פאַר די ליידענדע אידען, צו פערטיידיגען דעם כבוד פון אידישען נאָמען.

דאָס אַלעס קאָן טאָן בלויז אַן אויטאָנאָמער נאַציאָנאַלער אינסטיטוט, וואָס איז אַנערקענט פונ'ם שטאַט און פערטרעט דאָס אידישע פאָלק פאַר'ן שטאַט. זאָל ער הייסען אידישער נאַציאָנאַלער סעים אָדער אידישער נאַציאָנאַל־ראַט, דער עיקר איז, אַז ער זאָל געניסען אַ טייל פון דער אָפיציעלער קאָמפּעטענץ פון שטאַט, זאָל קאָנען אַרויפלעגען אָבליגאַ־

טאָרישע שטייערן אויף זיינע מיטגליעדער, אויסהאלטען שולען, רעגולירען די עמיגראציע א. אז. וו. די אונטערשטע אָרטיגע זיילען פון אזא אינסטיטוט הארפען זיין נאציאָנאל־אידישע קהלות, וואָס טראָגען ניט קיין רעליגיעזען נאָר א נאציאָנאלען כאראקטער.

און כדי דאָס פאָלק זאָל ווירקליך געניסען פון זיין אויטאָנאָמיע, מוז זי געבויט ווערען אויף דעמאָקראטישע יסודות: א דעמאָקראטישע נאציאָנאלע קהלה און א דעמאָקראטישער נאציאָנאלער פערבאנד אויפ׳ן יסוד פון אלגעמיינעם וואהלרעכט.

צו אלע נאציאָנאליטעטען־שטאטען, וואו אידען וואוינען אין געדיכטע מאסען, שטעלען מיר אָט די פאָדערונג. און אויב פוילען וועט צוריק ווערען א זעלבסטשטענדיגע מלוכה, וואָס מיר ווינשען דעם פוילישען פאָלק פון גאנצען הארצען, אפילו ווען פוילען קריגט נאָר אויטאָנאָמיע, פערלאנגען מיר אין פוילען אידיש־נאציאָנאלע רעכט. קיין ערנסטער אידישער פאָליטיקער האָט ניט געוואגט צו רעדען וועגען א „יודעא־פאָלאָניא“, ווי די פוילישע אנטיסעמיטען ווארפען אונז פאָר, — מיר ווילען, אז פוילען זאָל זיין זעלבסטשטענדיג און די רעגירונגס־שפראך אין פוילען קאָן ניט זיין קיין אנדערע, ווי פויליש. נאָר אין איהרע בעציהונגען צו דער אידישער בעפעלקערונג דארף זי זיך בענוצען מיט דער אידישער שפראך, די אידישע שפראך דארף זיין די אונטערריכטס־שפראך אין אלע אידישע שולען. מיר קאָנען ניט אָנפערטרויען די באַיקאָטיסטען, זיי זאָלען זיך שאפען מיט אונזערע אינערליכע נאציאָנאלע ענינים. די אינטערעסען פון גאנצען לאנד, די אינטערעסען פון דעם אידישען פאָלק און די פרינציפען פון דעמאָקראטיע פערלאנגען, אז די אינערליכע אידישע אנגעלעגענהייטען זאָלען פערוואלטעט ווערען פון א נאציאָנאל־אידישען אינסטיטוט.

---

## נאָכוואָרט.

די געשיכטע פונ׳ם עמאנסיפאציאָנס־קאמף האָט אונז בעוויזען, אז די אידישע עמאנסיפאציע איז ניט קיין איינציגער אקט פון געזעצגעבונג און אפילו ניט קיין סעריע פון אקטען, נאָר, קודם כל, א לאנגער און פערוויקעלטער היסטאָרישער פראָצעס. די רעכטליכע לאגע פון די אידען אין פערשיידענע לענדער האָט אונז געלערנט, אז די דעמאָקראטישע פרייהייטען פון א לאנד זיינען אליין פאר זיך ניט גענוג, אום אידען זאָלען דאָרט זיין גלייכבערעכטיגט. מיר האָבען געזעהן, אז דאָס העכסט דעמאָקראטישע פינלאנד איז צו אונז ברוטאל, און די מאָנארכיסטישע טערקיי איז דאָס קלאסישע לאנד פון אידישער גלייכהייט און פרייהייט. מיר האָבען געזעהן צוויי שכנים־לענדער

פון גלייכער פּאָליטישער ענטוויקלונג, אונגאַרן און רומעניען: דאָס ערשטע — אַ לאַנד פון אידישער גלייכהייט, דאָס צווייטע — דער שווידער־ליכסטער גיהנם פאר אונזערע ברידער. אויך האָבען מיר געזעהן, אז אונ־זערע האָפנונגען קאָנען מיר ניט בויען אויסשליסליך אויף דער פרייהייט־ליכער טראַדיציע פון אַ לאַנד: וואָס דאַרף מען שוין מעהר מענשליך און רעכטליך, ווי די היסטאָרישע טראַדיציע פון דער בעציהונג פון פּוילישען שטאַט צו די אידען — און היינט איז פּוילען דער שרעקען־סימבאָל פאר׳ן אידישען פאָלק! *)

די היסטאָרישע ערפאהרונג ווייזט אונז, אלזאָ, אז די ערשטע זאַך — איז אונזער אייגענער קאַמף פאַר אונזערע רעכט, און אַז אין דעם קאמף קאָנען מיר נאָר טיילווייז רעכענען אויף די גערעכ־טיגקייטס־געפיהלען ביי די פעלקער. אַ סך מעהר דאַרפען מיר זיך שטיצען אויף די אינטערעסען פון די אומות העולם, און די קעמפּפער פאר אַ מאָדערנעם שטאַט זיינען פעראינטערעסירט אין דער גלייכהייט פון אלע בירגער פאר׳ן געזעץ. ווייטער, קאָנען אונז בעהילפיג זיין די אינטער־נאַציאָנאלע אינטערעסען, ספּעציעל נאָך דער היינטיגער וועלט־מלחמה. אין אונזער קאַמף פאר רעכט אין רוסלאנד וועט אונז גרינגער זיין צו פער־אינטערעסירען די עפענטליכע מיינונג פון דער וועלט, ווייל די רוסישע רעגירונג האָט אליין געזאָרגט דערפאר, אז די אידען־פראַגע זאָל פון אַן אַן אינערפּאָליטישער אַנגעלעגענהייט ווערען אַן אינטערנאַציאָנאלער סקאַנ־דאַל און אַ סכנה פאר דער גאַנצער ציוויליזאַציע. די פּאָגראָמען, די סטע־כייאישע עמיגראַציע, דער ביילים־פּראָצעס און, ענדליך, די מיליטערישע פערניכטונג פון גאַנצע אידישע קהלות האָבען כסדר געווירקט אין אָט דער ריכטונג. די פּוילען־פראַגע איז אליין פאר זיך געוואָרען אַ ברענענדיגער אינטערנאַציאָנאַלער ענין, און דאָס לאָזט אונז האָפען, אז די פּויליש־אידישע

*) אַ ריהרענדע לעגענדע דערצעהלט, אַז ווען די ערשטע אידישע קאָלאָ־ניסטען זיינען געקומען קיין פּוילען, האָבען זיי געפרעגט ביי דעם סעים, אויב מ׳וועט זיי ניט מאָרדען, ווי אין אַנדערע לענדער. אַן ענטפער האָט מען זיי׳ געגעבען „פּאָלסקאַ שליאַכטאַ ניע מאָרדויע“ (די פּוילישע שליאַכטאַ מאָרדעט ניט). געפרעגט האָבען זיי ווייטער, אויב מ׳וועט ביי זיי ניט רויבען זייער גוטס, און דער ענטפער איז געווען: „פּאָלסקאַ שליאַכטאַ ניע ראַבויע“. ווייטער דערצעהלען אונז פאָלקס־לעגענדען, אַז אידען פלעגען שפּיעלען אַ גרויסע ראָלע אין דער רעגירונג פון פּוילען, און אַפּילו אויסגעקליבען געוואָרען אויף דעם פּוילישען קעניגס־טראָן. די לעגענדען זיינען היסטאָריש ניט ריכטיג, נאָר דערפאָר זעהר כאַראַקטעריסטיש פאַר דער גליקליכער לאַגע פון די אידען אינ׳ם אַמאָליגען פּוילען.

בעציהונגען וועלען געפינען א געהעריגע אויפמערקזאמקייט בעת די פריע־דענס־אונטערהאנדלונגען.

מיר האבען געזעהן, אז דאס מיטעלאלטער האט געהאט זיין פארם פון פערטיידיגען די אידישע אינטערעסען: דאס איז געווען שתדלנות — די פארם אנגעמאסטען צו דער דעמאלטיגער וועלט פון פריווילעגיעס און הנחות. אין דער היינטיגער וועלט פון גלייכהייט פאר'ן געזעץ איז שתדלנות ניט מעהר, ווי א ירושה פון מיטעלאלטער. זי ווערט ביי אונז פראקטיצירט נאר פון די אפגעלעבטע און רעאקציאנערע שיכטען. דאס מאדערנע מיטעל צו פערטיידיגען אונזערע אינטערעסען איז — פאליטישער קאמף און א ברייטע דעמאקראטישע ארגאניזאציע פון אידישען פאלק. דאס מיינט אן אלוועלטליכען אידישען קאנגרעס אויף דעמא־קראטישע יסודות.

מיר דארפען זיין גרייט און ארגאניזירט צו זאגען אונזער ווארט מיט דער נויטיגער פעסטקייט אין דער ריכטיגער צייט, און צו אונטער־שטיצען דיעזעס ווארט דורך מאסען־דעמאנסטראציעס. מיר דארפען שטעהן אויף דער וואך, אז ס'זאל זיך ניט ווידערהאלען דער סקאנדאל מיט'ן בער־לינער טראקטאט און רומעניען, וואו דורך יעזואיטישע דריידלעך איז בטל געווארען די אינטערנאציאנאלע אריינמישונג צו אונזער טובה. מיר דארפען זיין ארגאניזירט ניט אויף א ווײלע, נאר אויף שטענדיג, ווייל דער קאמף פאר רעכט איז ניט קיין קאמף אויף א ווײלע, נאר אויף שטענדיג, און אין פראצעס פון קאמף וואקסען אונזערע אינטערעסען, ס'פערברייטען זיך אונזערע רעכטס־פערלאנגען, ס'עפענען זיך פאר אונז אלץ נייע און נייע פערספעקטיווען. ס'איז ניט גענוג אויסצוקעמפען זיך דאס רעכט אין טעאריע, מ'מוז איהם אויף שריט און טריט נאך אויסקעמפען, פער־ווירקליכען, פערטיידיגען אין דער פראקטיק. דער קאמף פאר אידישע רעכט פערלאנגט א פערמאנענטע ארגאניזאציע פונ'ם אידישען פאלק.

אין דער פראקטיק איז א רעכט געזיכערט בלויז דאן, ווען אויסערהאלב אט דעם רעכט זיינען פאראן געוויסע גאראנטיעס. מיר האבען געזעהן, אז די מענשליכע רעכט ווערען גאראנטירט דורך פערזענליכע רעכט; אז די פערזענליכע רעכט ווערען גאראנטירט דורך בירגערליכע רעכט; אז אין די נאציאנאליטעטען־שטאטען ווערען די בירגערליכע און אנדערע רעכט גא־ראנטירט דורך נאציאנאלע רעכט. נאר מיר האבען אויך געזעהן, אז רעכטלאזיגקייט שטאמט פון מאכטלאזיגקייט, און מיר קאנען זיין זיכער, אז אפילו די נאציאנאלע אנערקענונג און נאציא־

נאלע עמאנסיפאציע װעלען אונז ניט געבען די פולע גאראנטיע אזוי לאנג, װי דאס אידישע פאלק איז מאכטלאז אין דער װעלט, און פערמאגט ניט קיין אייגען לאנד, קיין אייגענעם שטיצפונקט אויף דער ערד־קוגעל אזוי לאנג, װי מיר זיינען א באדענלאזע אויסנאהם צװישען אלע פעלקער.

די אידישע רעכטלאזיגקייט װעט ניט אפגעשאפט װערען ענדגילטיג און פולשטענדיג אזוי לאנג, װי עס װעט פערבלייבען די אידישע היימלאזיגקייט.

אט די אלע פראגען, די אלע פאזען פון אידישער עמאנסיפאציע שטעהען אויף דער טאגעס־ארדנונג אינ'ם היינטיגען יקיזאל־שװערען היסטארישען מאמענט, אינ'ם מאמענט, װען די צייט איז טראגעדיג מיט נייע װעלטען און גרייט זיך זיי צו געבוירען אין איבערמענשליכע יסורים. אלע אט די פאזען פון בירגערליכער און נאציאנאלער רעכטלאזיגקייט, פראגען פון אונזער געפאלענקייט און היימלאזיגקייט שטעהען און מוזען שטעהן אויף דער טאגעס־ארדנונג פון דער אידישער ארגאניזאציאנס־בעװעגונג און פונ'ם אידישען קאנגרעס.

נאר מיר האבען אויך געזעהן, אז שטענדיג, אין אלע פאזען פון אונזער הונדערט־יאהריגען קאמף פאר רעכט, שטענדיג האבען זיך אין אונזער אייגענער מיט, צװישען דעם אידישען פאלק, געפונען גאנצע שיכטען פון אינערליכע פיינד, און זיי האבען מיט אלע מיטלען געקעמפט געגען די רעכט פון זייער פאלק, מיט אלע מיטלען געשטערט אונזער עמאנסיפא־ציאנס־קאמף. אידישע רעאקציאנערען האבען די אידישע בעװעגונג גע־שעדיגט אין יענער צייט, װען אונזער פאלק האט געקעמפט פאר בירגער־ליכער עמאנסיפאציע. און היינט שטעלען זיך אויף די אינערליכע געגנער פון אונזער פאלק און ארגאניזירען זיך צו שטערען דעם היינטיגען שטרייט פאר נאציאנאלער עמנאסיפאציע און פאר אן אייגענער היים.

אזוי היסטאריש שריט ביי שריט װערט דער אידישער עמאנסיפא־ציאנס־קאמף ברייטער אין פערספעקטיװען, און אלץ אויף נייע פאזיציעס קלייבען זיך אריבער די אינערליכע פיינד פון אידישער פרייהייט און גלייכהייט.

אונזער עמאנסיפאציע דארף אויסגעקעמפט װערען ניט נאר אין דרויסען, נאר אויך אינװעניג, אינ'ם אידישען פאלק גופא: איצט, אזוי װי אין די אמאליגע צייטען. דער קאמף פון אידישע רעכט װערט פער־װאנדעלט אין א לאנגען און שװערען קאמף געגען אסימילאציע און געגען הפקרות. דער קאמף פאר רעכט װערט פערװאנדעלט אינ'ם קאמף פאר נאציאנאלען שטאלץ און נאציאנאלער אונאפהענגיגקייט.

פרייז 20 סענט

מיט בעשטעלונגען זיך ווענדען אויפ'ן אדרעס:

JEWISH NATIONAL WORKERS ALLIANCE

89 Delancey Street, New York, N. Y.